

T.C.

EGE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**UNESCO DÜNYA MİRASI SÜRECİNİN TURİZM COĞRAFYASI
YAKLAŞIMI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR TARİHİ LİMAN
KENTİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖZDE KAVTELEK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. GÖZDE EMEKLİ

Coğrafya Anabilim Dalı

İZMİR-2022

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**UNESCO DÜNYA MİRASI SÜRECİNİN TURİZM COĞRAFYASI
YAKLAŞIMI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ: İZMİR TARİHİ LİMAN
KENTİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖZDE KAVTELEK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. GÖZDE EMEKLİ

Coğrafya Anabilim Dalı

Beşeri ve İktisadi Coğrafya Tezli Yüksek Lisans Programı

İZMİR-2022

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne sunduğum **‘UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği’** adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

YÜKSEK LİSANS TEZİ PROJE DESTEĞİ

‘UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği’ adlı yüksek lisans tezi **Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi** tarafından 23526 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

ÖNSÖZ

‘UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği’ adlı tez çalışmasının hazırlanmasında beni yüreklendiren ve cesaretlendiren, bilgi ve tecrübeleriyle ufkumu açan danışman hocam Prof. Dr. Gözde EMEKLİ’ye, tez çalışmasında kullandığım programların eğitimlerine aracılık eden ve bu süreçte desteklerini sakınmayan hocam Doç. Dr. Arife KARADAĞ’a ve Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmasının Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi kapsamına alınması sürecinde sağladığı katkıları ve sabrından dolayı Ar. Gör. Volkan Zoğal hocama teşekkür ederim. İzmir’de yürüttüğüm çalışmalarım boyunca desteklerini sakınmayan, görüşmelere katılan ve bilime katkı veren tüm paydaşlara minnettarım. Tez çalışmalarının emek yoğun bir süreci beraberinde getirdiğini anlayan ve beni bu süreçte yargılamayan eş-dostlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Gözde KAVTELEK

ÖZET

Kültürel mirasa ilişkin çalışmalar coğrafya, tarih, sanat tarihi, arkeoloji, antropoloji, kent planlama ve yönetimi, halk bilimi gibi çeşitli disiplinler tarafından ele alınmakta, çok sayıda disiplin kültürel miras konusuna farklı açılardan yaklaşmaktadır. Bugün uluslararası literatürde turizm, kalkınma, kültür ve kültürel miras arasındaki ilişkileri turizm coğrafyası yaklaşımı ile ele alan yayınlar coğrafya bilimini güçlendirmekte ve bu tez çalışmasının motivasyonunu artırmaktadır. Ancak, UNESCO Dünya Mirası ve turizm arasındaki ilişkiler hala tartışmaya açıktır. UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği adlı bu çalışmada, turizm coğrafyası yaklaşımı ile İzmir Tarihi Liman Kenti'nin coğrafi-tarihsel önemini anlamak, neden-sonuç ilişkileri bağlamında konuya yaklaşmak, alanın daimi listeye girmesinde turizmin araç olarak kullanılmasını incelemek, alanın turizm aracılığı ile ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel açılardan değerlendirme yollarını kavramak, yerel kalkınma çabalarında turizmin destekleyici işlevine dikkatleri çekmek, küresel, bölgesel ve yerel ölçekte karşılaştırmalar yapmak, İzmir kenti ve İzmir Tarihi Liman Kenti alanının turizme ilişkin mevcut sorunlarını kavramak, turizmde güncel eğilimlere ilişkin farkındalıkları aktarmak, alandaki uzman görüşlerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda çalışmada; doküman inceleme, kapsamlı saha çalışmaları, katılımcılık esaslı gözlemler, yerinde irdeleme metotları izlenmiş ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası sürecinde önemli roller üstlenen paydaşlar ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek nitel yöntemle dayalı bir durum çalışması meydana getirilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgu ve sonuçlara göre; UNESCO Dünya Mirası Daimi Listesi'ne girebilecek potansiyele sahip olan İzmir Tarihi Liman Kenti'nde turizmin mevcut durumu istenilen düzeyde değildir. UNESCO Dünya Mirası süreci ve tescili İzmir Tarihi Liman Kenti'nin mevcut durumunu ve imajını değiştirmedeki en önemli araçtır. İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile turizmde iyi bir uygulama örneği olabilecek güçtedir. Ayrıca, UNESCO Dünya Mirası alandaki turistler ve yerel halk için ayrıcalıklı bir araçtır. Ancak, hem turizmin planlanması ve yönetiminde hem de alan yönetiminin diğer bütün konularında sürdürülebilirlik temelli yaklaşımlar dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, UNESCO, İzmir Tarihi Liman Kenti, Turizm, Turizm Coğrafyası.

ABSTRACT

Studies related to cultural heritage are handled by various disciplines such as geography, history, art history, archaeology, anthropology, urban planning and management, folklore and many disciplines approach the subject of cultural heritage from different angles. Today, publications in the international literature that deal with the relations between tourism, development, culture and cultural heritage with the tourism geography approach strengthen the science of geography and increase the motivation of this thesis study. In this study, it is aimed with the approach of tourism geography to understand the geographical-historical importance of Izmir Historical Port City, approach the subject in the context of cause-and-effect relations, prioritize the use of tourism as a tool in entering the UNESCO World Heritage List, look for ways to evaluate the Historical Port City of Izmir through tourism, draw attention to the supporting function of tourism in local development efforts, make comparisons on a global, regional and local scale, to comprehend the current problems of Izmir and Izmir Historical Port City area related to tourism and to develop solution proposals, convey awareness about current trends in tourism, evaluate the opinions of expert stakeholders. For these purposes document review, comprehensive field studies, participation-based observations and on-site analysis methods were followed, and in-depth interviews were held with stakeholders who play an important role in the UNESCO World Heritage process of Izmir Historical Port City. A case study based on the qualitative method was created. According to the findings and results obtained in the study; The current situation of tourism in Izmir Historical Port City, which has the potential to enter the UNESCO World Heritage Permanent List, is not at the desired level. The UNESCO World Heritage process and registration is the most important tool in changing the current situation and image of the Historical Port City of Izmir. In addition, the UNESCO World Heritage is a privileged tool for tourists and locals. However, sustainability-based approaches should be taken into consideration both in the planning and management of tourism and in all other aspects of area management.

Keywords: Cultural Heritage, UNESCO, Historical Port City of Izmir, Tourism, Tourism Geography.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. Coğrafi Düşüncenin Gelişiminde Turizm ve Coğrafya.....	5
1.2. Turizm Coğrafyası Çalışmalarında Kültür ve Kültürel Miras Kavramı.....	8
1.3. Turizm Coğrafyası Çalışmalarında Kültürel Turizm ve UNESCO	11
1.4. UNESCO’nun Kuruluşu, Gelişimi, Koruma Statüleri ve UNESCO Dünya Mirası.....	16
UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi (1972) ve UNESCO Dünya Mirası Kavramı	19
1.5. UNESCO Dünya Mirası Listesi ve Türkiye’nin UNESCO Dünya Mirası Listesinde Yeri.....	26
1.6. Literatür özeti	30
Tez Konusu ile ilgili Literatür Özeti	31
Tez Alanı ile İlgili Literatür Özeti	36
2. BÖLÜM: İZMİR’İN TARİHSEL COĞRAFYASI VE KÜLTÜREL MİRAS ...	38
2.1. İzmir’in Bilinen Erken Tarihi: Yeşilova’da Başlayan 8500 Yıllık Serüven	39
2.2. Eski Smyrna’nın (Palaia Smyrna) Kuruluşu	41
2.3. Pagos Dağı’nın Eteklerinde (Kadifekale) Üçüncü Yerleşim: Helenistik ve Roma Dönemi’nde Yeni Smyrna’nın Kuruluşu	44
2.4. Bizans İmparatorluğu Dönemi’nde Smyrna (M.S. 395 – 13. Yüzyıl)	46
2.5. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde İzmir: Liman Kentinin Yükselişi	49
2.6. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde İzmir’in Gelişimi	53
2.7. İzmir’in Yakın Tarihinde Mekan ve Kültürel Miras İlişkileri	56

3. BÖLÜM: UNESCO DÜNYA MİRASI ADAYI: İZMİR TARİHİ LİMAN KENTİ..	62
3.1. İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Turistik Çekiciliklerin UNESCO ve Kültürel Miras Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi.....	65
3.2. İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin İlgili Turistik Göstergelere Göre Değerlendirilmesi.....	74
3.3. İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Müze/Örenyerlerinin Turizmdeki Yeri ve Önemi.....	79
4. BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ.....	82
4.1. Araştırmada Veri Toplama Süreci ve Sınırlılıklar	83
4.2. Araştırmada Örneklemenin Belirlenmesi, Araştırma Soruları ve Verilerin Analizi.	84
5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI.....	88
5.1. Katılımcıların UNESCO Dünya Mirasının Rolü ve Turizme Katkısına İlişkin Görüşleri.....	89
5.2. Katılımcılara Göre UNESCO Dünya Mirası Alanlarının Turizmdeki Yerleri.....	93
5.3. Katılımcıların İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'ne İlişkin Algıları.....	96
5.4. Katılımcılara Göre İzmir'de Turizmin Mevcut Durumu.....	98
5.5. Katılımcılara Göre UNESCO Dünya Mirası adayı olan İzmir Tarihi Liman Kenti'nin İzmir Turizmi İçindeki Yeri ve Mevcut Durumu	101
5.6. Katılımcılara Göre UNESCO Dünya Mirası Sürecinin İzmir Tarihi Liman Kenti ve Turizmine Etkisi	103
5.7. Katılımcılara Göre İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Yeni Kültürel Miras Yaklaşımları ve Turizm.....	105
5.8. Katılımcılara Göre İzmir Tarihi Liman Kenti Turizminde Dijitalleşme Olgusu	107
5.9. Katılımcılara Göre İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Turizminde Risk/Kriz Zamanları ve Risk Yönetimi.....	108
5.10. Katılımcıların İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası Tescili Almasının Turizme Etkisine Yönelik Tutum ve Beklentileri	111
5.11. Katılımcılara Göre İzmir Tarihi Liman Kenti Turizmine İlişkin GZFT Analizi.....	114
GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	117
REFERANSLAR.....	126
FOTOĞRAFLAR.....	144
EK.....	155

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Süreci Akış Diyagramı	22
Şekil 2- İzmir'de Prehistorik Dönem Yerleşim Noktaları	40
Şekil 3- M.Ö. 7. yüzyılda Smyrna-Bayraklı Höyüğü'nün Genel Görünümü	43
Şekil 4- Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde İzmir	47
Şekil 5- İzmir'in 18. yüzyılda Etnik Mahallelere Göre Dağılışı	51
Şekil 6- Danger-Prost İzmir Planı.....	55
Şekil 7- İzmir Tarihi Liman Kenti Yönetim Alanı Sınırları	63
Şekil 8- İzmir Tarihi Liman Kenti ve Çevresindeki Kültürel Mirasın Dağılışı Haritası ..	68
Şekil 9- İzmir'e Gelen Yabancı Turistlerin Milliyetlerine Göre Dağılımı	75
Şekil 10-İzmir'e Bağlı Müze ve Örenyeri Ziyaretçi Sayılarının Yıllara Göre Değişimi..	80
Şekil 11-UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi İzmir Tarihi Liman Kenti Adlı Tez Çalışmasının Kelime Bulutu Analizi	89
Şekil 12- Katılımcılara Göre İzmir Ne İfade Ediyor?.....	96
Şekil 13- Katılımcılara Göre İzmir Tarihi Liman Kenti Ne İfade Ediyor?.....	97

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1- UNESCO Dünya Mirası Üstün Evrensel Değer Kriterleri	23
Tablo 2- UNESCO Dünya Mirası Varlıklarının Dünya Bölgelerine Göre Dağılışı.....	26
Tablo 3- UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde En Fazla Mirası Bulunan İlk 16 Ülke....	27
Tablo 4- Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi	28
Tablo 5- Tehlike Altında Bulunan UNESCO Dünya Mirası Alanlarının Dağılışı.....	29
Tablo 6- İzmir Tarihi Kent Merkezinde Koruma Amaçlı Uygulanan Plan ve Projelerin Çerçevesi	59
Tablo 7- İzmir ve Tarihi Liman Kenti Alanını Kapsayan Stratejik Plan, Proje ve Modeller	60
Tablo 8- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi.....	67
Tablo 9- İzmir Tarihi Liman Kenti Alanındaki Somut-Dini Kültürel Miras Unsurları..	70
Tablo 10- İzmir Tarihi Liman Kenti Turistik Gezi Rotaları.....	72
Tablo 11- İzmir'e Gelen Yabancı Turist Sayısının Aylara ve Yıllara Göre Dağılımı...	74

Tablo 12- İzmir ve Kuşadası Limanı'na Gelen Kruvaziyer Gemi ve Yolcu Sayılarının Belirli Yıllara Göre Değişimi.....	76
Tablo 13- İzmir ve Konak'ta Turizm Belgeli Konaklama Tesisine Gelen Kişi Sayısı, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranları	78
Tablo 14- Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı İzmir Müze ve Örenyerlerinin Ziyaretçi Sayısı.....	81
Tablo 15- UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği Adlı Tez Çalışmasının Akış Şeması ve Araştırma Tasarımının Özeti	83
Tablo 16- Görüşmeye Dahil Olan Katılımcıların Temel Demografik Özellikleri	88
Tablo 17- Katılımcıların Yanıtlarına Göre UNESCO Dünya Mirasının Rolü ve Turizme Katkısı	90
Tablo 18- Katılımcıların UNESCO Dünya Mirası Alanlarının Turizmdeki Yerlerine İlişkin Görüşleri	94
Tablo 19- Katılımcıların İfadelerine Göre İzmir Turizminde Öne Çıkan Başlıklar.....	98
Tablo 20- UNESCO Dünya Mirası Adayı İzmir Tarihi Liman Kenti'nin İzmir Turizmindeki Yeri ve Mevcut Yerine İlişkin Katılımcı Görüşleri.....	101
Tablo 21- Katılımcıların Görüşlerine Göre İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Yeni Kültürel Miras Yaklaşımları ve Turizm	105
Tablo 22- Katılımcı Görüşlerine Göre İzmir Tarihi Liman Kenti 'nin Turizmine İlişkin GZFT Analizi	115

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Bağlantı Noktası: İlk Yerleşim Halkası Yeşilova Höyüğü ve Çevresi.	144
Foto 2- Yeşilova Höyüğü'nde Kazı Çalışmaları Devam Etmektedir.	144
Foto 3- Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi'nde Deneyim Kazanma-Canlandırma Odaklı Çalışmalar Yürütülmektedir	145
Foto 4- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Bağlantı Noktası: Yeşilova Höyüğü ile Bağlantılı Olan Yassitepe Höyüğü.....	145
Foto 5- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Bağlantı Noktası: İkinci Yerleşim Halkası Smyrna-Tepekule Höyüğü	146
Foto 6- Günümüzde Smyrna-Tepekule Höyüğü Konut Alanları Arasında Kalmıştır..	146

Foto 7- Günümüzde Kadifekale'den İzmir'in Kentsel Peyzajı	147
Foto 8- İzmir'in Üçüncü Yerleşim Halkası: Kadifekale ve Yamaçları	147
Foto 9- Smyrna Agorası.....	148
Foto 10- İzmir (Alsancak) Limanı'na Uğrayan Kruvaziyer Gemisi	148
Foto 11- Tarihi Kemeraltı Çarşısı.....	149
Foto 12- Tarihi Kemeraltı Çarşısında QR Kod Uygulamaları.....	149
Foto 13- Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nda SOKÜM'e yönelik çalışmalar.....	150
Foto 14- Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nda Antikacılar Çarşısı	151
Foto 15- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Sokak İyileştirme Çalışmaları	151
Foto 16- Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nda Başdurak Cami	152
Foto 17- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Hanların Önemli Bir Kısım Korunamamakta ve Değerlendirilememektedir.....	152
Foto 18- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Yukarı Aya Yanni Kilisesi'nin Yerel Halk Tarafından Aykırı Kullanımı.....	153
Foto 19- Basmane'de Kültürel Miras Varlıkları Kaybolmaya Yüz Tutmaktadır.....	153
Foto 20- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Ara Sokaklar Yerel Halk ve İşletme Sahipleri Tarafından Bilinçsizce Kullanılmaktadır	154
Foto 21- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Kültürel Miras Unsurları Gölgelemektedir..	154

GİRİŞ

Günümüzde kültürel mirasa ilişkin çalışmalar coğrafya, tarih ve sanat tarihi, arkeoloji, antropoloji, kent planlama ve yönetimi, halk bilimi gibi çeşitli disiplinler tarafından ele alınmakta, çok sayıda disiplin kültürel miras konusuna farklı açılardan yaklaşmaktadır. Literatürde UNESCO Dünya Mirası ve turizm bağlamındaki ilişkilere dair kapsamlı bir çerçeve (Pedersen, 2002; Leask, Fyall, 2006; Ryan, 2014; Santa-Cruz, López-Guzmán, 2017; Ascaniss, vd., 2018; Makuvaza, 2018; Jimura, 2019; Panzera, 2021) bulunmasına karşın konu hala tartışmaya açıktır. UNESCO Dünya Mirası alanlarında turizmi ele alan uluslararası yayınların sayısı ise sürekli artış eğilimi göstermektedir (Zhang, vd, 2022). İnsan ve mekan arasındaki ilişkileri kendine özgü ilke ve yöntemlerine göre değerlendiren coğrafya bilimi güncel yaklaşımları ile bu bilimsel çalışmalara yön vermektedir.

UNESCO - UNTWIN ağı kapsamında Anna Trono, Norberto Santos, Paulo Nossa, Yoel Mansfeld, Sébastien Jacquot, Fiorella Dallari, Fernanda Cravidão ve Maria Gravarı-Barbas adlı coğrafyacıların turizm, kültür ve kalkınma ilişkilerine dair kapsamlı çalışmalara-eğitime imza atması, *Tourism Management at UNESCO World Heritage Sites (2018)* adlı çalışmada, kültürel turizmi geliştirmek için UNESCO Dünya Mirası alanlarındaki bilgi ve deneyimlerini aktarmaları, Dünya Mirası alanlarında turizm, turizm ve yerel topluluklar arasındaki etkileşimleri okumaları, Dünya Mirası alanlarının korunması ve turizm açısından yönetilmesine katkı sunmaları, Dünya Mirası alanlarında dijital turizm ve mirasla ilgili turizm ekonomisi konularını değerlendirmeleri bu tez çalışmasının itici gücünü oluşturmaktadır.

Turizmin gelişmeye ilk başladığı yerlerden biri olan İzmir’de iki kültürel miras alanı (Efes Antik Kenti, Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı) UNESCO Dünya Mirası Daimi Listesi’nde, beş kültürel miras alanı (Ceneviz Ticaret Yolu’nda Akdeniz’den Karadeniz’e Kadar Kale-Surlu Yerleşimleri Foça, Çandarlı ve Çeşme Kaleleri, Birgi Tarihi Kenti ve araştırma alanımız İzmir Tarihi Liman Kenti) UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’nde yer almaktadır.

8500 yıldan beri çeşitli kültür, medeniyet ve yerleşmelere ev sahipliği yapan İzmir Tarihi Liman Kenti; Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağları, Helenistik, Roma, Bizans, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi’nin çok katmanlı kültürel mirasını taşımakta

(Yılmaz, Yetkin, 2002; Daş, 2009; Derin, 2014); arkeolojik unsurları, farklı üretim-tüketim modelleri, coğrafi ve stratejik açıdan önem arz eden liman yaşamı, toplumsal yaşamın ortaya çıkardığı kültürel-dini yapıları, ticaret merkezleri, endüstriyel yapıları, hanları, arastaları, geleneksel konutları ile kültürel turizm açısından zenginlik sunmakta ve korunmaya değer görülmektedir.

Ancak, İzmir Tarihi Liman Kenti günümüzde tahribata uğramakta; kaynak-fon eksikliğinden dolayı yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca, kültür, liman ve ticaretiyle birlikte turistik cazibe merkezi olması gereken İzmir, modern dönem turizm anlayışını temel alan deniz-kum-güneş imajı ile algılanırken ilgili turistik göstergelere göre turizmde istenilen düzeye ve değere ulaşabilmiş değildir. Bugün, İzmir'in tarihsel kent merkezine karşılık gelen İzmir Tarihi Liman Kenti; Kuşadası, Muğla, ve Antalya gibi kıyı-yaz turizmi potansiyeli yüksek olan destinasyonlar ile rekabet edemediği gibi İzmir'in UNESCO Dünya Mirası tesciline sahip olan Efes ve Bergama'nın da gerisinde kalmaktadır.

İzmir ve Tarihi Liman Kenti'nin mevcut sorunlarının çözümünde uluslararası iş birliklerinin temsiliyetini oluşturan UNESCO Dünya Mirası'nın özel ve önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bakımdan, İzmir Tarihi Liman Kenti alanı UNESCO Dünya Mirası ve iyi uygulama örneklerini takip etmekte, bu alandaki yüksek rekabet avantajını kullanarak turizmde adımlarını güçlendirmeye çalışmaktadır. Bugün, İzmir Tarihi Liman Kenti'nde UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile bu özgünlük ve zenginliğe dair farkındalıkların artırılması, koruma-kullanma dengesinin sağlanması ve alanın turizm aracılığı ile değerlendirilmesi araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası yolundaki çalışmaları; yerel-merkezi yönetimler, sivil toplum örgütleri, sanayi ve ticaret odaları, üniversite destekleri ve işbirlikleri ile devam etmektedir. UNESCO Dünya Mirası sürecini yaşayan İzmir tarihi kent merkezinin coğrafi ve tarihsel önemini anlamak, alanın turizm aracılığı ile ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel açılardan değerlendirme yollarını kavramak, küresel ve bölgesel ölçekte karşılaştırmalar yapmak için turizm coğrafyası çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu yüksek lisans tezi ile İzmir Tarihi Liman Kenti alanının UNESCO Dünya Mirası sürecine katkı koymak ve turizm coğrafyasının önemini sergilemek hedeflenmektedir. Bu bakımdan, kapsamlı saha çalışmaları, katılımcılık esaslı gözlemler,

yerinde irdeleme, doküman inceleme metotları ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası sürecine dahil olan turizm paydaşları ile gerçekleştirilen görüşmelerden yola çıkılarak mevcut durumun fotoğrafını çekmek ve alanın sorunlarına çözüm önerileri getirmek, miras envanteri çalışmalarına katkı sağlamak, UNESCO Dünya Mirası süreci ve tescilini yerel kalkınma projesi görerek kültürel turizmin rolünü ve payını artırmak amaçlanmaktadır.

Bu araştırma ile aşağıda yer alan sorulara yanıt aranacak ve çalışmanın özgün değerini bu sorular oluşturacaktır.

- UNESCO Dünya Mirası'nın turizme etki ve katkıları nelerdir? Bu konuda turizm coğrafyasının rolü nedir?
- UNESCO Dünya Mirası süreci İzmir Tarihi Liman Kenti'nin turizmini nasıl etkilemektedir?
- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde yeni kültürel miras yaklaşımları ve yeni turizm eğilimleri nasıl değerlendirilmektedir, kentin ve alanın dinamikleri bu durumu nasıl desteklemektedir?
- UNESCO Dünya Mirası adayı olan İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Dünya Mirası Daimi Listesi'ne girmesi ile turizm nasıl değişim gösterecek, bu değişim nasıl yönetilecektir?
- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde dijitalleşme, küresel iklim değişiklikleri, COVID-19 ve diğer afet-riskler turizm açısından nasıl yönetilmektedir?

Toplam beş ana bölümden oluşan tezin ilk bölümünü kavramsal çerçeve ve ilgili literatür özeti oluşturmaktadır. Birinci bölümde, coğrafi düşüncenin gelişiminde turizm ve coğrafya ilişkileri kurulduktan sonra turizm coğrafyasında kültür, kültürel miras çalışmaları ve UNESCO ile kültürel turizm yaklaşımlarına değinilecektir. Daha sonra UNESCO'nun kuruluşu ve gelişimi, UNESCO Dünya Mirası kavramı açıklanacak, dünya mirası alan/varlıklarının Dünya ve Türkiye'deki dağılışı irdelenerek ilgili literatür örneklerine yer verilecektir.

Tezin ikinci bölümünü araştırma alanımız olan İzmir ve Tarihi Liman Kenti'nin tarihsel coğrafyası oluşturmaktadır. Bu bölümde, kentin 8500 yıla dayanan kültürel ve

tarihi geçmişi coğrafi ana hatlarıyla birlikte ele alınarak incelenecektir. İzmir Tarihi Liman Kenti alanının kültürel miras kaynakları ortaya çıkarılacaktır.

Tezin nc bölümünde İzmir Tarihi Liman Kenti araştırma alanının sınırları belirlenecek ve genel coğrafi özelliklerine dikkat çekilecektir. Ayrıca, araştırma alanının tarihsel coğrafyası temel alınarak kültürel miras unsurlarının turizm açısından envanteri ortaya konacaktır. Bu bölümde, İzmir ve tarihi kent merkezinin mevcut turizm durumu istatistiki verilere göre değerlendirilerek araştırmanın problemi tanımlanacaktır.

Tezin dördüncü bölümünde araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler ayrıntılı bir biçimde açıklanacaktır. Kapsamlı arazi çalışmaları, katılımcılık esaslı gözlemler, yerinde irdeleme ve dokümantasyon inceleme metotlarının kullanıldığı çalışmanın beşinci bölümünde nitel yönteme dayalı bir durum çalışması meydana getirilecektir. Bu kapsamda, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası sürecinde kilit rol üstlenen turizm paydaşları ile gerçekleştirilen görüşme bulgularına yer verilecektir.

Bu alışma ile akademik literatür ve boşluğa katkı sağlanması, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası olma sürecinde gerekli olan bilimsel bilgi birikiminin artması ve alanın UNESCO Dünya Mirası Daimi Listesi'ne geçişine katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, çalışmanın yeni yaklaşım-araştırma konularına kapı aralaması; UNESCO Dünya Mirası, kültürel miras, turizm, İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti bağlamında ele aldığı ilişkileri ile gelecekteki araştırmalara yol göstermesi mit edilmektedir.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Coğrafi Düşüncenin Gelişiminde Turizm ve Coğrafya

Coğrafya, farklı zaman ve yerlerde farklı kişilerce farklı anlamlara gelmekte, farklı düşünce ve yaklaşımlar ile temsil edilmektedir (Livingstone, 2018). İnsan, toplum ve kültürlerinin mirası geçmiş ve gelecek arasındaki bir köprü vazifesi görürken Özgüç ve Tümertekin'in (2014) vurguladığı gibi bilim dallarının geçmişi önemlidir ve gelecek nesillere aktarılacak bir miras niteliğindedir.

Günümüzde coğrafyacılar akademik çalışmalarında coğrafi düşüncenin ortaya çıkışından coğrafyanın akademik bir bilim dalı olarak gelişimine, disiplinin kurumsal yapıya bürünmesinden paradigmal dönüşüm ve yeni eğilimlerine kadar yer vermektedir. Ancak akademi dışındaki kitlelerin ve diğer bilimlerin coğrafya hakkındaki fikirleri belirsizliğini korumaktadır. Onların yalnızca dağ, ova ve vadi gibi coğrafi terimlerin ezberlenmesine, basit harita çizimlerine ve turistik çekiciliklerin sıralanmasına yönelik coğrafyacı algıları çoğu zaman coğrafya disiplininin itibarını zedelemektedir. Bazen de coğrafyacıların *'her şeyden biraz anlayan ama hiçbir şeyin uzmanı olmayan kişiler mi olduğu'* (Holt-Jensen, 2009) sorgulanmaktadır.

Sosyal bilimlerde sosyoloji toplumu, psikoloji insan davranışlarını, doğa bilimlerinde jeoloji kayaçları, pedoloji toprakları incelerken coğrafyanın incelediği ayırt edici özel unsur, özellik ya da fenomen bulunmamakta, coğrafya birbirinden bağımsız fakat birbirini tamamlayan bütüncül yapısıyla 'mekan'ı araştırma odağına yerleştirerek diğer bilim dallarından önemle ayrılmaktadır. Nasıl ki tarihçiler zaman ve zaman ile ilgili fenomenleri çalışmalarının odağına alıyorsa coğrafyacılar da 'mekan' ile ilgili ilişkileri çok boyutlu ve bütüncül perspektifte irdelleyerek her bir unsuru inceleyen diğer bilim dallarından bir adım öne çıkmaktadır.

Tarihi ilk çağlara dayanan ve en eski inceleme alanlarından biri olan coğrafya biliminin tohumları; yeryüzünün tanınması, ölçülmesi, betimlenmesi ve bu davranışlar ile örtüşen topografik, matematik/astronomik ve teolojik geleneğe dayanmaktadır (Özgüç, Tümertekin, 2014). 1850'li yıllarda betimsel (tasviri) görünümünden uzaklaşan ve yer bilimi geleneği etrafında gelişmeye başlayan coğrafya, kısa bir sürede çevresel determinizm, posibilizm, probabilizm, mekânsal örgütlenme, pozitivizm gibi temel

yaklaşımlarla güçlenmiş (Özgen, 2010), 1980'lerde ortaya çıkan yeni kültürel coğrafya perspektifinde ihmal edilen konular mekan, kültür-çevre ya da insan-çevre ilişkilerinden yola çıkılarak ele alınmaya başlanmıştır. Holt-Jensen'in (2009) sorgulamasına da cevap olarak coğrafyacılar her şeyden biraz bilen ama hiçbir şeyin uzmanı olmayan kişiler değil, aksine insanın her türlü faaliyetinin gerçekleştiği mekandaki ilişkileri bütüncül perspektifte inceleyen ve analiz eden, güncel yöntemler, farklı paradigma ve eğilimlerle mekan ve insan-kültür ilişkilerini anlamlandırarak mevcut sorunlara çözüm yolları arayan kişilerdir.

İnsan ve mekân ilişkilerini çeşitli boyutlarda ele alan, sentez yapan, ilişkiler kuran, çeşitli yöntemler ile elde edilen verileri değerlendiren ve bilimsel alanyazında sunan coğrafya bilimi 'fiziki coğrafya' ve 'beşeri coğrafya' olarak iki alana ayrılmakta, her iki alan birbirinden ayrılmaz bir bütünün parçalarını oluşturmaktadır (Efe, 2002). Doğal çevre unsurları ve olayları fiziki coğrafyanın, mekan-insan ve insanlar arası (kültürler arası) ilişkiler ise beşeri coğrafyanın araştırma odağında yer bulmaktadır (Emekli, 2006; 2021).

Beşeri coğrafya tarım, sanayi ve turizm gibi ekonomik bir coğrafya dalı (nüfus, kent, ulaşım ve diğer ilgili coğrafyalar dahil) ve bir kültürel coğrafya dalı (tarihsel coğrafya, çevre algısı ve insan ekolojisi dahil) birlikteliğinde tanımlanmaktadır (Lew, vd., 2008). Çoğu zaman, beşeri ve kültürel coğrafya arasındaki yakın uyumun beşeri ve kültürel coğrafyayı yan yana yerleştirdiğini (Pow, 2016), 1980'li yıllardan itibaren hızla gelişen yaklaşımların coğrafyanın bu alt alanını birlikte güçlendirdiğini (Barnet, 1998), bilimde gerçekleşen paradigmatik dönüşümlerin bütün halde beşeri-ekonomik/kültürel coğrafyada yer bulduğunu söylemek uygun olacaktır.

Beşeri-ekonomik/kültürel coğrafyanın önemli bir çalışma alanı olarak ortaya çıkarak gelişen ve insan-mekan-turizm arasındaki her türlü ilişkisel faaliyeti inceleyen turizm coğrafyası, coğrafyanın diğer alanlarına göre nispeten yeni ele alınan ve üzerinde çalışılan bir alandır (Emekli, 2021). Corna-Pellegrini (2011) coğrafya ve turizmin ayrılmaz bir bütünün parçaları olduğunu dile getirirken Lew, Hall ve Timothy (2008) turizm endüstrisinin giderek daha fazla coğrafi hale geldiğini ifade etmekte, Williams (2009) dünyada milyarlarca gezginin kısa süreli göçünün (turizm hareketinin) coğrafyacıların odak noktasında yer alması gerektiğini vurgulamaktadır.

Gelişmeye başladığı dönemden bugüne dek konu, içerik ve yöntem açısından değişim gösteren turizm coğrafyası araştırmaları ayrıca mekanın dinamikleri etrafında şekillenmektedir. Amerikan coğrafyası ve Alman coğrafyasında turizm üzerine yapılan ilk araştırmalar savaş sonrası dönemde turizmin yalnızca ekonomik etkileri üzerine inşa edilirken, 1980'lerin sonlarından itibaren küreselleşme ve yerelleşme hareketleri ile insanların daha fazla alışveriş yapma, ülkeleri ve insanları tanıma, kültürel değerleri öğrenme, deneyimleme isteği (Atalay, 2005; Hall, 2009) turist tipolojileri ve profilinin değişmesi, UNESCO Dünya Mirası, Yaratıcı Kentler, Öğrenen Kentler, Dünya Belleği programlarının turizm aracılığı ile değerlendirilmesi, COVID-19 küresel salgını gibi risk ve diğer olağan krizlerin turizmi etkilemesi, dijitalleşmenin katlanarak gelişimi, sürdürülebilirlik çerçevesinin turizmde gereklilik hale gelmesi turizm coğrafyasına yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu bakımdan, mekan-turizm ilişkilerini yalnızca ekonomik temelli almaya yönelik yaklaşımlardan uzaklaşarak turizmle ilgili coğrafi boyutlar politik, toplumsal, kültürel ve çevresel yönleri içerecek şekilde sürdürülebilirlik temeli üzerine inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye’de turizm coğrafyası araştırmaları turizmin eğlence ve dinlence temelli yapısına yönelik izlenimlerinden dolayı uzun yıllar bilimsel ilgiden yoksun kalmış ve üzerinde çok geç çalışılmaya başlanmıştır (Emekli, 2009). Bugün coğrafyanın diğer araştırma alanları ile ilgilenenlere göre sayıları daha az olan turizm coğrafyacılarının kültürel turizm konusundaki yayınların azlığı, içeriklerinin müze-ören yeri ziyaretleri ile sınırlanması, kültür-miras-coğrafya ilişkileri bağlamındaki eksiklikleri (Emekli, 2021) uluslararası güncel-yeni temaları takip edememeleri, mekanı koruma-kullanma odaklı yaklaşımlardan uzaklaşarak başka bilim dallarının alanına girmeleri, sürdürülebilirliği ütopyik düzlemde ele almaları ve farklı araştırma sorunlarına aynı çözüm önerilerini kopyalamaları gibi sebeplerle türk turizm coğrafyası sektöre uğramakta ve uluslararası düzeyde itibarı zedelenmektedir.

Emekli’nin (2021) önerdiği üzere, turizm coğrafyasına kafa yoran bilim insanları araştırmalarını post-modern, post-yapısalcı, eleştirel ve radikal yaklaşımlarla yeniden düşünmeli; yeni kültürel coğrafya, hümanist coğrafya, davranışsal ve refah coğrafyası, feminist coğrafya, siber coğrafya gibi yeni eğilimler üzerinden mekan ve sorunlarını ele almalıdır. Coğrafyadaki bu paradigmal çeşitliliklerin ortak noktası mekanı okumaktan ve

anlamaktan geçmektedir. Dolayısıyla, mekan-mekan ve mekan-insan, mekan-kültür, mekan-turizm, mekan-koruma-turizm arasındaki ilişki ve etkileşimleri bütüncül ve çoğulcul bağlamda inceleme gereklilikleri olan coğrafyacıların, bilimde gerçekleşen paradigmal çeşitlilik ve yeni eğilimleri düşünerek, özellikle ‘insan’ı insan coğrafyasının merkezine alarak bilime katkı sunacaklarından yana hiç şüphe yoktur.

1.2. Turizm Coğrafyası Çalışmalarında Kültür ve Kültürel Miras Kavramı

Latince *colere* fiili ve *cultura* sözcüğüne dayanan, ‘bakmak’ ve ‘yetiştirmek’ anlamına gelen kültür kavramı ilk kez Klasik Antik Dönemde Romalı Hatip Cicero tarafından kullanılmıştır (Şahin, vd., 2021). Avrupa’da tarımsal yetiştirme, geliştirme ve iyileştirme sürecini, tarımsal yaşam tarzını ifade etmek için ortaya atılan kültür kavramı zamanla toplumların bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenekler, edindikleri yetenekler ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütünden meydana gelen yaşam tarzını niteler hale gelmiştir (Tylor, 1871).

Malinowski 1960 tarihli ‘*Bilimsel Bir Kültür Teorisi*’ adlı çalışmasında kültürün ihtiyaçlara göre ortaya çıktığına ve şekillendiğine dikkat çekmiş, kültürün ihtiyaçların giderilmesi ve mevcut sorunların çözümünde önemli bir araç olduğu kanısına varmıştır. Tylor ve Malinowski’ye kıyasla geniş bir perspektife ışık tutan Kroeber ve Kluckhohn (1952), kültür kavramı üzerine geliştirilen 164 tanımı eleştirel yaklaşımla incelemiştir. Kültürün teorik ve uygulamalı boyutlarına ışık tutan Kluckhohn ve diğerlerine (1949; 1952) göre kültür; bir taraftan toplumun tüm yaşam tarzı, bireyin grubundan edindiği sosyal miras, düşünme, hissetme ve inanma yolu gibi ilgili yaşam pratiklerini nitelerken diğer bir taraftan, bir grup insanın nasıl davrandığı hakkındaki teoriler dizisi, özel bir öğrenme alanı, tekrarlayan sorunlara standartlaştırılmış yönelimler kümesi, öğrenilmiş davranışlar, davranışların yeniden düzenlenmesi için mekanizma biçimlerine kadar çeşitli bilimsel pratikleri de kapsamına almaktadır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) ise kültür kavramını toplumların yaşam tarzlarını, birlikte yaşama biçimlerini, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları içeren, toplumun veya bir sosyal grubun ayırt edici ruhsal, maddi, entelektüel ve duygusal özellikleri kapsayan bir değerler kümesi olarak tanımlamaktadır (UNESCO, 2001).

İnsan ve toplumların her türlü faaliyeti mekan ve yer üzerinde gerçekleştiğinden coğrafyacılar öteden beri kültür üzerine kafa yormaktadır. Özellikle, coğrafi düşünce kültür kavramını insan-çevre ile ilişkilendirmeyi gerektirmektedir. Bu kavram, kentsel kültür (Emekli, 2018; İçellioğlu, 2014) veya kırsal kültür (Soykan, 1999; Soykan, 2003; Kodaş, Eröz, 2012) üzerinden incelendiği gibi küreselleşmenin önemli bir parçası olan popüler kültür ve mekânsal farklılıklardan doğan geleneksel kültür ya da evrensel kültür ve ulusal kültür (Kongar, 1989) olarak da ele alınmaktadır. Başka bir anlatım ile kültür bazen üst sınıfta yer alan insanlar tarafından tüketilen ve sanat aracılığıyla ifade edilen yüksek kültürü ifade ederken insan gruplarının geleneksel yaşam biçimi olarak da nitelendirilmektedir (Pow, 2017).

Kültür, onun geçmiş yaratıları olan ‘miras’ kavramını içerecek şekilde toplumun tüm yaşam pratiklerine atıfta bulunmakta; geleneksel kültür, popüler kültür, geçmişte yaratılan somut ve somut olmayan kültürü içine alan geniş bir çerçeveyi kapsamaktadır. Kültürel miras, kültür kavramı çatısı altında geçmişte yaratılan kültüre ait tüm unsurları, özellik, uygulama ve fenomenleri içermektedir. Bu açıdan, coğrafyacılar kültür ve mirası mekansal düşünür, anlamlandırır ve ayırt ederken mekanlar hakkında kültürel olarak düşünmek (Anderson vd., 2003) onları öteye taşımaktadır.

Miras-heritage kavramı, Cambridge sözlüğünde (2021) ‘geçmişte yaratılan ve hala tarihsel öneme sahip olan gelenekler, diller veya binalar gibi belirli bir toplumun kültürüne ait özellikler’i nitelemektedir. Bu tanım mirasın yalnızca kültürel yönüne atıf yapsa da miras; somut-somut olmayan miras, taşınabilir ve taşınmaz miras (UNESCO, 1972; UNESCO, 2003; Ahmad, 2006; Ruggles, Silverman, 2009; Vecco, 2010), dünya mirası (UNESCO, 1972), doğal miras ve kültürel miras (UNESCO, 1972; Roigé, Frigolé Reixach, 2010; García-Hernández, vd., 2017), coğrafi miras (Doğaner, 2003; Singh, Anand, 2013), arkeolojik miras (Byrne, 1991; De la Fuente Prieto, 2017), sualtı kültürel mirası (ICOMOS, 1996; UNESCO, 2001; Garabello, Scovazzi, 2003; Perez-Alvaro, 2016), mimari miras (Gholibatar, vd., 2018; Wang, vd., 2019), tarihsel miras (Scazzosi, 2004; Ismagilova, 2015), endüstriyel miras (Jonsen-Vebreke, 1999; Hospers, 2002; Karadağ, İncedere, 2020), kentsel miras (Bandarin, Van Oers, 2014; Rodwell, 2018), kırsal miras (Chang, vd., 1996; Labadi, Logan, 2015), yaşayan miras (Hinch, Butler, 1996; Miura, 2005; Bortolotto, 2006; Poullos, 2014), dijital miras (Parry, 2007;

Navarrete, 2019), sanal miras (Addison, 2000; 2001; Jacobson, vd., 2007; Dave, 2007; Sanders, 2014) gibi farklı kavramsallaştırmalar altında yer bulmaktadır. Miras kavramı, literatürde her ne şekilde sınıflandırılırsa sınıflandırılınsın coğrafi bir bakış açısı kültürel mirası bütüncül, amacına ve yöntemine uygun bir şekilde incelemeyi gerektirmektedir. Özellikle, günümüzde turizm coğrafyacıları kültürel miras konusunu bilimsel ilgilerinin odağına alırken sürdürülebilirlik yaklaşımlarını çalışmalarına yerleştirerek mekanın sorunlarını çözmeye ve topluma fayda sağlamaya çalıştığı gibi gelecek nesillerin de hakkını gözetmektedir.

Kültürel miras, herhangi bir toplumun geçmişte yaratılan ve bugün yaşayan sanatı ve mimarisi, tarihi ve kültürel mirası, mutfak mirası, endüstriyel mirası ve yaşam tarzları, değer sistemleri, inançları ve gelenekleri çerçevesinde somut ve somut olmayan özelliklerini temsil etmektedir. Bu bakımdan, kültürel miras; arkeolojik unsurlar, sur, kale, anıt, çeşitli mimari yapılar olmak üzere geçmişin somut eserleriyle birlikte dil, din, tören, gelenekler, dans, müzik gibi somut olmayan unsurlarını kapsamına almaktadır (Silverman, Ruggles, 2007). Brumann (2015) kültürel mirası bir grup veya toplumun eski ve önemli yaşam tarzını sunduğundan ve toplumun kimliklerini belirlediğinden korumaya değer ilgi alanı olarak görmekte, genellikle uzman kurumların elinde bulunan çeşitli alanlar, somut ve somut olmayan eserler, uygulamalar, bilgi öğeleri ve mirasla ilgili diğer şeyler olarak tanımlamaktadır.

Yeni yaklaşımlarla kültürel mirası koruma ve turizm aracılığı ile değerlendirme çabaları yalnızca anıtlar ve çevresinde yer alan yapı ölçekli somut unsurları değil, somut ve somut olmayan unsurları çevresiyle birlikte ele almalı, mekan bütüncül yaklaşımlarla anlaşılmalıdır (Aksoy, Ünal, 2012). UNESCO da günümüzde ‘kültürel peyzaj, tarihi kentsel peyzaj’ gibi yenilikçi yaklaşımlarıyla mekanın toplumsal, ekonomik, kültürel değerlerinin göz önünde bulundurularak bütüncül ve sürdürülebilir olarak korunmasını ve yönetilmesini tavsiye etmektedir (UNESCO, 1992; 2011). Başka bir anlatım ile mekan-koruma-turizm bağlamındaki ilgiler tek bir kültürel miras unsuruna odaklanan (modern dönem-somut miras odaklı) yaklaşımdan mekan merkezli (somut ve somut olmayan miras birlikteliği-postmodern dönem) yaklaşıma doğru kaymaktadır (Emekli, 2021). Dolayısıyla, kültürel mirası koruma-kullanma süreci bazı miras unsurlarını öne çıkaran diğerlerini ise göz ardı eden dışlayıcı bir süreç (Byrne, 2009) olmamalıdır.

Hodder (2010) ise miras alan/varlıklarının korunması ve yönetilmesi konusuna temkinli yaklaşmaktadır. Ona göre, tüm insanlar ve toplumlar kendi miraslarını yok etmektedir. Geçmişin yalnızca önemli bir parçası saklanır ve korunurken bugün miras alanları ‘geçmişin seçilmişleri’ni yansıtmaktadır. Byrne (2009) kültürel mirasın daha çok maddi olmayan unsurlarının kültüre vurgu yaptığını ve dolayısıyla maddi olmayan unsurlardan maddi olanların türediğini dile getirmekte, yine Hodder’e (2010) benzer bakış açısı ile kültürel mirasın korunması sürecinde geçmiş kültürlerin kimi unsurlarının özel görülmesine ve değer yüklenmesine kimi unsurlarının ise dışlanmasına yönelik eleştirilerini geciktirmemektedir.

1.3. Turizm Coğrafyası Çalışmalarında Kültürel Turizm ve UNESCO

Turizm, ödemeler dengesinde yarattığı etki, döviz ve gelir yaratıcı etkisi (Unur, 2000; Kar, vd., 2004), görünmeyen ithalat etkisi, işgücü çarpanı etkisi (Ulutürk, 1998), lokomotif sektör olarak istihdam artışı, yeni iş olanakları yaratmasıyla gelişen çoğaltıcı etkisi (Kar, vd., 2004; Özgüç, Tümertekin, 2014), küresel gelir dağılımını dengeleme etkisi, yerel-bölgesel kalkınma ve bölgelerarası ekonomik denge kurmadaki etkisi (Özgüç, Tümertekin 2014; Kozak, vd., 2019) küçük ölçekli işletmeleri geliştirme etkisi, hayat standardını ve kalitesini yükseltme etkisi (Pınar-Tavmergen, 1998), toplumsal-ekonomik refahı güçlendirme etkisi (Kızılgöl, Erbaykal, 2008), toplumsal yaşamı iyileştirme etkisi, çevre ve mirasa dair farkındalık yaratmadaki etkisi ile adeta bir gereklilik halini almış, günümüzde lüks, zevk ve sefa aracı olmaktan çıkmıştır.

Pozitivist coğrafya ve modern turizm döneminin gelişmeye başladığı 1950’li yıllardan sonra hızla artan turizm talebi toplumun dinlenme ve eğlence beklentilerini karşılamak için kıyı kesimleri üzerinde yoğunlaşmaktadır (Kozak, vd., 2013). Turizm bağlamında fordizmin motivasyonu tipik deniz-kum-güneş tatilleri ile temsil edilirken sürdürülebilirlikten yoksun, belirli mevsimlere sıkışıp kalan, 1960’ların ve 1970’lerin ana pazarına hitap eden standartlaştırılmış turizm paketlerini sunmaktadır (Fayos, Sola, 1996). Bu açıdan, sera gazı emisyonlarında meydana gelen artışlar, iklim değişiklikleri, çevre kirlilikleri, kontrolsüz ve hızlı kentleşme, küresel salgınlar gibi sebeplerle turizm yeniden düşünülmekte ve yeni yaklaşımlar gelişmektedir. 1980’li yıllardan itibaren dünyada yaşanan küreselleşme olgusuna karşın yerelleşme ve bireyselleşme hareketleri,

paylaşım ekonomisinin gelişimi (Çaprak, Ayazlar, 2021), çevre duyarlılıkları, turizmde zaman ve mekan çeşitlilikleri, alternatif turistik ürün ve motivasyonlar, sürdürülebilir turizm ve mekanın planlanması-yönetimi, kültürel turizmin kendi içindeki dönüşümü (Richards, Wilson, 2006; Richards, 2020; 2021), mirasın korunması, değer kazanması ve yükselişi ile post-modern dönem daha fazla güç kazanmaktadır.

Motivasyonları bugünkünden çok farklı olsa da kültürel turizm Eski Mısırlılar ve Romalılar Dönemi'ne kadar uzanmakta, en eski seyahat motivasyonları arasında yer almaktadır (Towner, 1996; Lomine, 2015). Kültürel turizm, Silberbeg'e göre (1995) bir topluluk, bölge, grup veya kurumun tarihi, sanatsal, bilimsel veya yaşam tarzı/mirasına tamamen veya kısmen ilgiyle motive olan, mekan ve yerel halkın ziyaretçi çekerek ekonomik gelişimi sağladığı önemli bir kalkınma aracıdır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (2017) tanımına göre, ziyaretçinin temel motivasyonunun somut ve somut olmayan kültürel cazibe merkezlerini ve ürünlerini keşfetmek, yerel halktan öğrenmek, bir arada veya iç içe deneyimlemek olduğu birtakım turizm faaliyetlerini kapsamaktadır (UNWTO, 2017). Bu tanım, turizmi yalnızca ekonomik kalkınmanın bir temeli olarak görmekten uzaktır ve ekonomik kalkınmanın yanında mekan-miras-turist-yerel halk ilişkilerine dikkat çekmektedir.

Kültürel kaynaklar bakımından zenginlik sağlayan çekim merkezleri veya çeşitli turistik ürünlerin bulunduğu kültürel mekanlar, turistik yerler ve etkinlikler insanları yaşadıkları yerden başka bir yere seyahat etmesine yönelten bir motivasyon sağlamakta ve gerçekleşen seyahatler kendi içerisinde bir kültüre sahip olmaktadır (Richards, 2018). Özellikle, post-modern dönemde turizmin önemli bileşenini oluşturan ve kaynaklarını artıran kültürel miras, turizmin temel unsurları ve turist motivasyonları arasında yerini bulmakta, turistler kültürel miras alanlarını/uygulamalarını ve yaratıcı unsurları yerinde deneyimlemek istemektedir. Giderek daha fazla insan deniz-kum-güneş temelli tatilleri ve onun cilası olarak görülen müze/örenyerlerini gezme görmeye dayanan modern yaklaşımlardan uzaklaşmaktadır. Kültürel mirasın turizm aracılığı ile kullanımı geçmiş kültürlerin çağdaş kullanımını (Ashworth, 2003; Emekli, 2012) ve sürdürülebilirlik perspektifinde gelecek nesillere aktarılmasını vurgulamaktadır. Bu dönemde gelişen sürdürülebilirlik kavramı, mekan ve mirasın koruma-kullanma-yaşatma prensipleri ile geliştirilmesine, yerel halkın yaşam kalitesinin artırılmasına ve ziyaretçi/turistlere kaliteli

deneyimler sunulmasına atıf yapmaktadır. Bu tür bir yaklaşımla, kültürel miras yönünden zengin mekanların turizm aracılığı ile ekonomik kalkınması gerçekleştiği gibi toplumsal, çevresel ve kültürel kalkınması da gerçekleşmektedir.

Richards (2018) kültür turizminde gerçekleşen büyümenin miras turizmi, sanat turizmi, gastronomi turizmi, film turizmi, yaratıcı turizm gibi bir dizi gelişmekte olan nişlere ayrıldığını vurgulamakta, öteden beri kültürel miras ve yaratıcılığın hem birbiri hem de turizm ile yakından ilişkili olduğundan bahsetmektedir. Yine ona göre, kültürel turizm, turizmin iyi bir biçimidir. Çünkü, ziyaretçiler/turistler varış noktasında olumlu ekonomik etki bırakırlar, ziyaretlerini gerçekleştirdikleri miras alanlarını ve varlıklarını koruma bilincine sahiptirler, kültürel miras turizme kaynak sağlamak durumunda kalır ve mekanın korunmasında bir kaldıraç görevi görmektedir (Richards, 1996; 2000; 2001; 2007; 2009, Çakır, 2011). Başka bir anlatım ile kültürel miras açısından zengin alanların turizmden elde ettiği gelir geri besleme mekanizması olarak mekana ve yerele tekrardan kazandırılmaktadır. Ayrıca turizm bir yandan atıl kalan ve unutulmaya yüz tutmuş miras alanlarının yeniden değer kazanmasını sağlar, farkındalık kapılarını açar ve mekanda lokomotif güç olarak iş fırsatları yaratırken bir diğer yandan kültür ve mirasın geleceğe aktarılmasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu açıdan kültürel miras hem turizmden gücünü almakta hem turizme güç vermektedir.

Hükümetler ülkesel, bölgesel ve yerel ölçekte turizm yoluyla mevcut potansiyel sermayelerini en üst düzeye çıkarmak ve turistleri çekmek için eşsiz mimarilerini, kültürlerini ve geçmişlerini baskı altına alır (Young, 1999; Olsen, 2003) ve yalnızca ekonomi temelli büyümeyi hedeflerken turizmin mihenk taşı olan ev sahibi toplulukları ve değerlerini görmezden gelebilmektedir. Kültür ve miras açısından zengin cazibe merkezlerine gittikçe artan ilginin turizmde aşırılaşma olgusu yarattığı, yerel halkı ve mekanı olumsuz etkilediği ve Venedik örneğinde (Seraphin, vd., 2018) olduğu gibi altın yumurtlayan tavuğun kendi sonunu getirdiği bilinmektedir. Kentlerde kültürel miras değerlerinin bilinçsiz turist müdahaleleri ile yıkılıp/yok olması, altyapı baskıları, kentlerin rant odağı haline gelmesi, yoğun göçlere maruz kalması, kontrolsüz kentleşme olgusu (Jordan, vd., 2018) mekan, yerel halk ve kültürel mirasın korunması konusunda endişeleri artırmaktadır. Bu bakımdan, kültürel miras alanlarında turizmin gelişimini yönetmek, turizme dair gerçekleştirilecek model, uygulama, stratejik plan ve politikaları

retmek, ilgili tüm paydaşlar ile iş birlikleri oluşturmak önemli ayraçlar arasında yer almaktadır. Ballart'ın (1997) ifade ettiği gibi zengin kültürel miras kaynaklarına yönelik turist talebi belirli artış gösterdiğinde sürdürülebilirlik ve koruma aynı şekilde artmaya devam etmelidir. Böylelikle mekanın ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel açıdan çözümü turizmden gelir elde etmek ve mirası sürdürebilmek için onu kullanmaktan geçmektedir.

Kültürel mirasın önemini artıran ve tez çalışmasının odağını oluşturan UNESCO Dünya Mirası ve turizm arasındaki ilişkiler bağlamında kapsamlı uluslararası literatür (Pedersen, 2002; Leask, Fyall, 2006; Santa-Cruz, Lpez-Guzmn, 2017; Ascaniss, vd., 2018; Makuvaza, 2018; Jimura, 2019) olmasına karşın konu uluslararası ve ulusal literatürde hala sıklıkla tartışmaya açılmaktadır. Piotrowski, Arezki ve Cherif (2009) tarafından yapılan bir çalışmada, UNESCO Dünya Mirası, turizmde uzmanlaşma ve ekonomik kalkınma açısından önemli bir araç olarak görülmektedir. Hosseini ve arkadaşlarına göre UNESCO Dünya Mirası turizmin en önemli tanıtım/pazarlama araçlarından birisidir (Hosseini, vd., 2021), turizm açısından çeşitli etki ve sonuçlara yol açmaktadır (Leask, Fyall, 2006). UNESCO da mirasa dayalı kent markalaşmasına değinmekte, Hırvatistan'ın Tarihi Trogir şehri'nin UNESCO Dünya Mirası tescilini kültürel turizmde bir markalaşma aracı ve stratejisi olarak kullandığına yer vermektedir (UNESCO, 2022).

Hall ve Piggin (2003), miras alan/varlıklarının ziyaretçi sayısının artmasında neredeyse bir garanti olduğu dile getirmektedir. Portekiz rneği tarihi merkezlerini kapsayan çalışmada UNESCO Dünya Mirası'nın ziyaretçi sayısında %70'lik, yatak kapasitesinde %82'lik, konaklama tesisi sayısında %56'lık bir artış yarattığı kaydedilmiş; restoran-işletme sayısı, tedarik alt yapısı, turizm istihdamı ve ortalama kalış süresi gibi ilgili göstergelerin yukarı yönlü bir eğilim gösterdiği tespit edilmiştir (Comisso Nacional da UNESCO, 2014). İtalya ve seçilen yirmi bölgesinde 1998-2012 yılları arasındaki turizm istatistiklerinden yola çıkılarak yapılan çalışmada, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almanın önemi ortaya koyulmuş ve UNESCO Dünya Mirası tescilli bölgelerin çok daha fazla turist çektiği görülmüştür (Patuelli, Mussoni, Candela, 2013).

Caust ve Vecco (2017) artan sayıda ziyaretçinin UNESCO tarafından tescillenen alana yönelik olumsuzlukları da beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Kültürel miras

alanlarının küresel ölçekte tanınması ve turizme kazandırılması kimi zaman bir tehdit ya da tehlike olarak anlaşılmakta, bölgenin yerel kültürü ve bütünlüğüne zarar verdiği dile getirilmektedir. Bu bakımdan, turizmin mekan, yerel halk ve kültürel mirasa yönelik yarattığı olumsuz etki metalaştırma, soylulaştırma (Cohen 1988; Olsen, 2003; Baillie, vd., 2010) ve yerelin küreselleşmesi (Vasquez, Marquandt, 2000) kavramları ile yer bulmaktadır. Dünya Mirası alanlarını turistik bir cazibe merkezine dönüştürme fikri ile çıkılan bu süreçte yerel halkın mahremiyetleri, kültürel değerleri ve yaşam kalitelerini koruma çıkarları arasında denge kurulması ise ilk şarttır. Dolayısıyla, Dünya Mirası alanlarına yönelik kültürel turizmin planlanması ve yönetilmesi sürecinde yerel halkın yönetişimi mutlaka sağlanmalıdır. Aksi halde ev sahibi topluluğun/yerel halkın turizme karşı olumsuz tutum ve tavırları hayvanat bahçesi sendromuna, sahnelenmiş özgünlüğe, kendi miraslarından kopukluğa yol açmaktadır (Ascaniis, vd., 2018).

Post-fordist üretim biçimi etrafında şekillenen günümüzde dijitalleşme ve sosyal medyanın rolü kültürel miras ve kültürel turizm talebini-pazarını farklılaştırmakta ve çeşitlendirmekte, birbirine rakip destinasyonlar artarak yenilikçi yaklaşımlarla ön plana çıkmayı hedeflemektedir. Ayrıca, dijitalleşme olgusu turizmde Coğrafi Bilgi Sistemleri (Geographic Information System), Sanal Evren (Metaverse), Sanal Gerçeklik (Virtual Reality), Artırılmış Gerçeklik (augmented reality), Karma Gerçeklik (Mixed Reality) ve Blockchain teknolojilerini gündeme getirmekte, mekanlara erişilebilirliğin sınırsızlığı turizmde olağanüstü merak uyandırmaktadır. 2020 yılından itibaren küresel ölçekte yaşanan COVID-19 salgını turizmin post-modern dönemine damgasını vurmuştur. Küresel salgının beraberinde getirdiği etkilerden en fazla nasibini alan turizm endüstrisi dayanıklılığını dijitalleşme ve bireyselleşmede aramış, turizmde erişilebilirlik dijital düzlem üzerinden sağlanmaya çalışılmıştır (İlhan, 2021). İnsanlar ikincil konutlarını ise birer 'kaçış mekanı' olarak görmüştür (Zoğal, Emekli, 2020). Bir yandan, dünyada en popüler, turist varışlarının ve gelirlerinin en yoğun olduğu ülkeler müze ve ören yerlerini sanal olarak erişime açarken, sanal miras ve içerikleri de hızla artmıştır (Burke, vd., 2020; Lu, vd., 2022).

Bugün ülkeler gündeme ve güncel koşullara bağlı olarak turizm aracılığı ile küresel rekabet ortamında yer edinmeye çalışmakta, turizmin arz-talep yönlü potansiyel olanaklarını yeniden gözden geçirmektedir. Eskiye deniz-kum-güneş turizmi (eski 3S)

yerine yeni kültürel coğrafya ve yaratıcılığın ortaklaşa sunduğu hikaye-duyu-sofistikelik (yeni 3S) bazlı turizme geçmekte; ikonik yapılar, mega etkinlikler, tematize aktiviteler, mirası yeniden geliştirme üzerinden yarışmaktadır (Richards, Wilson, 2006). Ayrıca, kültürel mirası mekan odaklı koruma, kültürel miras ve turizm aracılığı ile yoksulluğun ve cinsiyet eşitsizliklerin azaltılması, güvenlik, markalaşma, hareketliliğin dönüşümü, yeni mekanlar ve yeni coğrafi eğilimler (Ölgen, 2003; Özgen, 2010; Kaya; 2015; Toprak, 2021) toplumsal cinsiyet, iklim değişikliklerine uyum, yeni enerji ve katı atıkların yönetimi gibi yeni yaklaşımlar doğmaktadır. Bir yandan coğrafya bilimini etkileyen diğer yandan turizmin yapısını değiştiren dönüşümün turizm, kültür, miras (Urry, 1990; 1996) ve coğrafya arasında yakınlaşmaya aracılık ettiği gözden kaçmamaktadır. Genel çerçevede coğrafya ile özelde turizm coğrafyası ile ilgilenenlerin kültürel miras konusunu mevcut dönüşümü ve çok yönlü ilişkileri göz önünde bulundurarak ele alması bilimsel gelişime katkı sunarken disiplinin kendisine de can suyu vermektedir.

1.4. UNESCO’nun Kuruluşu, Gelişimi, Koruma Statüleri ve UNESCO Dünya Mirası

İkinci Dünya Savaşı sonrasında barış aracılığı ile eğitim sistemlerini düzenleme fikriyle kurulan UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), Birleşmiş Milletler’in bir alt kolu olarak gelişmesiyle birlikte Birleşmiş Milletler’den bağımsız çalışmakta, yürüttüğü çalışmaları ise rapor halinde Birleşmiş Milletler’e sunmaktadır. (Gögebakan, Saban, 2018).

UNESCO’nun kuruluşu ve gelişimi iki organizasyonu temel almaktadır. İlki, Belçika, Çekoslovakya, Fransa, Yunanistan, Hollanda, Norveç, Polonya ve Yugoslavya olmak üzere Avrupa hükümetlerinin Birleşik Krallık’ta (1942) toplandığı ‘Müttefik Eğitim Bakanları Konferansı’dır (Conference of Allied Ministers-CAME). Konferansta olağanüstü yıkıcı etkileri olan İkinci Dünya Savaşı’nın eğitimde yarattığı problemleri ele almak, barış sonrasında eğitim sistemlerini yeniden düzenlemenin yollarını aramak ve mevcut amaçlara yönelik uluslararası bir organizasyon kurma olasılığını incelemek üzere toplanılmıştır (Krill de Capello, 1970). CAME’nin sonuçları kısa süre içerisinde etkisini göstermeye başlamış ve Birleşik Devletler başta olmak üzere pek çok sayıda hükümetin desteğini çekerek evrensel karakter kazanmıştır. Bu doğrultuda, CAME’nin önerisi

üzerine uluslararası bir organizasyon kurulması amacıyla Londra’da 1-6 Kasım 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Konferansı (ECO/CONF) düzenlenmiştir. Konferansta, insanlığın entelektüel ve ahlaki dayanışmasını kurumsallaştırmak amacıyla bir eğitim ve kültür kurumu kurulmasına karar verilmiş (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2021) ve konferans sonucunda UNESCO kurulmuştur (Şahin, vd., 2021). Avustralya, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler, Brezilya, Çekoslovakya, Çin, Danimarka, Dominik, Fransa, Güney Afrika, Hindistan, Kanada, Lübnan, Meksika, Mısır, Norveç, Suudi Arabistan, Yeni Zelanda, Yunanistan ve aralarında Türkiye’nin yer aldığı 20 ülke 16 Kasım 1945 tarihinde imzalanan UNESCO Kuruluş Sözleşmesi’ni onamış ve ardından sözleşme 4 Kasım 1946 tarihinde yasal olarak yürürlüğe girmiştir (UNESCO, 2021c).

UNESCO ilk ortaya çıkış fikrinde olduğu gibi savaştan sonra eğitim sistemlerini düzenleme konusuyla sınırlı kalmayıp bilim ve kültür ile ilgili çalışmalarda da önemli görevler üstlenmiştir. Ayrıca, savaş ve çatışmaların daha ötesinde gerçekleşen coğrafi etkilerin (fiziki/beşeri/siyasi) mekan ve miras üzerinde yarattığı etkileri göz önüne alarak kapsamını genişletmeye başlamıştır. Bu doğrultuda, 20. yüzyılın ilk yarısından sonra koruma üzerine atılan adımlar, mirasın korunması ile ilgili sözleşme, tavsiye, kılavuz ve eğitimler uluslararası düzeyde gelişim göstermeye başlamış ve insanlığın ortak mirası fikrinin oluşmasına aracılık etmiştir.

Mirasın korunması ile ilgili UNESCO’nun ilk organizasyonel çabaları Lahey Sözleşmesi: Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi’ne (1954) dayanmaktadır. Lahey Sözleşmesi’nin (1954) önsözünde *‘ait olduğu kişilere bakılmaksızın kültürel varlıklara verilen herhangi bir zarar tüm insanlığın kültürel mirasına bir zarar vermiş olur, çünkü her insan dünya kültürüne katkıda bulunur’* (UNESCO, 2020) şeklinde belirtildiği gibi sözleşmeye taraf devletler ilk kez ‘insanlığın ortak mirası’ kavramını tanımış ve kabul etmiştir. Bu açıdan Lahey Sözleşmesi, kültür ve miras varlıklarının tanımı, korunması, güvence altına alınması, kültür varlıklarına saygı duyulması açısından devletlerin benimsemesi gereken yaklaşımları/davranışları belirli bir çerçeveye oturtmaktadır.

Kültür ve mirasa ilişkin atılan bir diğer önemli adım 1964 tarihli Anıtların ve Sit Alanlarının Korunması ve Restorasyonu İçin Uluslararası Tüzük’tür. Diğer adıyla Venedik Tüzüğü, kültürel mirasın eskimeye yüz tutan tanımının değişmesi ve korumanın

kapsamının genişlemesi için önemli bir noktaya değinmektedir. Tüzüğün ilk maddesinde *‘Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi kapsamaktadır’* (ICOMOS, 2021) şeklinde yapılan açıklamalar coğrafi açıdan daha geniş ve okunabilir bir perspektife işaret etmektedir. UNESCO’nun *Arkeolojik Kazılara İlişkin Uluslararası Prensipler Tavsiye Kararı (1956)*, *Toplu ve Özel Çalışmalar Tarafından Tehlike Altında Olan Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı (1968)*, *Sahiplenilmesi Yasak Olan Tarihi Eserlerin İhracat, İthalat ve Transferinin Yasaklanması ve Önlenmesi İçin Alınacak Önlemlere İlişkin Tavsiye Kararı (1964)*, *Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşmesi (1972)* kültür ve mirasın korunmasına yönelik atılan adımları ve birikimleri ortaya koyarken kültür, miras, farkındalık ve eğitim yolu ile turizmin sürdürülebilir gelişimine de katkı sunmaktadır.

Kültürel miras kavramının genel olarak somut varlıkları nitelediği düşünülse de belirli mekan ve zamanda oluşturulan, nesilden nesile aktarılan gelenek ve görenekler, örf ve adetler, toplumsal uygulamalar ve mekana özgü kültürü niteleyen tüm yaratılar da kültürel mirasın somut olmayan temel parçalarını oluşturmaktadır. Somut kültürel miras unsurlarının üstün evrensel değeri ve özgünlükleri göz önüne alındığında korunması, kullanılması, yaşatılması gereken varlıklar kategorisinde değerlendirilirken, somut olmayan kültürel miras unsurlarının göz ardı edilmesi mekanın kültürel çeşitlilik, zenginlik ve devamlılığından ödün verilmesi anlamına gelir. Bu açıdan, UNESCO yapı toplulukları, anıtlar ve sit alanları gibi varlıkların kültürel miras kavramını içermekte eksik kaldığından hareketle sözlü ve geleneksel anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve bayram etkinlikleri, geleneksel üretim bilgi ve becerileri, doğa ve evrenle ilgili uygulamalar gibi kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel gelenek, görenek, bilgi ve becerilerin önemini dikkate alınmıştır (UNESCO, 2004).

Bugün, somut olmayan kültürel mirasın; kültürel çeşitlilik ve sürdürülebilir kalkınmanın bir aracı olarak korunması, kullanılması ve yaşatılması hakkında yapılan en kapsamlı uluslararası düzenlemeler UNESCO Genel Konferansı 32. Oturumu’nda (29 Eylül-17 Ekim 2003) kabul edilen ‘Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ne; Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin kabulü ise

UNESCO ile Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün (WIPO) uzun soluklu çalışmalarının sonuçlarına dayanmaktadır (Pedersen, 2002). Sözleşmenin 16. 17. ve 18. maddelerine göre (UNESCO, 2003) somut olmayan kültürel miraslar 'İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi', 'Acil Korunmaya Muhtaç Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi' ve 'İyi Koruma Uygulamalarının Kaydı' olmak üzere üç ana başlık altında toplanmaktadır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2021). Pedersen'e göre (2002) bu listeleme sistemi Dünya Mirası ile benzerlik gösterse de Dünya Mirası'nın üstün evrensel değere dayalı mükemmellik kriterlerinden daha çok temsiliyete dayalı olan bir geçiş sürecini de beraberinde getirmiştir.

UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi (1972) ve UNESCO Dünya Mirası Kavramı

1959 yılında Mısır'ın Nil üzerindeki Nubian bölgesinde kuma gömülen, rüzgar erozyonu ve fırtınaları (hamsin, haboob), aşınma, yağışlar, aşırı sıcaklık farkları gibi hava olaylarından etkilenen Abu Simbel Kaya Tapınağı'nın Nasır Barajı suları altında kalmasından kurtarılması için UNESCO tarafından uluslararası bir koruma kampanyası başlatılmıştır (Fernández-Toribio, 2013). Kültürel mirasın yaşatılması için yürütülen bu kapsamlı çalışma uluslararası koruma çağrısına yanıt veren çok sayıdaki devletlerin beşeri, finansal, teknik desteklerini içermektedir. Mısır'ın ardından yine sular altında kalma tehlikesi ile karşı karşıya gelen Venedik ve Mohenjodaro Antik Kenti ile Pakistan, Budist yerleşmelerinden olan Borobodur Tapınağı'nın korunması için Endonezya gibi ülkelerin yardım çağrıları üzerine destekler sağlanmaya devam etmiştir (Dünya Mirası Gezginleri Derneği, 2021). Zamanla dünya çapındaki destek çağrılarının artması, ortak akıl ve iş birliği fikrini ortaya çıkarmış, 'Dünya Mirası' kavramı giderek önem kazanmaya başlamıştır. Başka bir deyişle, tüm insanlığa ait bazı yerlerin ortak dünya mirası olduğu ve buna sahip çıkmanın sınır tanımadığını göstermiş, dünyadaki diğer yerlerin tespit edilmesi ve koruma altına alınması fikrinin doğmasına neden olmuştur (Emekli, 2009).

UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihinde Paris'te toplanan 17. Genel Konferansı kapsamında 'Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi', üstün evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal miras alan/varlıklarını tanımlamak, dünyaya tanıtmak, korumak, toplumda evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak, çeşitli

sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerleri yaşatmada gerekli iş birliğini sağlamak amacıyla kabul edilmiş, 17 Aralık 1975 tarihinde resmi olarak yürürlüğe girmiştir (UNESCO, 1972).

UNESCO'nun (1972) 'Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi'ne göre Dünya Mirası misyonları:

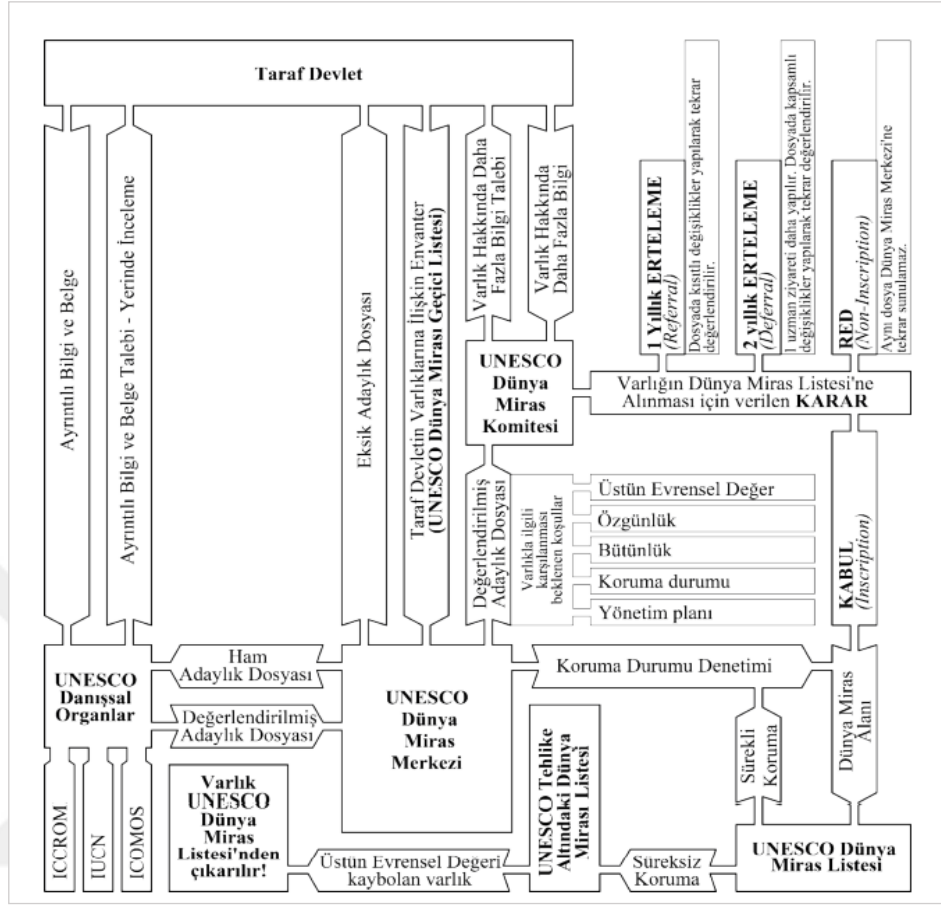
- Ülkeleri 1972 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi'ni imzalamaya, doğal ve kültürel miraslarının korunmasını sağlamaya teşvik etmek,
- Sözleşmeye taraf olan devletlerin ulusal sınırları içindeki alanları Dünya Mirası Listesine dahil edilmek üzere aday göstermeye teşvik etmek,
- Taraf Devletleri Dünya Mirası alanlarının korunma durumu hakkında yönetim planları oluşturmaya ve raporlama sistemleri kurmaya teşvik etmek,
- Teknik yardım ve profesyonel eğitimler sağlayarak Taraf Devletlerin Dünya Mirası varlıklarını korumalarına yardımcı olmak,
- Acil tehlike altındaki Dünya Mirası alanları için acil yardım sağlamak,
- Taraf Devletlerin Dünya Mirasının korunması için kamuoyunu bilinçlendirme faaliyetlerini desteklemek,
- Yerel halkın kültürel ve doğal miraslarının korunmasına katılımını teşvik etmek,
- Dünyanın ortak kültürel ve doğal mirasının korunmasında uluslararası iş birliğini teşvik etmek olarak sıralanmaktadır (UNESCO, 1972).

UNESCO'nun çalışma kurulları arasında ana yönetim organı Genel Konferans, Genel Konferans tarafından seçilen Yürütme Kurulu ve yürütme organı olan Sekreterlik yer almaktadır (UNESCO, 2021a). UNESCO'ya üye olan devletlerin çoğunluğu kendi ülkelerindeki çalışmalarını eş güdümlü olarak gerçekleştirmek adına UNESCO ulusal komisyonlarını kurmuştur. Türkiye UNESCO Milli Komisyonu da UNESCO'nun tanımlama, uygulama, izleme ve değerlendirme çalışmalarını aktif halde yürütmektedir.

1972 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi'nde belirlenen kültürel ve doğal mirasın korunması için 1992 yılında Dünya Mirası Merkezi kurulmuş, hükümetler arası Dünya Mirası Komitesi ve Dünya Mirası Fonu oluşturulmuştur. Dünya Mirası Merkezi, Dünya Mirası alanlarına dair bilgileri ve veri envanterini toplayıp belirli sistem içerisinde korumakla sorumludur (Pedersen, 2002). UNESCO Dünya Mirası Komitesi, Dünya

Mirası Sözleşmesi'ne Taraf Devletler'in Genel Kurulu'nda seçilen 21 Taraf Devlet'ten oluşmaktadır (UNESCO, 2021b). Komite, 1972 tarihli Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanmasından sorumludur ve danışma organları olan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Merkezi (ICCROM) ile Dünya Koruma Birliği (IUCN) tavsiyelerinden hareketle hangi alanların Dünya Mirası listesine alınması gerektiğini belirlemektedir (Şekil1).

Dünya Mirası Sözleşmesi'nin 15. maddesi kapsamında kurulan Dünya Miras Fonu; Dünya Mirası Sözleşmesi'ne Taraf Devletler'in katkıları, UNESCO, Birleşmiş Milletler sisteminin diğer kuruluşları, özellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı veya diğer hükümetler arası kuruluşların katkıları, kamu veya özel kuruluşlar veya bireylerin katkıları, fon kaynakları üzerinden ödenmesi gereken faizler, fon yararına düzenlenen etkinliklerden elde edilen gelirler ve tahsilatlardan sağlanan fonlardan kaynaklarını elde etmekte ve Dünya Mirası alanları için kullanıma sunmaktadır (UNESCO, 2021b). Böylelikle, tüm dünyada yer alan Dünya Mirası ve Tehlike Altında Olan Dünya Mirası alanlarının tanımlanması, korunması ve muhafazası için gerekli çalışmaları yürütmek, sürdürülebilir kalkınma için kullanmak ve yaşatmak, gelecek nesillere aktarılmasına aracılık etmek, uluslararası iş birlikleri kapsamında destek-fon sağlamak hedeflenmektedir.

Şekil 1- UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Alınma Süreci Akış Diyagramı (Özbey, Saban, 2019)

UNESCO Dünya Mirası listesine başvuru, adaylık ve kabul edilme süreçleri kendi içerisinde belirli sisteme sahiptir. UNESCO Dünya Mirası adaylığına başvuruda **ilk koşul** UNESCO'nun taraf devletleri arasında yer almaktır. UNESCO'ya üye olan taraf devletler Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmek üzere doğal, kültürel ve karma miras varlıklarını belirleyerek ulusal bir envanter oluşturmayı kabul etmektedir. Aynı zamanda, taraf devletlerin kendi ulusal topraklarındaki Dünya Mirası olarak tescillenen alan/varlıklarını sürdürülebilir olarak korumaları ve periyodik şekilde raporlamaları beklenmektedir. Taraf devletler miraslarına ekonomik, toplumsal ve çevresel yaşamda bir işlev kazandırmaya ve miraslarını planlama-yönetim programlarıyla entegre ederek sürdürülebilir politika benimsemeye davet edilmektedir. Bu anlayış, devletlerin bir yandan öz kaynaklarına değer vermesini gerektirirken diğer yandan UNESCO'ya taraf devletlerin iş birliği çerçevesinde bilimsel, teknik ve maddi açıdan dayanışmasını sağlamaktadır.

UNESCO Dünya Mirası adaylığına başvuruda **ikinci koşul** UNESCO'ya taraf devletlerin kendi topraklarında bulunan potansiyel miras alanlarına ilişkin alanın adı, coğrafi konumu ve özellikleri, üstün evrensel değerlerinin gerekçesi, özgünlük-bütünlük koşulları ve diğer alanlarla karşılaştırılmasına dair envanterlerinin, alanın planlama ve yönetim dosyalarının bulunduğu geçici listelerinin sunulmasıdır.

UNESCO dünyadaki tüm miras alanlarının korunmasını sağlamada değil yalnız üstün evrensel değer gerekçeli miras alanları için uluslararası düzeyde çalışmalarını sürdürmektedir. Dolayısıyla, miras potansiyeli sergileyen alanların 'Dünya Mirası' olarak tescillenmesi için 1972 sözleşmesinin temelini oluşturan üstün evrensel değer niteliği taşıması bir gerekliliktir. UNESCO Dünya Mirası tescilinin ilk koşulu olan Üstün Evrensel Değer ulusal sınırları aşacak ve tüm insanlığın şimdiki ve gelecek nesilleri için ortak öneme sahip olacak kadar istisnai olan kültürel ve/veya doğal öneme sahip alanları kapsamaktadır (UNESCO, 2021c).

Aşağıdaki tabloda yer alan on kriterden en az birisini taşıyan miras alanları Dünya Miras Komitesi tarafından değerlendirilerek 'Üstün Evrensel Değere Sahip Dünya Mirası' olarak tescillenmektedir. Bu kriterlerden ilk altısı kültürel, son dördü doğal miras alan/varlıklarını kapsamaktadır (Tablo1)

Tablo 1- UNESCO Dünya Mirası Üstün Evrensel Değer Kriterleri (UNESCO, 2021c)

UNESCO Dünya Kültürel Mirası Kriterleri	
(i)	İnsanın yaratıcı (kreatif) dehasının bir başyapıtını temsil etmeli;
(ii)	Bir zaman zarfı içinde veya dünyanın bir kültürel alanında, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı alanlarındaki gelişmeler ile ilgili insani değerler arasında önemli bir alışverişi sergilemeli;
(iii)	Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir uygarlığa yönelik ünik veya en azından istisnai bir tanıklık üstlenmeli;
(iv)	İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünü veya peyzajın istisnai bir örneği olmalı;
(v)	Özellikle geri döndürülemez değişimin etkisi altında hassas hale geldiği zaman, bir kültürün (veya kültürlerin) veya insanın çevresiyle etkileşiminin temsilcisi olan geleneksel insan yerleşiminin, arazi kullanımının veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olmalı;
(vi)	İstisnai evrensel öneme sahip olaylar veya yaşayan gelenekler ile fikirler ile veya inançlar ile sanatsal ve edebi eserler ile doğrudan veya somut bir biçimde ilgili olmalı

UNESCO Dünya Doğal Mirası Kriterleri	
(vii)	Üstün doğal fenomeni, istisnai bir doğal güzelliğe veya estetik öneme sahip alanları içermeli;
(viii)	Yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden coğrafik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dahil dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekleri olmalı;
(ix)	Kara, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemlerinin ve bitki ve hayvan topluluklarının evrim ve gelişimindeki devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri temsil eden istisnai örnekler olmalı;
(x)	Bilim ve koruma açısından istisnai evrensel değere sahip tehdit altındaki türleri içerenler de dahil olmak üzere biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve dikkat çeken doğal habitatları kapsamalıdır.

UNESCO Dünya Mirası Uygulama Rehberi, UNESCO Dünya Mirası'na aday gösterilen üstün evrensel değer gerekçeli alanın sınırları ve tampon bölgelerinin belirlenerek 'bütünlük-özgünlük koşullarını' karşılaması ve sürdürülebilir gelişimini sağlamak için, yeterli uzun vadede yasama, düzenleyici, kurumsal ve/veya geleneksel etkin koruma sistemlerine, uygun yönetim planına veya belgelenmiş yönetim sistemine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır (UNESCO, 2021c). Özgünlüğün alt yazısı UNESCO Dünya Mirası aday alanın geçmişinden miras alıp bugün geliştirdiği tarihsel-kültürel kimliğin sürdürülebilir ilke ve yöntemlere göre yaşatılması gerekliliği mesajını vermektedir. UNESCO Dünya Mirası aday alanlarda özgünlüğün yolu biçim/tasarım, malzeme/madde, kullanım/işlev, gelenekler, teknikler/yönetim sistemleri, yer/konum, dil ve diğer somut olmayan miras türleri, ruh ve duygu, ayrıca diğer iç ve dış etken gibi özniteliklere göre değerlendirilmektedir (UNESCO, 2021c). UNESCO'nun özgünlük tanımı turizmin de temel motivasyonları arasında yer bulmaktadır. MacCannel'e göre (2013) modernite ile gelişmeye başlayan özgünlük arayışı turizmi ortaya çıkarmış; insanlar geçmiş kültürler ve farklı yaşantılar ile motive olarak özgünlüğü deneyimleme arayışlarına girmiştir.

'UNESCO Dünya Mirası Uygulama Rehberi'nde (2021c) ifade edildiği gibi, Dünya Miras aday alan her türlü varlık ya da alan bütünlük koşullarını sağlamalı, varlık ya da alanı temsil eden özellik veya süreçler, fiziksel doku, karakter, kültürel coğrafi görünüm eksiksiz olmalı ve yıkıcı etkilerden iyi biçimde korunmuş olmalıdır. Bu açıdan, Dünya Miras aday alanın üstün evrensel değer gerekçesinde sunulan özellik ve

süreçleri ne kadar kapsadığı, tüm özellik ve süreçleri temsil edip etmediği, alanın gelişimini ya da ihmalini etkileyen olumsuzluklar ve yıkıcı faktörlerden ne ölçüde etkilendiği sorularına verilen yanıtlar ‘bütünlük’ koşullarını oluşturmaktadır. Özellikle, kültürel miras adayları için (i) ila (vi) ölçütleri altında aday gösterilen alanların fiziksel dokusu ve önem arz eden özellikleri iyi durumda olmalı ve bozulma süreçlerinin etkisi kontrol edilmelidir (UNESCO, 2021c). Bu tür bozulmalarda coğrafi olayların etkisi *-iklim değişiklikleri ve doğal afetlere bağlı fiziki olabildiği gibi yerleşmeler, insan kaynaklı iklim değişiklikleri, nüfus ve göç, alanın aşırı turizm açısından baskı altında kalması gibi beşeri ve savaş, çatışma, çıkar ilişkileri, kayıp/çalıntı mülkler olarak siyasi faktörleri de içerir-* büyüktür. Bu sebeple, UNESCO Dünya Mirası alan/varlıklarının, doğa ve kültürün iç içe geçtiği kültürel peyzajların, hikayesi olan tarihi kentlerin ve diğer ilişkileri ile etkileşimlerinin sürdürülebilir olması, yerel halkın mekansal kullanımlar açısından engellenmemesi ve koruma-kullanma-yaşatma dengesinin kurulması başlıca gerekliliktir.

UNESCO’ya göre (2021c) etkili yönetim ve planlama sistemi, aday gösterilen unsurun türünü, özelliklerini, ihtiyaçlarını ve kültürel bağlamını içermelidir. Etkili bir yönetim sisteminin ortak unsurları alanın evrensel, ulusal ve yerel değerlerinin ve sosyo-ekolojik bağlamının yerel toplumlar ve yerli halklar dahil olmak üzere tüm paydaşlar tarafından kapsamlı bir ortak anlayışını; çeşitliliğe, eşitliğe, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve insan haklarına saygılı katılımcı planlama ve paydaş danışma süreçlerinin kullanılmasını; planlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve geri bildirim döngüsünü; afetler ve iklim değişikliği de dahil olmak üzere sosyal, ekonomik, çevresel ve diğer baskılara karşı mülklerin kırılganlıklarının değerlendirilmesini, önerilen müdahalelerin etkilerinin izlenmesini; farklı ortak ve paydaşlar arasındaki çeşitli faaliyetlerin katılımı ve koordinasyonu için mekanizmaların geliştirilmesini; gerekli kaynakların tahsisini; kapasite geliştirmeyi; yönetim sisteminin nasıl çalıştığının hesap verebilir, şeffaf bir açıklamasını içermektedir.

UNESCO, Taraf Devletler’in adaylık dosyalarına ilişkin kararları, Dünya Mirası Komitesi’nin danışma organlarıyla birlikte merkezi Roma, İtalya’da bulunan uluslararası bir hükümetler arası kuruluş olan ICCROM (Uluslararası Kültürel Mülkiyeti Koruma ve Restorasyon Araştırma Merkezi), çalışmaları 1964 Venedik Tüzüğü ilkelerine dayanan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve Uluslararası Doğayı Koruma Birliği

olan IUCN değerlendirmeye almaktadır (UNESCO, 2021c). Üç yıla denk gelen adaylık sürecinin sonucunda, Dünya Miras Komitesi, Taraf Devletlerin miras alanlarına dair kabul, red, bir veya iki yıllık erteleme kararını vermekte ve sonuca bağlamaktadır.

1.5. UNESCO Dünya Mirası Listesi ve Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesinde Yeri

2021 yılı itibariyle tüm dünyada toplam 1154 alan/varlık Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı bulunmakta; bunların %78'lik kısmını kültürel miras alan/varlıkları meydana getirmektedir. Günümüzde toplam 897 adedi kültürel, 218 adedi doğal ve 39 adedi karma (hem doğal hem kültürel) alan/varlık Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı durumdadır ve 1978 yılından itibaren sayıları sürekli artış göstermektedir¹.

Tablo 2- UNESCO Dünya Mirası Varlıklarının Dünya Bölgelerine Göre Dağılışı (UNESCO, 2021d)

Bölge	Kültürel	Doğal	Karma	Toplam	%
Latin Amerika ve Karayipler	100	38	8	146	12.6
Avrupa ve Kuzey Amerika	468	66	11	545	47.2
Asya ve Pasifik	195	70	12	277	24
Ortadoğu	80	5	3	88	7.6
Afrika	54	39	5	98	8.5
Toplam	897	218	39	1154	100

UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde kültürel miras varlığına sahip bölgeleri sırasıyla Avrupa ve Kuzey Amerika (468 adet), Asya ve Pasifik (195 adet), Latin Amerika ve Karayipler (100 adet), Ortadoğu (80 adet), Afrika (54 adet) oluşturmaktadır (UNESCO, 2021d). Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı doğal varlıkların bölgelere göre sıralaması ise değişmekte, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı en fazla doğal mirasa Asya-Pasifik (70 adet) sahipken, ardından Avrupa ve Kuzey Amerika (66 adet), Afrika (39 adet), Latin Amerika-Karayipler (38 adet) ve Ortadoğu (5 adet) gelmektedir (Tablo2).

¹ <https://whc.unesco.org/en/interactive-map/> (UNESCO, 2021d)

UNESCO Dünya Mirası statüsüne sahip en fazla unsuru bulunan ülkeler sırası ile İtalya (58 adet), Çin (56 adet), Almanya (51 adet), İspanya (49 adet) ve Fransa'dır (49 adet). Türkiye UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı unsurları bakımından 16. sırada yer almaktadır (Tablo3).

Tablo 3- UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde En Fazla Mirası Bulunan İlk 16 Ülke (UNESCO, 2021d)

Sıra	Ülke	Daimi Liste	Geçici Liste
1.	İtalya	58	31
2.	Çin	56	60
3.	Almanya	51	7
4.	İspanya	49	30
5.	Fransa	49	34
6.	Hindistan	40	46
7.	Meksika	35	21
8.	Birleşik Krallık	33	8
9.	Rusya Federasyonu	30	27
10.	İran	26	61
11.	Japonya	25	5
12.	A.B.D	24	19
13.	Brezilya	23	21
14.	Kanada	20	11
15.	Avustralya	20	4
16.	Türkiye Cumhuriyeti	19	84

UNESCO Dünya Mirası Listesine adını yazdırmada ve farkındalık oluşturmada ilk adım olan UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde kayıtlı varlıkların toplam sayısı ise 1719 adettir (UNESCO, 2021e). 2021 yılı itibariyle UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde araştırma alanımız İzmir Tarihi Liman Kenti de dahil olmak üzere Türkiye'nin 84 adet mülkü bulunmaktadır.² Türkiye, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi ile UNESCO Dünya Mirası zengini (Tablo3) ülkeler sıralamasında birinci sıraya yerleşmektedir. Doğal ve kültürel miras zengini olan, dört yanı adeta açık hava müzesi

² <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/?action=listtentative&state=tr&order=states>

niteliği taşıyan Türkiye'nin 2021 yılı itibariyle yalnızca 17'si kültürel, 2'si karma olmak üzere 19 adet UNESCO Dünya Mirası statüsüne sahip varlığı bulunmaktadır (Tablo4).

Tablo 4- Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2021d)

*UNESCO'nun Karma Dünya Mirası alanlarına karşılık gelmektedir.

Sıra	Dünya Miras Alanı	Yılı	Ü.E.D. Gerekçesi
1.	Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas)	1985	i, iv
2.	İstanbul'un Tarihi Alanları (İstanbul)	1985	i, ii, iii, iv
3.	Göreme Milli Parkı/Kapadokya (Nevşehir)*	1985	i, iii, v, vii
4.	Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum)	1986	i, ii, iii, iv
5.	Nemrut Dağı (Adıyaman)	1987	i, iii, iv
6.	Hieropolis-Pamukkale (Denizli)*	1988	iii, iv, vii
7.	Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla)	1988	ii, iii
8.	Safranbolu Şehri (Karabük)	1994	ii, iv, v
9.	Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale)	1998	ii, iii, iv
10.	Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)	2011	i, ii, iii, iv
11.	Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)	2012	ii, iv
12.	Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu (Bursa)	2014	i, ii, iii, iv, vi
13.	Bergama ve Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir)	2014	i, ii, iii, iv, vi
14.	Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır)	2015	i, iii, v
15.	Efes (İzmir)	2015	i, ii, iii, v
16.	Ani Arkeolojik Alanı (Kars)	2016	ii, iii, iv
17.	Aphrodisias (Aydın)	2017	ii, iii, iv, vi
18.	Göbeklitepe (Şanlıurfa)	2018	i, iii, v, vii
19.	Arslanstepe Höyüğü (Malatya)	2021	iii

UNESCO Dünya Mirası statüsüne sahip mülkler doğal ya da insan etkisi ile gerçekleşen doğal afetler, kontrolsüz ve plansız kentleşme, tahribat ve yağmalama gibi mevcut ve potansiyel nedenlerle üstün evrensel değerini kaybetmeleri durumunda ise 'Tehlike Altında Bulunan Dünya Miras Listesi'ne alınmaktadır. 2021 yılı itibariyle 52 adet Dünya Mirası tehlike altında bulunmaktadır. (Tablo5). UNESCO Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi taraf devletler arasında farkındalık oluşturma ve nesli tükenmekte olan alanlar olduğuna dair bir bilinç oluşturmada önemli görev görmektedir. Ayrıca, bu listeye dahil olan alanlar hem uluslararası hem de ulusal ölçekte teknik destek ve

yardımlara erişim sağlamaktadır. Ancak, kaybolmaya yüz tutmuş olan alan/varlıklar sürdürülebilirliğinden ödün verdikçe daha farklı süreçler ile karşı karşıya kalmaktadır.

Tablo 5- Tehlike Altında Bulunan UNESCO Dünya Mirası Alanlarının Dünya Bölgelerine Göre Dağılışı (UNESCO, 2021f)

Bölgeler	Kültürel	Doğal	Karma	Toplam	%
Latin Amerika ve Karayipler	4	2	0	6	12
Avrupa ve Kuzey Amerika	3	1	0	4	8
Asya ve Pasifik	4	2	0	6	12
Ortadoğu	21	0	0	21	40
Afrika	4	11	0	15	29
Toplam	36	16	0	52	100

Tehlike Altındaki Dünya Mirası alanlarının yeteri kadar korunmaması, alana dair alınan önlemlerin yetersiz kalması, tehditlerin sürekli devam etmesi ve evrensel değerin yitirilmesi sebebiyle alanlar listeden tamamen çıkarılabilmektedir. 2007 yılında Umman-Arabian Oryx Sanctuary, 2009 yılında Dresden-Elbe Valley, 2021 yılında Liverpool-Maritime Mercantile City, Tehlike Altında Olan Dünya Mirası Listesi'nden tamamen çıkartılmış ve silinmiştir (UNESCO, 2021f). Dolayısıyla, UNESCO Dünya Mirası süreci hiç bitmeyen bir yolculuktur ve bu yolculukta sürdürülebilir yaklaşım ve ilkelerin önemi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür.

Ayrıca, 2021 yılı itibariyle 139 UNESCO'ya taraf devletin 629 somut olmayan kültürel mirası 'UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne kayıtlı bulunmaktadır (UNESCO, 2021g). UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi gereğince her Taraf Devlet somut olmayan kültürel miras envanterini hazırlamak ve güncellemek durumundadır.

Türkiye'nin 'İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'nde 20 adet, 'Acil Korunmaya Muhtaç Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde 1 adet SOKÜM unsuru yer almaktadır (UNESCO, 2021g). Ayrıca, tarihin her döneminde farklı kültürlerin yerleşimine açık konumda olan, onları kaynaştıran, buluşturan ve bu yönü ile somut olmayan kültürel miras zengini olan Türkiye'de UNESCO Somut Olmayan Miras Sözleşmesi kapsamında meydana getirilen çalışmalar, Somut Olmayan Kültürel Miras

Ulusal Envanteri ve Yaşayan İnsan Hazineleeri olmak üzere iki temel program dahilinde yürütölmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'nde Klasik Türk Süsleme ve El Sanatları, Geleneksel El Sanatı Ustalığı, Geleneksel Mimari ve Yapı Ustalığı, Dokuma Sanatı ve Gelenekleri, Geleneksel Giyim-Kuşam Yapımcılığı ve Kullanım Geleneği, Evlenme Gelenekleri, Ölümle ilgili Gelenek ve Uygulamalar, İnanç ve İnanışlara Bağlı Gelenek ve Uygulamalar vd. gibi 35 adet kültürel miras grubu, 237 adet toplam unsur sayısı ve il envanteri /yerel uygulamalar dahil olmak üzere 1.264 adet kayıtlı somut olmayan kültürel miras unsuru bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

Özet olarak, UNESCO süreci uzun soluklu bir yolculuktur. Bu süreç, Dünya Mirası olma düşüncesinin akla düştüğü andan itibaren sürdürülebilirliğe katkıda bulunabilecek şekilde planlanmalı ve yürütölmelidir. Bugün, tüm dünya UNESCO'nun hem somut hem somut olmayan kültürel birikimini Dünya Mirası, Somut Olmayan Mirasın Temsili, Yaratıcı Kentler, Öğrenen Kentler, Dünya Belleği gibi örnekler dahilinde kullanmakta ve turizm aracılığı ile değerlendirmeye çalışmaktadır. Bu bakımdan, dünyadaki UNESCO yaklaşımlarının ve modellerinin farkına varılması, araştırma alanımız olan İzmir Tarihi Liman Kenti'nin dinamiklerine göre uygulanması büyük bir ayrıcalık oluşturmaktadır.

1.6. Literatür özeti

'UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği' adlı tez çalışmasının odak konusu 'UNESCO Dünya Mirası, turizm coğrafyası, kültürel miras, kültürel turizm'e ilişkin geniş bir çerçeve oluşturduğundan dolayı çok detaylıdır. Araştırma alanımız olan İzmir ve Tarihi Liman Kenti bu anahtar kelimelere bağli olarak çok önemli ve özel bir mekan niteliği sunmaktadır. Bu sebeple, çalışmada literatür özeti 'tez konusu ile ilgili literatür özeti' ve 'tez alanı ile ilgili özeti' olmak üzere iki temel başlık altında sınıflandırılmıştır. Ancak, tez konusu ve tez alanının birlikteliğinde yapılan çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Bu durum araştırmamızın bir yandan kısıtlılığını diğer bir yandan ise özgün değerini oluşturmaktadır.

Tez Konusu ile ilgili Literatür Özeti

Pedersen, (2002): *'Managing Tourism at World Heritage Sites: a Practical Manual for World Heritage Site Managers'* adlı çalışma yazarın ifadesi ile UNESCO Dünya Mirası alanlarının turizm yönetimi için bir dizi gelişen klavuzun başlangıcını oluşturmaktadır. Çalışmada ilk olarak 1972 tarihli UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi'ni ve Dünya Mirası tanımını kavramsal temele oturtan yazar, UNESCO Dünya Mirası alanlarında turizm yöneticilerine ilişkin çıkarımlarda bulunmuştur. UNESCO Dünya Mirası alanlarında planlamaya yerel halkın dahil edilmesi ve katılımcı yönetim uygulanmasının gereklilik olduğunun altını çizilmiştir. Son olarak, UNESCO Dünya Mirası alanlarında turizm politikaları ve yönetim hedeflerinin belirlenmesine yönelik etki ve öneriler geliştirmiştir.

Emekli, (2006): *'Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm'* adlı çalışmada ilk olarak coğrafi düşüncenin ilk gelişmeye başladığı ilk çağlardan 2000'li yıllara kadar coğrafyanın gelişimi, akademik bir bilim dalı kimliği kazanması ve kurumsallaşmasına değinilmiştir. Daha sonra coğrafya, turizm coğrafyası ve kültür-miras, kültürel turizm ilişkileri güncel bakış açısıyla vurgulanmıştır. Çalışma, coğrafya ve turizmin arasındaki bağı, karşılıklı etkileri ve ortaya çıkardığı neden-sonuçları en iyi biçimde aktaran ve alanında öncü bir nitelik taşıyan teorik temelli bir araştırma örneği sunmaktadır.

Leask, Fyall, (2006): Leask ve Fyall'ın editörlüğünü yaptığı ve çeşitli disiplinlerden yazarların bölümlerinin bulunduğu *'Managing World Heritage Sites'* adlı kitapta UNESCO Dünya Mirası kavramı ve turizm ilişkilerine yönetim, politika ve planlama açısından dikkat çekilmiştir. Kitapta sadece UNESCO Dünya Mirası alanlarının turizm uygulamalarına yer vermekten ziyade Dünya Mirası aracılığı ile geniş ölçekli turizm kapasitesi oluşturma toplumsal, kültürel, ekonomik ve çevresel açılardan etkileri değerlendirilmiştir. İlk dört bölümü kavramsal ve kuramsal temeller üzerine şekillenen çalışmanın beşinci bölümü Birleşik Devletler, Peru, Çin, Budapeşte, Malta, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelere yönelik alan araştırmaları ile zenginleştirilmiş ve tartışmaya açılmıştır.

Emekli, (2009): *'Dünya Kültür Miras Listesine İzmir'den Bir Aday: Bergama'* adlı 2009 yılında meydana getirilen çalışmada UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan

Bergama'nın UNESCO Dünya Mirası Daimi Listesi'ne girebilme potansiyelini turizm coğrafyası yaklaşımıyla değerlendirilmiştir. Çalışmada, Bergama'nın çok çeşitli turizm türlerine uygun olmasına karşın turizmde hak ettiği ilgiyi görememesinden yola çıkılmış ve Bergama'da turizmin gelişimine katkı sunacak öncelikli unsurun UNESCO Dünya Mirası listesine girmesi olduğu saptanmıştır. Ayrıca, Bergama'nın kültürel miras yönünden UNESCO Dünya Mirası kriterlerine uygun ve daimi listeye girebilecek potansiyelde olduğu saptanmıştır.

Şentürk, (2012): *'Unesco Dünya Miras Listesinde Yer Almanın, Ülke Kültürel Miras Koruma Politikalarına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme'* adlı tez çalışmasının amacı Dünya Miras Listesi'nde yer almanın öncelikle listedeki alana ve ülke bütünündeki kültürel mirasın korunması ve politikalarına etkilerini araştırmaktır. Konuya mekânsal perspektiften yaklaşan yazar, Dünya Mirası olarak tescillenmenin farklı ülkelerde farklı boyutlarına işaret etmekte ve Türkiye, Almanya ve İsveç örnekleri ile karşılaştırmalı analizlerini sunmaktadır. Ayrıca, araştırmada yazar kültürel miras ve turizm arasındaki ilişkilere değinmekte, örnek alanlar üzerinden turizmdeki etki boyutlarını tartışmaktadır.

Richards, (2014): *'The New Geographies of Tourism: Space, Place and Locality'* adlı çalışma, mekan odaklı bakış açısına sahip olan coğrafyacıların turizmdeki rolünü mekan, yer ve yerleşme üzerinden yeniden düşündürmektedir. Bu doğrultuda, küreselleşme sürecine karşın yerelin yükselişine, paylaşım ekonomisi gibi yeni turizm uygulamalarının mekânsal etkilerine değinmekte, yaratıcılık, yaratıcı ekonomi, coğrafya ve yaratıcı turizm ilişkilerini, turizmin 1980'lerden sonra beliren yeni bölgesel sonuçlarını ve geleceğini coğrafi açıdan incelemektedir.

Borowiecki, Forbes, Fresa, (2016): *'Cultural Heritage in a Changing World'* adlı kitap Borowiecki, Forbes ve Fresa'nın editörlüğünde hazırlanmış ve beş bölüme ayrılmıştır. Kitapta 1980'li yıllardan sonra ivme kazanan küreselleşmenin teknoloji boyutunun kültürel mirası nasıl etkilediğine odaklanılmakta, kültür-kültürel miras-teknoloji ve dijitalleşme ilişkilerine değinilmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada Değişimin Bağlamı, Kültürel Mirasın Dijitalleşmesi, Sosyal Uyum İçin Ortak Oluşturma ve Yaşayan Miras bölümleri altında yeni eğilimlere dikkat çekilmekte ve turizm ile ilişkilendirilmektedir.

Santa-Cruz, López-Guzmán, (2017): ‘*Culture, Tourism and World Heritage Sites*’ adlı makale kültür, turizm ve Dünya Mirası Listesi’nde yer alma ilişkilerine ışık tutmakta; İspanya Cordaba kenti örneğinde yürütülen ampirik (uygulamalı) araştırma sonuçlarından yola çıkarak Dünya Mirası ve kültür turizmi arasındaki bağlamı ortaya çıkarmaktadır. Araştırmanın sonuçları ankete katılan turistlerin yüksek eğitim durumuna sahip olduğu, ziyaretten memnuniyetinin yüksek olduğu ve kent mirasının motivasyonu olağanüstü biçimde arttırdığını göstermektedir.

Gökdeniz, (2017): ‘*UNESCO Süreçleri ve Bir Başarı Hikayesi; “Ayvalık Endüstriyel Peyzaj” Başlığı ile Geçici Liste’de (Tentative List)*’ adlı makale, ampirik bir çalışma niteliği taşımaktadır. Bu ampirik çalışmada, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’ne adını yazdıran Ayvalık’ın doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleri sıralanmış ve bir nevi envanter çalışması yapılmıştır. Ardından, Dünya Mirası adayı olmanın gerekçesi, bu süreçte gerçekleştirilen öncelikli hedefler değerlendirilmiş, alanın Dünya Mirası olarak tescillenmesi halinde yaratılacak katma değerleri ele alınmıştır.

Göğebakan, Saban, (2018): ‘*Dünya Miras Listesi ve Vespasianus-Titus Tüneli- Süreç Üzerine Bir Değerlendirme*’ adlı çalışmada, ilk olarak Türkiye’nin UNESCO Dünya Miras Listesi’ndeki yeri değerlendirilmiştir. Daha sonra, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’nde yer alan Vespasianus-Titus Tüneli’nin Daimi Dünya Miras Listesi’ne alınarak korunması için Dünya Mirası kriterleri analiz edilmiş, Daimi Liste’de yer alan diğer örnekler ile karşılaştırılmıştır.

Ascaniis, Gravari-Barbas, Cantoni, (2018): ‘*Tourism Management at UNESCO World Heritage Sites*’ adlı çalışma 21 yazarın ortaklığında hazırlanmıştır. Yazarlardan Anna Trono, Norberto Santos, Paulo Nossa, Yoel Mansfeld, Sébastien Jacquot, Fiorella Dallari, Fernanda Cravidão ve Maria Gravari-Barbas coğrafyacı kimlikleri ile UNESCO - UNTWIN ağında turizm, kültür ve kalkınma konusunda önemli çalışmalara-eğitilere imza atmaktadır. Çalışma, MOOC (Massive Open Online Course) üyelerinin kültürel turizmi geliştirmek adına UNESCO Dünya Mirası alanları hakkındaki kapsamlı bilgi ve deneyimlerini aktarmaları çerçevesinde oluşturulmuştur. Çalışmada ilk olarak UNESCO Dünya Mirası ile ilgili kavramsal çerçeveye değinilmiştir. Dünya Mirası alanlarında turizm, turizm ve yerel topluluklar arasındaki etkileşim, alan korunması ve turizm

açısından yönetilmesi, Dünya Mirası alanlarında turizm yorumu, Dünya Mirası için e-turizm, mirasla ilgili turizm ekonomisi çalışmada işlenen ve değerlendirilen başlıklar olarak öne çıkmaktadır.

Makuvaza, (2018): *'Aspects of Management Planning for Cultural World Heritage Sites: Principles, Approaches and Practices'* adlı kitapta toplam 35 yazarın iş birliği ve katkısı bulunmaktadır. Kültürel Dünya Mirası'nı yönetim ve planlama perspektifinde kavramsal temellere oturtan bu çalışma dünyanın farklı ülkelerindeki miras alanlarının yönetim planlarını ve yönetim sistemlerini ele almaktadır. Kitabın ilk bölümünde konu ile ilgili tarihsel ve kavramsal çerçeve temel alınırken ikinci bölümünde çeşitli ülkelerin alan araştırmaları sunulmaktadır. Ayrıca, kitap UNESCO Dünya Mirası alanlarında turizm yönetimi-planlaması ve gelişimi konularına katkı koymakta; güncel uygulamalar, yaklaşımlar ve gelişmelere kapı aralamaktadır.

Jimura, (2019): *'World Heritage Sites: Tourism, Local Communities and Conservation Activities'* adlı kitapta herhangi bir alanın UNESCO Dünya Mirası olarak tescillenmesi ile doğan fırsat ve riskleri; turizm, yerel topluluklar, miras yönetimi ve koruma gibi temalar üzerinden incelemektedir. İlk olarak, UNESCO ve Dünya Mirası ile ilgili kavramsal çerçeveye değinen kitap, daha sonraki bölümlerde Dünya Mirası alanlarında mirasın yönetimi, koruma faaliyetleri ve turizmin gelişimini ele almakta; Dünya Mirası alanlarının yerel topluluklar üzerinde yarattığı ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel etkilere de değinmektedir.

Coşkun, (2021): *'Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmle İlişkisi: Eskişehir Odunpazarı Örneği'* adlı coğrafi bir yaklaşım ile hazırlanan bu tez çalışmasında; kültür, kültürel miras, kültürel mirasın korunması ve turizm konuları kentsel mekanlar üzerinden irdelenmiştir. Karma yöntemler dahilinde oluşturulan bu ampirik çalışmada, turizmin Eskişehir Odunpazarı'nda kültürel mirasın korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağladığı, kentsel kültürel mirasın korunmasında yerel halk ve işletme sahiplerinin üzerine önemli görevler düştüğü saptanmaktadır. Ayrıca, turizm ve kentsel kültürel mirasın korunması konusunda araştırma sonuçlardan yola çıkılarak yerel halkın, işletme sahiplerinin ve turistlerin algı ve tutumlarının olumlu olduğuna ulaşılmaktadır.

Richards, (2021): Turizmde ve kültürel turizmde yaşanan güncel gelişmeleri yakından takip eden Richards'ın editörlüğünü yaptığı *'Rethinking of Cultural Tourism'* adlı bu kitapta kültür turizminin sürekli büyüdüğü, kapsamının genişlediği, paradigmatik olarak değiştiği ve dolayısıyla geleneksel kültürel turizm yaklaşımlarından radikal bir şekilde uzaklaşıldığının altı çizilmektedir. Toplam altı bölümden meydana gelen kitabın ilk bölümünde dinamik ve değişen bir toplumsal uygulama alanı olarak kültürel turizm işlenmektedir. Bu doğrultuda, kültürel turizmin evrimi 'kültürel dönüş, eylemsel dönüş, hareketliliğin dönüşümü, yaratıcı dönüş ve küratöryel dönüş' gibi sosyal bilimlerin yeni paradigmatlarıyla değerlendirilmekte, kültürel turizmde yeni eğilim ve yaklaşımlara ışık tutmaktadır. Ayrıca, kültür turizmi uygulamalarında aktörler, kültürel turizmin değişen bağlamları, kültür turizmi uygulamalarının sonuçları, kültürel turizmde yeni uygulama dinamikleri, kültürel turizmde yükselen araştırma gündemleri kitabın tartıştığı konular arasında yer almaktadır.

Emekli, (2021): *'Coğrafya, Turizm, Kültür İlişkilerinin Turizm Coğrafyasına Yansımaları ve Kültürel Turizm'* adlı makalede, coğrafya ve turizmin paradigmatik değişimleri, coğrafya, kültür ve turizm ile ilişkileri, kültürel turizmin turizm ve coğrafyadaki önemi analitik ve güncel yaklaşımlarla ele alınmış ve turizm coğrafyası perspektifinde sunmuştur. Aynı zamanda, araştırmanın güncelliği COVID-19 küresel salgını, dijitalleşme, paylaşım ekonomisi, iklim değişikliği ve turizm ile ilişkileri ele alınarak artırılmıştır.

Şahin, vd., (2021): *'Dünya Mirası ve Turizm: Unesco, Programlar ve Uygulamalar'* adlı kitapta UNESCO'nun 1972 yılında 'Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Yönelik Sözleşmesi'ni kabul etmesiyle ortaya çıkan Dünya Mirası kavramının turizm ile ilişkili boyutlarına dikkat çekilmektedir. Toplam on dört bölümden oluşan kitapta, turistik arz kaynağı olarak UNESCO Dünya Mirası ve Türkiye ölçeğini ele alınmakta; sürdürülebilir turizm, iklim değişikliği, kültürel miras (somut kültürel miras, somut olmayan kültürel miras, su altı kültürel mirası) ilişkilerine değinilmektedir. Ayrıca, UNESCO Dünya Mirası uygulamasının yanında UNESCO Dünya Belleği Programı, Dünya Biyosfer Rezervleri Ağı, Öğrenen Şehirler ve Kardeş Okullar Ağı, Yaratıcı Şehirler Ağı gibi uygulamaların turizm ile ilişkisi irdelenmektedir.

Karadağ, Baykal (2021): *'Industrial Heritage in the Urban Identity and Memory Axis'* adlı editörlü kitap yirmi bildiriden meydana gelen uluslararası bir nitelik sunmakta, coğrafyanın çok boyutlu, bütüncül ve çoğulcul perspektifinde; tarih, mimarlık, planlama, sosyoloji, turizm ve kültürel miras çalışmaları ile zenginleştirilmektedir. Kitap 'endüstriyel miras' anahtar kelimesini odağa alırken; yeni bir kültürel konsept olan endüstriyel mirastan, endüstriyel miras ve turizm arasındaki ilişkilere, kültürel mirastan endüstriyel mirasa dönüşüme, endüstriyel mirasın sürdürülebilirliğine ve endüstriyel miras ile ilgili çok daha fazla ilişkiye farklı araştırma alanları üzerinden kapı aralamaktadır.

Tez Alanı ile İlgili Literatür Özeti

Karadağ, (2000): Yazarın doktora tezi olarak coğrafi perspektifte hazırladığı *'Kentsel Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları ile İzmir'* adlı çalışmada İzmir'in mekânsal organizasyonu, ilk çağlardan 2000'li yıllara kadar kuruluşu ve kentsel gelişim süreci, kentleşmenin yarattığı çevresel etkileri kaleme alınmıştır. Ayrıca, nüfus artışı, yerleşme, yönetim-planlama, altyapı ve doğal çevre sorunları coğrafi bakış açısı ile sentezlenmiştir.

Oban-Çakıcıoğlu, (2006): Yazarın *'İzmir'in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi'* adlı tez çalışmasında, İzmir'in (Bornova, Buca, Konak) eski kentsel dokusu ve eski kentsel dokusunun korunması nüfus, göç, yerleşme, ticaret ve özellikle turizm ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Betimsel bir araştırma örneği olan çalışmada, İzmir'in eski kentsel dokunun korunması ve eski dokusuna ait mekanların kullanımına ilişkin öneriler ortaya atılmış ve sonuca varılmıştır.

Dereli, (2016): *'Unesco Yaratıcı Kentler Ağı, Tasarım Kenti Kriterleri Bağlamında İzmir'in Değerlendirilmesi'* adlı doktora tezi çalışması, 2009 yılında UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı, Tasarım Kenti olma hedefi ile yola çıkan İzmir kentinin mevcut ve özgün durumunu saptamaya yönelik hazırlanmıştır. Bu kapsamda, araştırma alanı yaratıcı ekonomi ekseninde kent markalaşma yaklaşımlarıyla ele alınmış, İzmir'in Tasarım Kenti bağlamında markalaşma arayışlarına yer verilmiş, UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı tasarım kenti kriterleri çerçevesinde diğer kentler ile karşılaştırmalı analizlere gidilmiş, İzmir'de bir etkinlik tasarlanarak araştırmanın özgünlüğü sağlanmıştır.

Niyet, (2020): *'Destinasyonların Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: İzmir Örneği'* adlı yüksek lisans tezi çalışmasında sosyo-ekonomik, çevresel ve kültürel sürdürülebilirlik kategorilerine göre İzmir'in sürdürülebilir turizm destinasyonu olup olmadığı tartışılmaktadır. Yazar, özellikle turizmin bu döneminde destinasyonların sürdürülebilirlik ilkeleri ve uygulamalarına daha fazla önem vermeleri gerekliliğinin altını çizmekte, araştırma alanı olan İzmir'in turizm pastasından daha çok pay edinme yolunun sürdürülebilirlikten geçtiğine işaret etmektedir.

Yalçın, (2021): *'İzmir Tarihi Kemeraltı Çarşısı Bağlamında Kent Kimliği Olgusu'* adlı doktora tezi çalışmasında, İzmir'in kent kimliği açısından Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nın yerini saptamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma; kimlik, kent kimliği, kolektif bellek, kolektif kimlik ve davranışsal coğrafyanın da aşına olduğu yer bağlılığı gibi teorik ve kavramsal temeller üzerine kurulmuştur. Ardından nitel yöntem dahilinde esnaflar, araştırmacılar, sivil toplum kuruluş yöneticileri ve kent idarecilerinden elde edilen veriler ile ampirik (uygulamalı) çalışma zenginleştirilmiştir.

Çatalbaş, Kılıç, (2021): Yazarların *'Farklı Kentsel Paydaşların Kültürel Mirasın Korunması ve Kültür Turizmine İlişkin Görüşlerinin Üst Ölçekli Planlar Çerçevesinde Değerlendirilmesi: İzmir Örneği'* adlı makalesi, İzmir kentinde kültür, miras ve turizm ilişkilerinin planlama perspektifinde analiz edilmesine dayanmaktadır. Bu doğrultuda, bütüncül planlama yaklaşımı ile farklı kentsel paydaşlardan edinilen görüş ve öneriler çerçevesinde kültürel mirasın korunması ve kültürel turizm ilişkileri tespit edilmiştir.

Hepkapaklı, (2021): *'Seyahat Acentelerinin ve Kruvaziyer Gemi Şirketlerinin Liman Seçiminde Tercihlerini Etkileyen Faktörler: İzmir Limanı Örneği'* adlı yüksek lisans tezi çalışmasında İzmir Limanı'na gelen kruvaziyer gemilerin 2012 yılından itibaren azalışı araştırmanın problemi olarak ele alınmış ve altında yatan nedenler araştırılmıştır. Bu kapsamda, nitel esaslı yürütülen çalışmada İzmir'e kruvaziyer getiren firmalar ile görüşmeler sağlanmıştır. Çalışmada İzmir Limanı'nda kruvaziyer turizmi canlandırmak için önerilerde bulunulmakta, konu tartışmaya açılmaktadır. Araştırma sonuçları, İzmir Limanı'nda yatırımların sınırlı olduğunu göstermekte, limanın fiziksel özelliklerinin ve liman ücretlerinin kruvaziyer gemilerinin sayısındaki düşüşe sebebiyet verdiğine dikkat çekmektedir. Yine araştırmaya göre, katılımcılar limanın düzenlenmesi ve geliştirilmesi

gerektiğine vurgu yapmakta, İzmir Limanı ve kentinin tanıtım, pazarlama stratejilerinde daha öncelikli roller edinmesi gerektiğini ve tarihi-kültürel değerlerin öne çıkarılmasını düşünmektedir.

Şahin, (2021): *‘Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Turizmi Destinasyonuna Etkisi: İzmir İli Örneği’* adlı yüksek lisans tezi çalışmasında coğrafi işaretli ürünlerin mutfak kültürüne, İzmir turizmine ve gastronomi turizmine yönelik etkileri araştırılmıştır. Bu kapsamda, İzmir’in coğrafi işaretli ürün ve gastronomi turizmi açısından yüksek potansiyel taşıdığı ancak yerel paydaşlar ile yapılan görüşmeler sonucunda bu ürünlerin bilinirlikleri, tanıtımı ve turistik ürün olarak kullanımının sınırlı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak ise araştırmada İzmir’in UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı’nda ‘Gastronomi’ kimliği ile yer almasının sağlanması, İzmir’in coğrafi işaretli ve yöresel ürünler envanterinin çıkartılması, İzmir’de mutfak müzesi gibi gastronomi turizmi araçlarının kurulması gibi öneriler geliştirilmiştir.

İzmir Vakfı, (2021): *‘İzmir Turizm Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı’* İzmir Vakfı, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir Kalkınma Ajansı ortaklığında oluşturulmuştur. Eylem planı, COVID-19 öncesi ve sonrası turizm trendlerini derledikten sonra İzmir’in tarihsel ve mevcut turizm durum analizini ortaya koymuş; Akdeniz Çanağı’nda iyi uygulama örnekleri ve rakip ülkeleri inceleyen eylem planı, Türkiye’den Antalya, İstanbul ve Muğla gibi turizmde başarılı iyi uygulama örneklerini analiz etmiştir.

2. BÖLÜM: İZMİR’İN TARİHSEL COĞRAFYASI VE KÜLTÜREL MİRAS

İzmir’de 8500 yıl önce Bornova Ovası- Yeşilova’da başlayan insan yerleşmeleri M.Ö. 3000’lerde Smyrna-Tepekule’ye ve oradan M.Ö. 330-300 tarihlerinde bugünkü Kadifekale (Pagos Dağı) ve Kemeraltı çevresine (denize uzanan yamaçlar boyunca) taşınmıştır (Derin, 2009). UNESCO Dünya Mirası adayı ‘İzmir Tarihi Liman Kenti’nin bağlantı noktaları İzmir’in ilk yerleşim halkalarına işaret etmektedir. Bu yerleşimler Yeşilova Höyük (8.500 yıl önce), Yeşilova’da meydana gelen nüfus artışlarından dolayı göç alarak gelişim gösteren Yassitepe Höyük (6000 yıl önce) ve Yeşilova’dan sonra yeniden Bayraklı’da kurulan Tepekule-Smyrna (5000 yıl önce) ile temsil edilmektedir (Derin, 2014).

Büyük İskender tarafından üçüncü yerinde kurulan ve körfezi ile dış dünyaya açılma olanağı bulan İzmir -Yeni Smyrna- (Karadağ, 2000) 2300 yıllık tarihsel serüveni boyunca sürekli ticaret merkezi konumunda yer almıştır. Pagos Dağı'nın (Kadifekale) eteklerinden denize doğru yayılış gösteren İzmir'in coğrafi ve stratejik önemi ticaret ile bütünleşen liman fonksiyonuyla güçlenmeye başlamıştır. İzmir'in kimliğinde 'liman' fonksiyonu kent tarihinin şekillenmesinde başat bir rol üstlenirken, İzmir'e yerleşen tüm medeniyet ve kültürlerin gelişiminde limanın etkileri tarihi kent merkezine yansımıştır.

Bu bölümde, İzmir'in 8500 yıllık tarihsel serüveni tarihsel coğrafya yaklaşımı ile ele alınacak, İzmir'in neolitik yerleşmeden bir kıyı yerleşmesine oradan da tarihi liman kentine doğru gerçekleşen evrimi ve somut-somut olmayan kültürel miras birikiminin tarihi-coğrafi hatları belirlenecektir. İzmir'in Tarihsel Coğrafyası ve Kültürel Miras adlı bölümde, 'İzmir'in Bilinen Erken Tarihi: Yeşilova'da Başlayan 8500 Yıllık Serüven', 'Eski Smyrna'nın (Palaia Smyrna) Kuruluşu', 'Pagos Dağı'nın Eteklerinde Yeni Smyrna'nın Kuruluşu' başlıkları açılacaktır. İzmir'in üçüncü yerinde Helenistik kültür ile başlayan yerleşim sürecinin ardından Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi İzmir'inin tarihsel coğrafyası değerlendirilecek ve UNESCO Dünya Mirası sürecini yaşayan İzmir Tarihi Liman Kenti'nin oluşumuna kaynaklık eden coğrafi nedenler ile sonuçları irdelenecektir.

2.1. İzmir'in Bilinen Erken Tarihi: Yeşilova'da Başlayan 8500 Yıllık Serüven

Antropolog Y. Emekli tarafından 1963-1964 tarihlerinde İzmir'de bulunan el baltaları (Balçova ve Özbek Baltaları) Alt Paleolitik Çağ'a dayanmakta, İzmir ve Ege Bölgesi'nin insan yaşamına ait bilinen ilk izlerini ortaya koymaktadır (Kansu, 1963, 1969). Bornova İkizgöller çevresinden elde edilen arkeolojik buluntular da İzmir'de insan yaşamına işaret etmektedir (Derin, 2009). İzmir Tarihi Liman Kenti sınırları içerisinde yer almayan İpeklikuyu, Pınarbaşı-Tepebağ, Araptepe-Bekirlertepe ve Melengeçsekisi Höyük, Aliaga Çaltıdere Höyük ve Ege Gübre Neolitik Yerleşimi, Tahtalı Barajı Havzası'ndaki Baklatepe, Selçuk Çukuriçi, Urla Limantepe ve Tepeüstü Höyük, Kemalpaşa Ulucak Höyük, Karşıyaka Küçük Yamanlar Tepesi (Ersoy, 2009, 2015; Derin, 2014; Doğer, 2016) de İzmir ve çevresindeki prehistorik yaşama işaret etmektedir.

Ancak, çok az sayıda elde edilen bulgular İzmir'in Paleolitik yerleşim tarihi ile ilgili bilgilerimizi sınırlandırmaktadır.

Şekil2- İzmir’de Prehistorik Dönem Yerleşim Noktaları (Derin, 2009)

İzmir’de Neolitik Çağ’ın bilinen ilk kapsamlı yerleşim izlerine verimli ve tarım-hayvancılık yapmaya elverişli, üç tarafı dağlarla çevrili olan Bornova Ovası - Yeşilova Höyüğü’nde rastlanmaktadır. Bornova Ovası coğrafi konumu ve sağladığı coğrafi olanaklar açısından yerleşmelere uygun koşullar sergilemekte; tarih öncesi döneme ilişkin hem İzmir’in hem de Batı Anadolu’nun ilk insan yerleşimlerini barındırmaktadır. Bu bakımdan, 2005 yılında Bornova-İşikkent Yeşilova Höyüğü’nden rastlantı sonucu elde edilen arkeolojik buluntular İzmir’in daha önce hiç bilinmeyen kent kültürünün başlangıcı ve tarihine işaret etmektedir (Derin, 2009; 2010a; 2020). Derin (2009) *‘İzmir’deki ilk toplu yerleşmelerin Neolitik Çağ başında başladığını, Neolitik Çağ’ın sonuna doğru en zengin dönemine ulaştığını ve yerleşimin kısmen günümüzden 6000 yıl önce Kalkolitik Çağ boyunca devam ettiğini’* vurgulamaktadır.

Neolitik Çağ’da, günümüzden 8.500 yıl kadar önce İzmir’e ilk yerleşen insanlar ağaç dalı ve sazlarını kullanarak yaptıkları ilkel kulübelerde bir arada yaşamaya ve birlikte çalışmaya başlamış, nüfusun M.Ö. 6000-5700 yılları arasında artış göstermesi ile taş ve kerpiçten yapılan daha geniş konutlar geliştirmişlerdir (Derin, 2009). Bu dönemde höyük adı verilen köy yerleşmeleri kurulmuş, örgütlenen insan topluluklarının bir arada

yaşama mekanizması mekanda hızlıca büyüme ve kültürel gelişim sürecini beraberinde getirmiştir.

İzmir'in Prehistorik Dönem yerleşmeleri bir yandan tepelerin üzerinde ve yüksek yerlerde kurulurken diğer yandan deniz seviyesine yakın düzlük alanlarda veya deniz, nehir kıyılarında kurulmuş yerleşmeler ile karakterizedir (Derin, 2006). Bu bakımdan, Derin (2010a-2010b) ve Karadaş'a (2012) göre deniz seviyesine yakın olan, Bornova Ovası'nın alçak düzlüklerinde bulunan Yeşilova ve çevresindeki yerleşmelerde sık sık meydana gelen sel baskınları ve taşkınlar burada yaşayan insanları etkilemiştir.

Doğer (2016) ise bu alanda M.Ö. 5000 ile 3300-3000 tarihleri arasında henüz bilinmeyen bir nedenden dolayı oluşan yerleşme boşluğuna dikkat çekmektedir. Yine ona göre, 1700-2000 yıllık bir krolonojik boşluk sonrası ilk İzmirli M.Ö. 3300-3000 yılları arasında denize doğru uzanan kayalık bir yarımada üzerinde kurulan 'Palaia Smyrna'ya (Eski İzmir) taşınmıştır (Doğer, 2016). 'Palaia Smyrna' bugün Bayraklı sınırları içerisinde Smyrna-Tepekule'ye karşılık gelmekte; Yeşilova Höyüğü'nden sonra İzmir'in ikinci yerleşim halkası olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Eski Smyrna'nın (Palaia Smyrna) Kuruluşu

İzmir'de Yeşilova Höyüğü'nden elde edilen kapsamlı arkeolojik bulgular 8500 yıl öncesine dayanan insan yaşamına işaret ederken, 5000 yıllık bir geçmişe sahip olan Smyrna-Tepekule yerleşmesi ilk düzenli kent yerleşmesinin (Çiçek, 2006) ve tarihi liman kentinin tohumlarının atıldığı bir alana karşılık gelmektedir. Hatta kentin kimi zamanlarda liman, demir atma yeri ve istasyon anlamına gelen 'Navluchon' olarak adlandırıldığı bilinmektedir (Aksoy, 2002). 20. yüzyılın ilk yarısından sonra gecekondular ile iç içe geçen Smyrna-Tepekule Höyüğü (Eski adı Hacı Mutzo Tepesi) Tekel Şarap Fabrikası bağlarının sınırları içinde kaldığından büyük ölçüde korunabilmiştir (Bayraklı Belediyesi, 2015). Bayraklı'nın diğer kesimlerinde ise yoğun kentleşme ve insan etkisinden dolayı yerleşme izleri gün yüzüne çıkarılmamıştır, çok parçalıdır ve bütünlük arz etmemektedir.

Smyrna-Tepekule'de kent tarihine ışık tutan ilk dönem bilimsel kazı çalışmaları 1930 yılında Helene Miltner tarafından bir yıllık süre ile başlatılmıştır. İkinci dönemde 1948-1951 yılları arasında Prof. Dr. J.M. Cook ve Prof. Dr. Ekrem Akurgal tarafından

yürütülen kapsamlı çalışmalarla elde edilen veriler Smyrna'nın Erken Tunç Çağı'na kadar uzayan tarihine ışık tutmaktadır (Akurgal, 1950; Cook, 1958). Erdem ve Tanrıver (2016) bu kaynaklara atıf vererek Smyrna'da çoğunlukla Hellen Dönemi'ni kapsayan araştırmaların Tunç Çağı'na kadar uzaması gerektiğine dikkat çekmektedir.

M.Ö. 2000'li yıllarda küçük bir yerleşim merkezi olan Bayraklı-Tepekule'nin giderek büyüdüğü ve yerleşimin Hitit Uygarlığı'ndan etkilendiği belirtilirken (Karadağ, 2000); Ersoy (2009) bugünkü Eski İzmir'de yalnız Hitit etkilerinin belirgin olmadığını, Anadolu'nun yanında Kıta Yunanistan'ın etkilerinin göz ardı edilemeyeceğini dile getirmektedir.

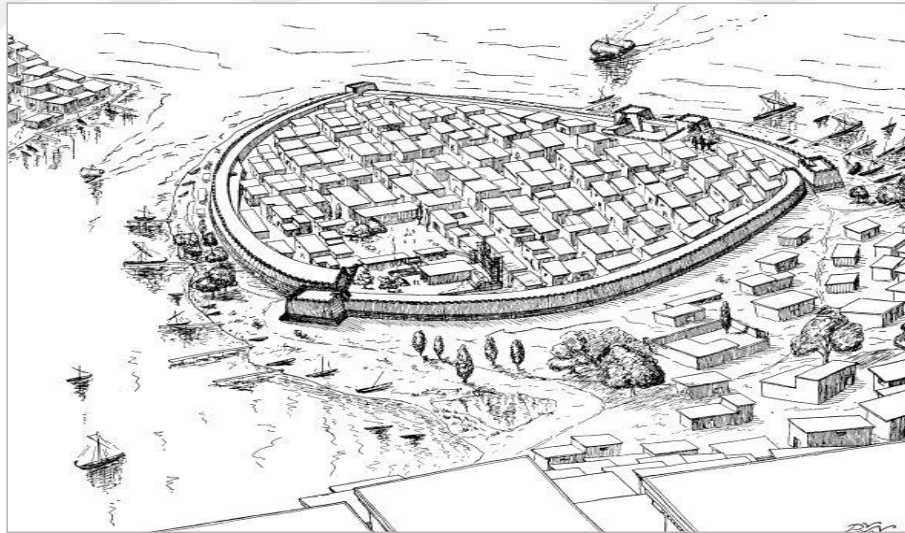
Smyrna'nın kuruluş tarihi, yazılı Helen kaynaklarına göre Kıta Yunanistan'dan Kyme'ye göç eden ve oradan Eski Smyrna'ya yerleşen Aioller ile ilişkilendirilmekte, kısa süre sonra ise İonlar tarafından ele geçirildiği anlaşılmaktadır (Tanrıver, 2017). Akurgal (1983), Bayraklı-Tepekule'de elde edilen kapsamlı arkeolojik buluntulardan yola çıkarak Smyrna'ya gelen Aioller'in herhangi bir yerleşimle karşılaşmadıklarını belirtmektedir. Doğer'e göre (2016) Smyrna'da bir yerleşme boşluğu vardır, bu boşluk M.Ö. 1200 yılındaki Deniz Kavimleri'nden kaynaklanmaktadır ve yerleşmenin bu dönemde terk edilmiş olması olası ihtimaller arasındadır.

Antik kaynaklara göre Deniz Kavimleri'nden sonra kurulan Smyrna'ya ait ilk Helen izleri tartışmalıdır ve Aioller-İonlar arasında ikiye bölünerek görüş ayrılıklarına neden olmaktadır. Öyle ki Erathostenes, Eusebios, Pseudo Herodotos, Mimnermos, Heredotos, Pausanias, Kallimakhos, Velleius Paterculus kentin ikinci kez aynı yerde kuruluşunu Aioller'e atfederken Strabon Aioller'i yoksayarak İonlar tarafından kolonize edildiğini betimlemektedir (Doğer, 2016). Antik kaynaklar bir yana, modern bilimsel çalışmalar değerlendirildiğinde, Eski Smyrna'nın M.Ö. 1050 yılında Aioller tarafından kurulduğu desteklenirken Aiollerin İonlar tarafından ele geçirildiği tarih ise hala tartışmalıdır.

Aioller Smyrna'da zengin bir dönem yaşamış, ancak kentte çok uzun sürelerce tutunamamıştır. Aioller, M.Ö. 688'den öncesinde Colophonlular ve Ephesoslu İonlar tarafından kent dışına sürülmüştür (Ersoy, 2009). Bu durumda, Smyrna'daki Aioller hakimiyeti son bulmuş ve Smyrna kenti en parlak dönemini yaşamak üzere İon birliğine on üçüncü kent olarak girmiştir. Öyle ki Coğrafyacı Heredot (M.Ö. 5. yy) da İzmir'in

içinde bulunduğu coğrafyayı 'Onlar kentlerini bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzü ve en güzel iklimde kurdular' şeklinde tarif etmektedir. Bugün İzmir kent sınırları içerisinde İon'un sekiz kenti (Smyrna-İzmir, Ephesos-Efes, Teos-Sığacık, Lebedos-Ürkmez, Kolophon-Menderes, Klazomenai-Urla, Erythrai-Çeşme, Phokai-Foça) yer almakta; Priene, Miletos, Samos, Khios, Myus, gibi İon kentleri de İzmir'e yakın bir konumda bulunmaktadır. Batı kıyılarımızda zengin ve parlak bir dönem geçiren İon kentleri çeşitli kültürel miras unsurlarına kaynaklık etmiştir.

M.Ö. 8. yüzyıla gelindiğinde Smyrna'nın nüfusu 1500'e dayanmıştır ve tarım, balıkçılık, çömlekçilik, taşçılık ana geçim kaynaklarını oluşturmaktadır (Kayın, 2013) Nüfus artışları ile birlikte ticaret, zanaat, maden işleme, tarımsal iş bölümü ve uzmanlaşmada belirli bir birikim sağlanmış, buna paralel olarak yerleşme güçlü surlar ile çevrelenmiştir (Doğer, 2016) Coğrafi ve stratejik açıdan önemli bir konumda git gide zengin ticaret merkezi niteliği kazanan Smyrna'da ilk surlar M.Ö. 850 yılı dolaylarında geliştirilmiştir. Bugün, çok odalı sivil mimari yapılar ve kent surları gibi önemli kültürel miras kalıntıları antik kent içinde görülebilmektedir.

Şekil3- M.Ö. 7. yüzyılda Smyrna-Bayraklı Höyüğü'nün Genel Görünümü (Cook, 1959)

M.Ö. 7. yüzyılda (M.Ö. 628) Lidya Krallığı'nın başına III. Alyattes'in geçmesi kıyı Ege'de bulunan İon kentleri ve kültürel yapılarının tahribatı ile sonuçlanmıştır. Antik kaynaklara göre Heredotos kentin Lydialılar tarafından ele geçirildiğini, Strabon ele geçirilen kentin düzeninin bozulduğunu ve kent halkının dört yüz yıl kadar parçalı halde yaşadığını ifade etmektedir. Modern bilimsel kaynaklar kentteki egemenliğin Lydialılar

tarafından el değiştirmesini M.Ö. 600'e tarihlendirmektedir (Cook, 1985; Akar Tanrıver, 2017). Ancak, İonlar M.Ö. 6. yüzyılın başlarına kadar parlak dönemini sürdürmüş (Kılıç, 2011), M.Ö. 6. yüzyıl ortalarında Lydialılar İonlar'ın üzerinde mutlak hakimiyet kurabilmiştir (Ersoy, 2009). M.Ö. 545 yılında Persler Anadolu ve tüm kıyı Ege'yi ele geçirince Lydialılar'ın Smyrna'daki hakimiyeti sona ermiştir. M.Ö. 4. yüzyıla kadar Anadolu'da varlığını sürdüren Persler, özellikle Phokaia, Smyrna, Teos gibi Helen kentlerini ele geçirmiştir (Ersoy, 2009). Ancak, Persler'in de Anadolu'daki serüveni uzun soluklu olmamıştır.

Smyrna, Alyattes'in tahribinden Perslere, Perslerden Perslerin kenti terk edişine kadar geçen süre zarfında inişli çıkışlı ve önemsiz bir yerleşme konumuna geçmiştir. M.Ö. 4. yüzyılda Pers egemenliği sona erdiğinde ise İon kentleri tekrardan canlanmaya ve gelişmeye başlamıştır. Ancak, antik kaynaklar ve modern araştırmalar Alyattes'in kenti tahribinden (M.Ö. 600) Büyük İskender'in Anadolu'ya gelişine dek (M.Ö. 334) geçen süre zarfında Smyrna hakkında bilgi vermemektedir, verilen bilgiler tatmin edici değildir ya da farklı yorumlamalara açıktır (Doğer, 2016).

2.3. Pagos Dağı'nın Eteklerinde (Kadifekale) Üçüncü Yerleşim: Helenistik ve Roma Dönemi'nde Yeni Smyrna'nın Kuruluşu

Strabon, Plinius, Aristides ve Pausanians, Yeni Smyrna'daki üçüncü yerleşimini kurucu Büyük İskender, Antigonos Monophtalmos ve Lysimakhos'a bağlarken (Kılıç, 2011) Arrianus Büyük İskender'in Smyrna ile ilişkisinden bahsetmemektedir (Ozar, 2020). Cadoux (1938) Büyük İskender'in komutanı olan Lysimakhos'un kızının ismini (Eurydikeia) yeni kurulan kente verdiğini belirtmekte, kentin daha sonra Smyrna olarak anıldığı düşünölmektedir. Alanda kazı çalışmalarından elde edilen arkeolojik bulgular (Akurgal, 1993) M.Ö. 330-300 tarihinde Eski Smyrna'nın Tepekule'den Pagos Dağı eteklerine (Kadifekale) taşındığını doğrulamaktadır.

Smyrnalılar kentin Eski Smyrna'dan Yeni Smyrna'ya yer değiştirmesini olumlu karşılamasa da M.Ö. 4. yüzyıl ortalarında Smyrna'da gerçekteşen nüfus artışları, küçük ölçekli limanın dolması ve askeri-siyasi sebeplerden dolayı daha organize ve stratejik yer arama çabalarının sonucunda Pagos Dağı eteklerine (Kadifekale) taşınmanın uygun olacağı anlaşılmıştır (Ersoy, 2012; Doğer, 2016). Kırılmaz ve Uhri (2019), Meles

Çayı'nın getirdiği alüvyonların birikmesi sebebiyle Eski Smyrna'dan Pagos Dağı'na taşındığına işaret etmektedir.

Smyrna'nın bu alandaki ilk yerleşim yerinin bir kısmı Pagos Dağı üzerinde diğer kısmı liman çevresinde yer almakta (Kayın, 2013), kentin ana yerleşim merkezini Pagos Dağı etekleri oluşturmaktadır. 'Eski Smyrna' nüfus artışlarını zamanla kaldırmazken kentin yeniden kurulduğu Pagos Dağı ve denize uzanan yamaçları geniş bir alanı kapsamaktadır. Ayrıca daha korunaklı, güvenli, işlevseldir ve istenildiği zaman açılıp kapatılan limanı ile ticari gelişime uygun olduğu bilinmektedir.

M.Ö. 281 yılında Lysimakhos'un savaşta yaşamını yitirmesi üzerine Smyrna Suriye Kralı Selevkos'un hakimiyeti altına girmiş, kent kısa süre sonra bağımsızlığını ilan etmiştir. M.Ö 197 tarihlerinde Pergamon Krallığı Smyrna'nın yönetimini üstlenmiş, M.Ö. 133 yılında Pergamon Kralı olan III. Attalos'un Smyrna'yı Roma'ya bıraktığını vasiyet ederek yaşamını yitirmesi üzerine Smyrna Roma'nın bir parçası haline gelmiştir (Gürsoy, 1993). Pergamon Krallığı döneminde Ephesos'un gerisinde kalan Smyrna, Roma Dönemi'nde (M.Ö. 133-M.S. 395) tarihinin en parlak, güçlü ve zengin devrini yaşamıştır (Karadağ, 2000). Özellikle, ilk İmparator Augustus ile başlayan Roma Barışı-Pax Romana dönemi boyunca (M.Ö. 27- M.S. 180) kent git gide büyümüş, gelişmiş ve refah düzeyi artmıştır (Ersoy, 2009; Göncü, 2018; Ürkmez, 2018).

Asya Eyaleti'nin en önemli ve güzel kentlerinden birisi olan Smyrna (Canpolat, 1992) Roma Dönemi'nde tıp üzerine gelişen okul ve hastaneleriyle bir sağlık kenti olarak öne çıkmıştır (Tozan, 2017). Ayrıca, Smyrna kenti gemi yapımında ustalaşmaya başlamış, Roma ordularına gerekli olan malları temin ederek ticaret, liman ve sanayi alanında önemli bir merkez haline gelmiştir (Karadağ, 2000). Bu doğrultuda, eskiyen kentin limanı yeniden düzenlenmiş, ticaret merkezi olarak Roma ve Bizans Dönemi boyunca yoğun şekilde kullanılan Smyrna Agorası kurulmuştur (Atilla, 2001; Çakmak, 2017).

Ayrıca Yeni Smyrna, Roma kültürüne özgü pek çok somut yapı kazanmış ve kültürel coğrafi görünümü Roma kültürü etrafında şekillenmiştir. Ancak, Roma kent formu ve kültürel mirası tamamıyla günümüze ulaşamamış, Roma Dönemi'ne dayanan kültürel miras varlıklarının bir kısmı ise parçalı şekilde günümüze ulaşmıştır (Yılmaz, Yetkin, 2002).

Smyrna’da, en yıkıcı etkileri olanı M.S. 177-178 yılında (Ersoy, 2015) meydana gelen deprem ve ardından gerçekleşen yangınlar kentin büyük bir kısmını etkilemiş, kenti yerle bir etmiş ve bugünün kültürel mirasına kaynaklık eden tapınaklar, agora yapıları ve tiyatro binasının yıkılmasına sebebiyet vermiştir. M.S. 2. yüzyılda Roma İmparatoru Marcus Aurelius’un direktifleri ve katkıları ile Smyrna kenti yeniden organize edilmiş ve tekrardan ayağa kaldırılmıştır (Ersoy, 2015).

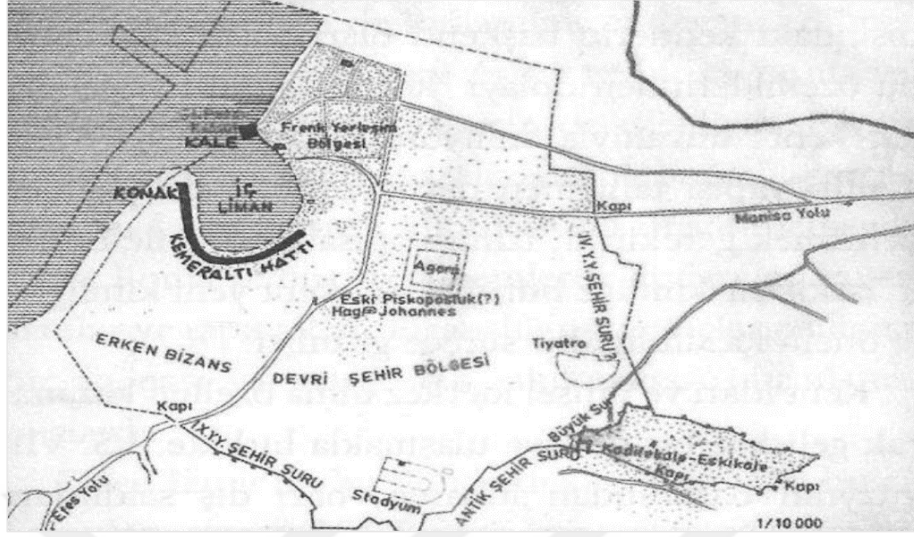
2.4. Bizans İmparatorluğu Dönemi’nde Smyrna (M.S. 395 – 13. Yüzyıl)

M.S. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu Batı Roma ve Doğu Roma (Bizans İmparatorluğu) olarak ikiye bölününce Anadolu toprakları ve dolayısı ile İzmir de uzun bir süre Bizans İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır (Canpolat, 1953).

M.S. 313 yılında Büyük Konstantinos’un Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesiyle Smyrna, Hristiyan dünyası ve kültürünün önemli bir merkezi haline gelmiştir (Müller, 1968). Küçük Asya’nın St. John (Aziz Yuhanna) yedi kilisesinden birisi olan İzmir -**Smyrna**, *Ephesos*, *Pergamon*, *Thyateria*, *Sardes*, *Philadelphia*, *Laodicea*- diğer kiliselere nazaran daha fazla süreklilik sağlamış ve ön plana çıkmıştır (Ersoy, 2018).

Bizans İmparatorluğu’nun erken döneminde idari ve dinsel bir merkez niteliği kazanan Smyrna, Konstantinopolis dışındaki kentlerin de başkenti olarak ilan edilmiştir (Yılmaz, Yetkin, 2002). Böylelikle ‘kendi kendini yöneten kent’ unvanını alan Smyrna, başkent Konstantinopolis ile aynı seviyede yer edinmiştir (Oikonomos, vd., 2001).

Bizans İmparatorluğu Dönemi’nde Smyrna’nın dine dayalı yeni kentsel kimliği giderek daha çok belirginleşmiştir. Helenistik ve Roma Dönemi’nden miras kalan ve dini bir anlam barındırmayan Agora, Smyrna Akropolisi Kadifekale, Su Kemerleri Bizans İmparatorluğu Dönemi’nde işlevsel olarak kullanılmaya devam ederken çok tanrılı dinleri simgeleyen kutsal alanlar ve tapınaklar, Hristiyanlığa karşı zıt bir karakter sergilediği için Bizans Dönemi’nde tahribata uğramıştır (Daş, 2009).

Şekil4- Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde İzmir (Yılmaz, Yetkin, 2002)

Tarihin her döneminde paylaşılamayan bir kent olan İzmir, Bizans Dönemi'nde de işgaller altında kalmıştır. 609 yılında Sasaniler'in Anadolu'da gerçekleştirdikleri saldırılarından etkilenen İzmir, daha sonra Müslüman Arapların fetih hareketlerine maruz kalmıştır. Bu doğrultuda, literatür kaynakları kentin 654, 665 ve 672 yılında Arapların eline geçtiğini, 716 yılında İzmir'i tekrardan kuşatan Arapların bu alanda belirli bir hakimiyet kuramadığını belirtmektedir (Doğer, 2016; Daş, 2009). Ancak, Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde Müslüman Arapların akınları İzmir'in güvenlik ve asayişini şüpheye düşürmüş, dolayısıyla kentte ticari-ekonomik yaşam çalkantıya ve gerileme sürecine girmiştir (Yılmaz, Yetkin, 2002).

M.Ö. 8. yüzyılda Hristiyan mensupları arasında ortaya çıkan *İkonoklast-Kutsal Tasvirlerin Kırılması* hareketleri dini ve kültürel unsurlar üzerinde büyük bir baskı ve fiziksel saldırı yaratmış (Lee, 2004), İzmir'i de derinden etkilemiştir. Kiliselerdeki dinsel tasvirlerin -*çünkü resim, figür ve İsa'nın heykelleri gibi unsurlar putperestlik ile ilişkilendirilmiştir*- kaldırılmasını isteyen ikonoklastlar kentlerde bulunan dini-kültürel değerleri yok ederken, tasvirlerin Hristiyanlık ibadeti ve inancını güçlendirdiğini savunan ikonofiller ise karşıt hareket olarak savunmaya geçmiş; karşıt görüşler arasında çekişmeli ve sancılı dönem başlamıştır (Sörries, 2001; Daş, 2009).

Bu dönemde, İzmir'i toplumsal, ekonomik ve kültürel açıdan kısmen iyileştiren ve destekleyen güç, kentin idari ve dini fonksiyonunun yanı sıra Bizans donanmasının bir üssü haline gelerek ordulara yapılan gemiler ve faaliyete geçen tersaneler ile birlikte

askeri bir nitelik kazanması olmuştur (Karadağ, 2000; Daş, 2009; Eylemer, Memişoğlu, 2015).

Bizans İmparatorluğu'nun önemli bir kenti haline gelen İzmir, Anadolu'da Türk hakimiyetinin başladığı 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra çekişmeli bir sürece girmiş, İzmir kenti ve limanı 1081 yılında Türk Yarbey Çaka Bey tarafından işgal edilerek (Komnena, 1996) deniz üssü ve tersanesi olarak kullanılmıştır (UNESCO, 2020). Ancak, İzmir ve çevresinde Çaka Bey'in kurduğu Türk hakimiyeti yalnızca 1097 yılına kadar sürebilmiş, İzmir ve çevresinde Çaka Bey'in kurduğu kısa süreli deniz devleti yerini II. Bizans yönetimine bırakmıştır (Ayönü, 2009). Bu sebeple, bugün İzmir ve çevresinde Çaka Bey Dönemi'ne ait kültürel miras unsurları görülmemektedir.

14. yüzyılın henüz başlarında (1317) Kadifekale Aydınoğulları'nın hakimiyetine girmiş, ancak liman kalesi ilk başta ele geçirilememiş, Ceneviz hakimiyetinde kalmıştır (Baykara, 1974). İkiye bölünen kentte İzmir Limanı ile ard bölgesi arasındaki bütünlük bozulmuş ve kentteki etkileşim azalmıştır. Bu doğrultuda, 'Türk İzmir' ve 'Hristiyan İzmir' ayrımı ortaya çıkmış ve kent ikili bir yapıya bürünmüştür (Karadağ, 2000). Liman ve çevresi önem kazanıp ticaretle uğraşan etnik grupları bölgeye çekerken, Türklerin elinde bulunan Kadifekale'de sönük bir dönem yaşanmıştır (UNESCO, 2022). Aydınoğulları'ndan Umur Bey, ticari faaliyetlerin yoğun olarak gerçekleştirildiği liman ve çevresini iki buçuk yılı aşan işgalde ele geçirebilmiştir (Daş, 2009). Bu dönemde, liman kalesini fetheden Aydınoğulları'ndan Umur Bey, İzmir'in tamamında Türk egemenliği kurmuş (Baykara, 1974), büyük deniz filoları inşa ederek güç kazanan Aydınoğulları aslen İzmir etrafında kurulmuştur (Shaw, 1997)

Özetlemek gerekirse, Bizans İmparatorluğu'ndan Osmanlı Dönemi'ne kadar İzmir, sahip olduğu coğrafi ve stratejik önemi ile paylaşılamayan bir kent olmuş ve sürekli kısa ömürlü devletlerin işgal ve saldırıları altında kalmıştır. Bu bakımdan, İzmir'in kentsel fonksiyonlarına yenileri eklenmiş (idari ve dini merkez olmasının yanında askeri nitelik kazanmış) bu fonksiyonlar kentin mekansal gelişimini etkilemiş; ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel ayrılıklar ikili bir kent yapısının ortaya çıkmasına sebep olarak kentsel coğrafi görünümü büyük ölçüde değiştirmiştir.

2.5. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde İzmir: Liman Kentinin Yükselişi

İzmir, 1424 yılında başlayan ve 1919 yılında son bulan Osmanlı yönetiminde depremler, yangınlar, salgın hastalıklar gibi büyük felaket ve sosyal-politik kargaşalara rağmen yaklaşık beş yüz yıllık gelişime sahne olmuştur (Demirbaş, 2009). 15. yüzyılda Osmanlı yönetiminin Aydın sancağına bağlı kaza merkezi olan kent 16. yüzyılın sonuna kadar ekonomisi tarıma dayalı kıyı kasabasıdır (Baykara, 1974; Uzunçarşılı, 1988; Taşçı, vd., 2015).

Atık'in (2014) ifade ettiğine göre Osmanlı'nın uyguladığı geleneksel ekonomi politikaları ve merkezi yönetim, İzmir'in ticari yükselişini engellemiş (Kütükoğlu, 2000), kent 15. yüzyılın sonuna kadar geleneksel ve küçük ölçekli tarımsal üretim ile karakterize olmuştur (Karadağ, İncedere, 2020). 19. yüzyılda İzmir altın çağını yaşamış ve Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biri haline gelmiştir (Frangakis-Syrett, 2001; Güner, 2005; Zandi-Sayek, 2012; Taşçı, 2015; İnal, 2018; Ünlü, 2020).

Kasaba (1993), İzmir'in bir Akdeniz liman kenti olarak öne çıkmasını iki ayrı aşamada ele almaktadır. Ona göre ilk aşama, 17. yüzyılın ilk yarısındaki kısa genişleme dönemine denk gelir ve ikincisi, 18. yüzyılın başından 20. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Sanayileşmede ardı ardına gerçekleşen yeni olanaklar yeni üretim biçimi ve ilişkilerinin geliştirilmesini sağlamış; Sanayi Devrimi'nin sağladığı buhar teknolojisi ile büyük okyanusları aşan buharlı gemilerin varlığı İzmir'in de içinde bulunduğu Doğu Akdeniz coğrafyasını öne taşımıştır (Ünlü, 2020). Osmanlı İmparatorluğu dünya konjonktüründe gerçekleşen fordizmin egemenliğinden beslenerek modernleşme ve yenilik arayışlarına girmiştir (Gençer, 2017). Bu doğrultuda, Anadolu'nun ilk demiryolları 1866 yılında liman ile bağlantılı bir biçimde 'İzmir-Kasaba' ve ardından 'İzmir-Aydın' aksı arasında inşa edilerek işletmeye açılmıştır (Kolay, 2017). İzmir limanı ve ard bölgesi Doğu Akdeniz'deki en gelişmiş demiryolu ağına (Mısır dışında) sahip olmuş, bu özelliği ile diğer liman-kentlere öncülük etmiştir (Keyder, vd., 1993). Ancak, artan ticari faaliyetler sonucunda İzmir'de bulunan iç limanın yetersiz hale geldiği anlaşılmış, 1874 yılında tamamlanan yeni liman rıhtımı kente kazandırılmıştır (Çiçek, 2006). Ayrıca, Fransızlar tarafından Basmane Gari'nin denizle buluştuğu noktada kapasitesi sınırlı sahil şeridinde gemilerin yanaşamadığı ve böylelikle ticari faaliyetlerin aksadığı öne sürülmüş, bu alanda deniz üzerine dolgu yapılarak Eski Gümrük Binası (1854-1870) inşa edilmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen demiryolları ve yeni rıhtım ile ivme kazanan ticari faaliyetlere ek olarak kentin ekonomik, toplumsal ve aynı zamanda kültürel yaşamı da canlanmıştır. 1863 yılından 1895 yılına kadar geçen 30 yıllık süreç içerisinde, İzmir Limanı'na gelen gemi sayısındaki artış %95 oranında gerçekleşirken, tonaj oranı ise katlarca aşmış ve %304'lere ulaşmıştır (Kütükoğlu, 1985). Kordon adı verilen bölgede kafeler, tiyatrolar, sinemalar, kulüpler, dans salonları, oteller ve konsolosluklar kurulmuş, kültürel faaliyet merkezleri artış göstermiştir (Eylemer, Memişoğlu, 2015). İzmir, Batı Avrupa ile Doğu İpek Yolu ticaretini bir araya getiren liman kenti kimliği ile Türkler, Yahudiler, Ermeniler, Rumlar ve Levantenlerin bir arada yaşadığı ve kaynaştığı, çeşitli kültürlerin birbirinden etkilendiği kozmopolit bir ticaret kentine evrilmiştir.

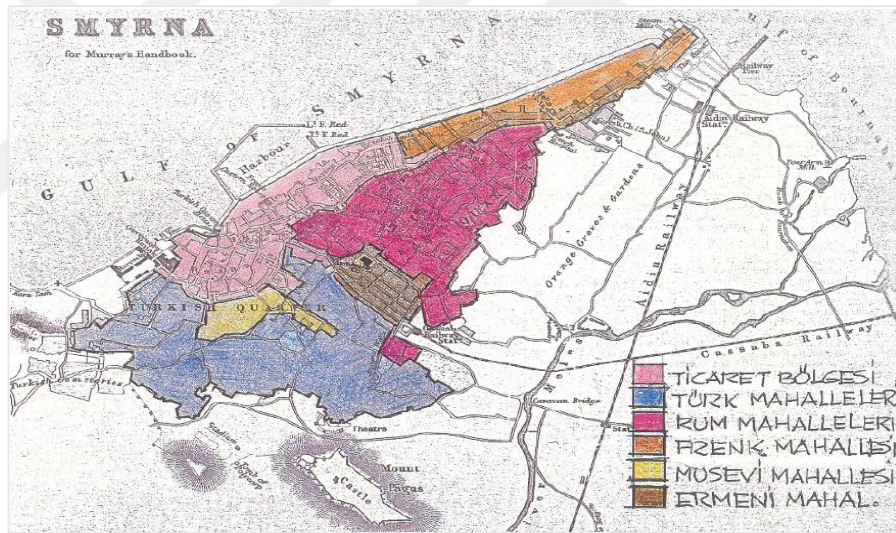
Osmanlı Dönemi'nde kentin büyük çoğunluğunu Türkler oluşturmakla birlikte daha sonra Rumlar, Ermeniler, Museviler ve Avrupalılar gelmekte, ticaret ise Fransız, İngiliz, Hollandalı, İtalyan Avrupalılar ve Müslüman olmayan azınlıkların etrafında dönmektedir (Kayın, 2013). Tekeli (1992), İzmir'in ticari bir merkez olarak yükselişini Avrupa'da gerçekleşen ekonomik dönüşümlere bağlamaktadır. Ona göre, Avrupa, artan nüfusun hammadde-gıda ihtiyacını karşılamak için 'Levant'a yönelmiştir, dolayısıyla uygun coğrafi koşulları sağlayan ve Levant şirketlerini kendine çeken kent de İzmir olmuştur. Osmanlı Dönemi'nde 17. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıla kadar devam eden ticari faaliyetler özellikle Levantenlerin etrafında güçlenmiş, bunun arkasındaki neden çoğunlukla Levantenlere (Batılı tüccarlar) sağlanan siyasi ve ticari amaçlı verilen imtiyazlar -*kapitülasyonlar*- olmuştur (Demirbaş, 2009).

Şenocak (2003) da İzmir kentinin ticari merkez olarak gelişimini Levantenlere bağlamaktadır. Ona göre, İzmir'i 'Levantın Yıldızı' yapan unsurların başında kentin coğrafi konumu ve avantajlarının sağladığı liman fonksiyonu gelmektedir. 'Levant'ın başkenti', 'Levant'ın incisi', 'Levant'ın en parlak ve önemli ticaret merkezi', 'Anadolu kıyılarının Marsilyası', olarak anılan İzmir'in (Şenocak, 2003) mimari, sanayi, ticaret, liman ve ulaşımında Levanten izlerini ve kültürel mirasını görmek hala mümkündür.

İzmir'in incir, üzüm, zeytin, pamuk, buğday, tütün gibi zengin tarımsal ürün çeşitliliği sunması onu bir adım öne çıkarmaktadır. Bu dönemde İzmir limanının başlıca ihracatını kuru üzüm, pamuk, kuru meyve, incir, afyon ürünleri oluştururken tahıl, zeytinyağı ve tütün ürünleri ihraç edilmiş (Frangakis-Syrett, 2001), İzmir Osmanlı

İmparatorluğu'nun en önde gelen ihracat kenti ünvanına sahip olmuştur (Kasaba, 1993). Osmanlı Dönemi'nde Levantenlere sağlanan ayrıcalıklar, Levantenler ve Levantenler ile yerel tüccarlar arasında bir rekabet ortamı oluşturmıştır (Frangakis-Syret, 1996). Kentin tanık olduğu rekabet ortamı yalnızca ticari faaliyetleri etkilememiş, kentin çok kültürlü sosyo-mekansal örüntü, kozmopolit kentsel kimlik ve kültürel coğrafi görünüm kazanmasına da kaynaklık etmiştir.

Levanten tüccarlar, 18. yüzyılda ticaret bölgesi ve limana paralel olarak kıyı boyunca yerleşirken konut ve eklentileri de ticari faaliyetler etrafında şekillenmiştir. Bu bakımdan, sahil şeridi boyunca uzanan yerleşme dokusunda bir yandan konutlar görülürken bir diğer yandan eklentilerin sigortalama, gümrükleme, devreye alma, konsolosluk, ürün işleme ve depolama gibi ticari amaçlar ile kullanıldığı anlaşılmaktadır (Demirbaş, 2009; UNESCO, 2020).

Şekil5- İzmir'in 18. yüzyılda Etnik Mahallelere Göre Dağılışı (Atay, 1998, Akt. Gelişkan, 2018)

Bu durum küçük iç limanın işlevsel olarak kullanılmasından kaynaklanmıştır. Bu nedenle, Yılmaz ve Yetkin'in ifade ettiği üzere (2000) kıyı boyunca kurulan konut ve ticari işleve dayalı eklentilerinin iç içe olma zorunluluğu doğmuştur. Ayrıca, kentin artan ticari yükselişine paralel olarak konaklama gümrük ve depolama birimleri, çok sayıda han, bedesten, arasta ve alışveriş merkezleri liman kenti içinde yer edinmeye başlamıştır. Dolayısıyla, mekânsal örüntüsü, nüfus ve yerleşme özellikleri, alışveriş kültürü, kent dokusu ve kozmopolit kent kültürü ile İzmir, Asya'nın Avrupalılaştan kenti olarak gelişimini sürdürmüştür (Arı, 2011).

Bugünkü Kemeraltı'nın doğusundan başlayarak Pasaport, Cumhuriyet Meydanı ve Alsancak'a kadar kıyı boyunca uzanan Frenk Mahallesi (Şekil5) üst gelir grubuna dahil olan Levantenler ve diğer yabancı tüccarların alışveriş yaptığı bir ticaret merkezi alanına denk gelmektedir. Falbos (1961) Frenk Mahallesi'nde yaşayanların Batı ile bağlantılı yerlilerden oluştuğunu ifade ederken, Goffman (2012) Frenk Caddesi ismi ile bilinen yerleşimin sosyo-kültürel işlevleriyle kozmopolit bir gündelik yaşamın parçası olduğuna dikkat çekmektedir. Frenk Caddesi ve ticaret bölgesinin hemen gerisinde geniş bir alana yayılmış olan Rum Mahallesi, Limanın doğusunda fakat denizden nispeten uzakta olan Kadifekale eteklerinde ise Türk Mahallesi bulunmaktadır (Şekil5). Türk Mahallesi ve ticaret bölgesi arasında Yahudi, Türk ve Rum Mahalleleri arasında Ermeni Mahallesi bulunmaktadır (Şekil5). Frenk, Rum, Ermeni ve Yahudi mahalleleri kentin diğer kesimlerine göre refah ve bağımsız yaşam biçimini benimserken bu ayrım Kurtuluş Savaşı ve akabinde gerçekleşen 1922 Büyük İzmir Yangını sonrasında ortadan kalkmıştır (Güngördü, Güner, 2019).

Osmanlı Dönemi'nde kozmopolit bir mekânsal örüntü yaratan etnik-dini temelli mahallelerin ekonomik ve toplumsal yönü ile birbirinden ayrıştığı görülse de bu sınırların katı ve keskin olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Türk, Rum, Ermeni, Yahudiler ve Levantenler kültürlerini yaşam alanlarına uygularken farklı mahallelerde yaşayan etnik topluluklar ile yoğun etkileşimler içerisine girmiştir. Taşçı'nın (2015) elde ettiği bulgulara göre Türk ve Yahudi mahalleleri kentsel mekanın Doğu karakterini yansıtırken Levanten, Ermeni ve Rum mahallelerinde ise Batı'ya ait kültürel değerlerin izleri çok daha fazla belirgindir.

İzmir kenti erken tarihinden başlayarak günümüze kadar ard arda meydana gelen deprem ve yangınlarla büyük hasarlara uğramış, kent her defasında yeniden ayağa kalkma gayretini gösterse de doğal afetler ve yıkıcı etkileri kentin tarihi boyunca biriken kültürel değerlerine ve limanın mirasına zarar vermiştir. Osmanlı Dönemi'nde kentsel dokuya büyük hasarlar veren ilk deprem 1653 yılında meydana gelmiştir. Daha sonraki yıllarda ardı ardına meydana gelen deprem ve yangınlar kentin tarihine yakından tanıklık eden kültürel miras kaynaklarının çoğunu yok etmiştir. 1742'de çıkan yangında kentin yarısı yanarken 1763 yılında Frenk Mahallesi ve kültürel mirasının tümü yangın sebebiyle yok olmuştur (Chirac, 1981; akt, Tanis, 2016). 1919'dan 1922 yılına kadar Yunanlılar

tarafından işgal edilen İzmir ve kültürel mirası büyük yıkımlar geçirmiş ve 1922 yılında ortaya çıkan 'Büyük İzmir Yangını' kentte yeni bir dönemi başlatmıştır.

2.6. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde İzmir'in Gelişimi

Osmanlı Dönemi'nde Doğu Akdeniz'in en önemli liman kentlerinden biri olan ve tarihsel-kültürel birikimleri ile kozmopolit bir kentsel kimlik edinen İzmir, 20. yüzyılın başlarında milliyetçilik akımlarının etkisi altına girmiştir. Bu sırada, İzmir'in Yunanlılar aracılığı ile işgali 15 Mayıs 1919 tarihinden 9 Eylül 1922 tarihine kadar devam etmiştir (Gökdemir, 2009). Kent rıhtımı ve çevresinde yer alan mahalleler İzmir'in kurtuluşundan beş gün sonrasına kadar süren 1922 Büyük İzmir Yangını'nda küle dönmüş; Aya Dimitri Aya Haralambos, Aya Katerina, Aya Konstantin, Aya Markella, Aya Nikola, Aya Paraskevi (Küçük Aya Yani), Aya Taksiarhos, Aya Trifon, Aya Yani Ligaria, Aya Yorgi, Saint Apotre, Saint Elie (Profitis İlios), Saint Etienne ve Saint Giovanni (Aya Yani) kiliselerinin bir kısmı yangında zarar görmüş bir diğer kısmı ise kaybedilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

13 Eylül 1922 tarihinde başlayan büyük yangında İzmir'in yalnızca çeperleri yanmaktan kurtulmuş, kentin tam ortasında 300 hektarlık yerleşim alanı yok olmuştur (Bilsel, 1996). Özellikle, Alsancak, I. ve II. Kordon, Kahramanlar kesimlerinde çıkan yangında 20-25 bin yapı kaybedilmiştir (Konak Belediyesi, 2018). Farklı etnik-dini kökenlere dayalı ve nitelikli nüfus ise kentten ayrılmaya başlamıştır. Yunan nüfusunun önemli bir kısmı İzmir'den göç etmek durumunda kalmış, 1923 yılı 'Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'ün imzalanmasıyla Türkiye ile Yunanistan arasında büyük nüfus değişim süreci başlamıştır (Bozdağlıoğlu, 2014). Bu durumda, kentin giderek Türk-Müslüman nüfusu ile homojen hale gelen demografik yapısı çok kültürlü kentsel kimliğinden de uzaklaşmayı beraberinde getirmiştir.

Özetle, Osmanlı İmparatorluğu'ndan henüz devralınan kentin tanık olduğu işgal ve yangınlar kent canlılığının yitirilmesine sebep olmuş; ticaret ve sanayi faaliyetleri durma noktasına gelmiş, konaklama tesisleri, restoran ve kafelerin de içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel yapıları büyük ölçüde zarar görmüştür (Kayın, 2013). Bu noktada, İzmir ve tarihsel kent merkezinin geçmişine tanıklık eden kültürel miras unsurlarının büyük bir çoğunluğu tahribata uğramıştır. Yaşanan tüm bu olumsuzluklar

yeni kurulan ulus-devletin eliyle İzmir'in yeniden planlanmasını ve yapılanmasını zorunlu kılmış, yeni bir dönüşüm sürecine girmesine zemin hazırlamıştır.

1923 yılında kozmopolit ekonomik yapıdan ulusal ekonomik yapıya geçişin bir temsiliyetini sunan 'İzmir İktisat Kongresi', Kurtuluş Savaşı'nın etkilerini her alanda hisseden İzmir'de gerçekleştirilmiştir (Yılmaz, Yetkin, 2002). Ekonomik kurtuluşa yegane çare millileşme çabalarına dayanırken, ticaretin yeniden canlandırılabilmesi için yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmuştur. 1923 İzmir İktisat Kongresi boyunca sergi ve tanıtım alanı olarak düzenlenen kentte, İzmir Enternasyonal Fuarı'nın ilk adımı olan 'Numune Meşheri' 1927 yılında '9 Eylül Meşheri' adıyla tekrar düzenlenmiştir (Karpat, 2009). Küçük ölçekli sergi fikrinden ortaya çıkarak panayırlara, panayırlardan ise İzmir Fuarı'na giden bu süreç, 1936 yılında kurulan Kültürpark ile bütünleştirilmiştir (Konak Belediyesi, 2018). Bugün İzmir'in 'Fuarlar Kenti' unvanına sahip olmasının temelini sağlayan Kültürpark, cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı sermayedarlar ile ekonomik ilişkilerin kurularak sıkılaştırılmasına ve kentin ticari kimliğinin tekrar kazanılmasına aracılık etmiştir.

Kayın (2013) yeni kurulan devlet ve cumhuriyet rejimiyle İzmir'in mekânsal, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamında gerçekleşen modernleşme ve yeniden yapılanma sürecini üç yaklaşıma dayanarak açıklamaktadır:

- Bunlardan birincisi, Osmanlı Devleti'nin geleneksel kent dokusundan kopmaya çalışmaktır. Geleneksellik bu yeni dönemde bir yana bırakılmalı ve kentte modernleşmeye dair adımlar atılmalıdır.
- İkincisi, Osmanlı'dan kalan gelenekleri modernleşme ile harmanlaştırarak otantik bir kentsel kimlik yaratmayı denemektir. Bu yaklaşım coğrafi çevreyi, nüfus özelliklerini ve kentsel yaşam kalitesini göz ardı ederek yalnızca yapıya ve şekle odaklanır halledir.
- Üçüncüsü ve son olanı, dünyada gerçekleşen modernite kuralları takip etmektir. Ancak, her modelin her mekana uygulanabilirliği ise bir o kadar zordur. Üstelik, Osmanlı Devleti'nden miras alınan kent mekânsal, ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutta yıpranmıştır. Bu durumda, tüm yaklaşımlar birbirine tezaklıklar içerdiğinden aynı anda uygulanamaz vaziyettedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında modern kentsel planlamaya ihtiyaç duyan İzmir'in yeniden imarı için, 1925 yılında Henri Prost, Rene ve Raymond Danger'ın sunduğu kent mekânını bir bütün halde yapılandıran, liman kimliğini yeniden kazanma çabalarına dayanan ve Avrupa'nın modern liman kentlerini örnek alan 'Prost-Danger Planı' kabul edilmiştir (Güngördü, Güner, 2019). Fransız planlama ekolünün bir örneğini yansıtan bu plan, birbirini dik şekilde kesen caddeler ve caddelerin kesişme alanlarında yer bulan simetrik meydanlar ile karakterize edilmektedir (Karadağ, 2000). Bugünkü Cumhuriyet Meydanı ve genişçe bir alana yayılan İsmet Paşa Bulvarı planının en tipik çıktısını oluşturmaktadır.

İzmir'de bir yandan Erken Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen yeni bulvar, meydan ve yapılar ile modern kentsel doku göze çarparken diğer yandan Büyük İzmir Yangını'ndan etkilenmeyen bölgelerde Osmanlı Dönemi'nden miras kalan geleneksel kentsel doku daha belirgin görünüm sunmuştur (Belge, 2009). İzmir'in kentsel coğrafi görünümü savaşlar, depremler ve yangınlar, kenti terk edenlerden geriye kalanlar ve gerçekleştirilen yeni yapılanmalarla ikili bir yapı sergiler hale gelmiştir.

Şekil6- Danger-Prost İzmir Planı: Lurçat, A. 'Le Plan d'aménagement de la Ville de Smyrne', *L'Architecture* 40, no. 4 (1927): 117-26.

Prost-Danger Planı, miras kalan tarihi kentsel dokuyu tahrip etmeden olduğu gibi korumayı amaçlarken (Gölgesiz Gedikler, 2012), kentin ticaret-liman kimliğinin tekrardan canlandırılmasına dönük çabalar sarf etmiştir. Bu doğrultuda, kent içinde yer alan ulaşım ağları ve sanayi bölgelerinin İzmir limanı ile ilişkileri gözden geçirilmiş, yenilenen demiryolu güzergâhları ve Alsancak'ın kuzeyine taşınan limanı ile İzmir,

Anadolu'ya daha fazla entegre hale getirilmiştir (Karakaya, 2012). Ayrıca, kent içinde sıkışık kalan cezaevi, hastane ve jandarmaya ait yapıların kent dışında daha uygun yerlere taşınması önerilmiş, mezarlıkların yeşil alanlara dönüştürülmesi ise öncelikler arasında yer almıştır (Karadağ, 2000).

1925-1928 yılları arasında sistematik biçimde uygulanan plan, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkileri ve finansman eksiklikleri sebebiyle sekteye uğramıştır (Bilsel, 2009). 1932'de Belediye Başkanı Behçet Uz'un istekleri doğrultusunda revize edilerek tekrardan uygulamaya konan Prost-Danger Planı'ndan, 1933 yılında 'Yapı ve Yollar Kanunu' ve 'Belediyeler Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile uzaklaşmış ve yeni kentsel planlamalara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır (Güngördü, Güner, 2019). Bu kapsamda, İzmir'de yeşil ve yaşanabilir bir kentsel mekan oluşturma fikrinden yola çıkan Le Corbusier'in 1948 yılı 'İzmir Nazım Planı Projesi' kabul görmeyerek uygulanmamış, ancak kent merkezi ve bağlantılı noktalarında konut alanları, yol yapımı, ulaştırma aksları ve kültür yapıları üzerine geliştirilen önerilerinin bir kısmı kentin mekânsal gelişiminde etkisini göstermiştir (Ziegler, vd., 2020). Özet olarak, 1922 İzmir'in kurtuluşundan 1950'li yıllara kadar olan süreçte kentin yeniden canlandırılması ve yaşatılması için çabalar sarf edilmiş, yalnızca ayakta kalabilen ve yaşatılabilen kültürel miras unsurları günümüze ulaşabilmiştir.

2.7. İzmir'in Yakın Tarihinde Mekan ve Kültürel Miras İlişkileri

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'lere dek geçen sürede kararlı seyreden kentsel nüfus artışları ve kentleşme olgusu 1950'lerde bir yandan kentlerin liberal politikalarından etkilenecek sanayileşmeye başlaması bir diğer yandan kırsal alanda gerçekleşen yapısal dönüşümlerle birlikte hızlı bir artış sürecine girmiştir (Tekeli, 1995; Işık, 2005). İzmir, tarihinde benzeri görülmeyen göç kaynaklı düzensiz kentleşme ve gecekondulaşma olgusu ile karşı karşıya kalmış, özellikle İzmir Tarihi Liman Kenti çekirdeğinde bulunan Agora ve Kadifekale çevresi, Alsancak ve Karantina ekseninde 1950'li yıllardan itibaren düzensiz kentleşme ve gecekondulaşma olgusu yoğun olarak görülmeye başlamıştır (Kayın, 2013; Çırak, vd., 2016).

Tüm bu problemlere dayalı olarak kentte yeni bir planlama arayışına girilmiş, bu amaç doğrultusunda, 1951 yılı 'İzmir Şehri İmar Planı Milletlerarası Proje Müsabakası'

düzenlenmiştir. Yarışmaya katılan 27 proje içinde birincilik elde eden Y. Mimar Kemal Ahmet Aru ve ekibinin kent projesi İzmir'in bugünkü kentsel coğrafi görünümünün bir temelini yansıtır biçimde 1953 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır (İzmir Şehri Milletlerarası İmar Plânı Müsabakası Jüri Raporu, 1952).

Aru, Özdeş ve Canpolat'ın İzmir planı kenti; konut alanları, ticaret merkezi, iş merkezi, endüstri ve liman bölgesi gibi işlevsel bölgelere ayrılmaktadır (Bilsel, 2009). Planın en dikkat çekici yönünü Osmanlı Dönemi'nin önemli ticaret-alışveriş bölgesi olan Tarihi Kemeraltı'nın korunması ve böylelikle kent merkezi olarak görülen Konak ve çevresinin yeniden canlandırılması oluşturmaktadır. İzmir'in yeniden liman ve ticaret kimliğine kavuşmasını amaç edinen plan, kent merkezinin diğer yerleşim birimleri ile bağlantılarını sağlayacak olan demiryolu güzergâhlarını yeniden gözden geçirmektedir (İzmir Şehri Milletlerarası İmar Plânı Müsabakası Jüri Raporu, 1952).

İzmir'de göç kaynaklı nüfus artış sürecini göz önünde bulunduran Aru ve ekibi, İzmir'in ilk yerleşim alanlarından birisi olan ve kent geçmişinin temelini barındıran Kadifekale'nin kıyıya dönük yamaçlarını düzensiz kentleşmeden korumaya yönelik uygulamalar geliştirmeye başlamıştır. Ancak, Kadifekale yamaçları aldığı yoğun göçler nedeniyle yoğun bir yapılaşmaya maruz kalmış, kentin çöküntü bölgesi haline gelmiş ve günümüzde düzensiz yerleşilen gecekondu ile dolmuştur. Dolayısıyla, Aru ve ekibi kültürel mirasın korunması konusundaki gereksinimlere cevap verememiştir.

İzmir'de, 1950'li yıllarda başlayan kentleşme hareketleri, 1960 ve 1970'li yıllarda kente sanayi fonksiyonunun eklenmesiyle belirginleşmiş ve sanayi kente yeni bir kimlik kazandırmıştır (Karadağ, 2000). Bu dönemde, kent nüfusunun yoğun artışı ile gereksinim duyulan ulaşım-yol ve alt-yapı çalışmaları, endüstri bölgelerinin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi, banliyö alanlarının geliştirilmesi gündeme gelirken kentin güney kesimi Urla'da kentliler tarafından yazın kullanılan ikincil konutlar varlık göstermeye başlamıştır (Kayın, 2013; Zoğal, Emekli, 2018).

Ayrıca İzmir kent merkezinde modernitenin ve Avrupalı tarzın bir temsiliyetini barındırır biçimde inşa edilen Büyük Efes Oteli (1963), kentte yer alan küçük ölçekli ve beklentileri karşılamayan konaklama tesislerini geride bırakmıştır. Büyük Efes Oteli, mağaza, kuaför, restoran, kafe, gece kulübü bar, balo salonu, konferans salonları ve yüzme havuzu gibi eğlence-aktivite birimleriyle bir yandan kent turizminin gelişimine

aracılık ederken diğ er yandan kentin sembolü haline gelerek sosyal yaşantının adeta bir merkezi olmuştur. Zamanla, kentte artan rekabete karşı gelemeyen Büyük Efes Oteli'nin mekânsal ve sembolik özellikleri zayıflamış, küresel marka zincirlerinin parçası olarak sıradan bir yer haline gelmiştir (Yılmaz,   ncek  se, 2017).

  zmir'in tarihinde daha önce görülmeyen sanayileşme eğilimleri kentte yer alan kültürel miras alanlarına yönelik tehditleri artırmıştır. 1960 ve 1970'li yıllar   zmir'de gecekondulaşma ve apartmanlaşmanın hızla arttığı, düzensiz kentleşmenin 'Tarihi Liman Kenti' araştırma alanımızdan başlayarak sınırlarının genişletildiği bir döneme karşılık gelmektedir. Özellikle, 1966'da yürürlüğe giren 'Kat Mülkiyeti Kanunu' aracılığı ile kent merkezi ve kıyılarını   vreleyen alanlarda yoğunluk göstermeye başlayan çok katlı apartmanlar   zmir'in tarihsel-kültürel coğrafi görünümüne tümüyle karşıt bir hareket oluşturmuştur. Kent merkezi ve kıyılarda yer alan yapılar hızla yükselirken Osmanlı Dönemi'ne ait geleneksel konut dokusu büyük oranda zarar görmüş ve yerini çok katlı dikey yapılar almıştır (Kayın, 2013).

1960-1970 döneminde gerçekleşen g    kaynaklı hızlı nüfus artışı ve beraberinde gelişen kentleşme sorunları, kentte sistematik bir planlama yapılanmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda, 1965 yılında '  zmir Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu' kurulmuş, büronun hazırladığı   zmir Metropoliten Alan Nazım   mar Planı 1973 yılında   mar ve   skan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır (  zmir Büyükşehir Belediyesi, 2017).   zmir'in kent merkezi olarak kararlaştırılan Konak-Kemeraltı bölgesindeki nüfus baskısının hafifletilmesi üzerine yapılan çalışmalarda kentin kuzey aksı doğrultusunda gerçekleşeceği öngörülen gelişim çizgisi belirlenmiştir. Ayrıca, kent kimliğini oluşturan fonksiyonlardan her biri (ticaret, liman, sanayi vd.) kentin belirli bölgelerinde oluşturulan zonlarda toplanmaya çalışılmıştır (Taner, vd., 2002).

  zmir Büyükşehir Belediyesi Plan Açıklama Raporu'na (2016) göre   zmir Tarihi Liman Kenti sınırları içinde kalan alana yönelik çok sayıda koruma planı ve projelerine rastlanmaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren kentin geleneksel ticaret bölgesi ve   vresinin korunarak yaşatılmasına önem verilmeye başlandığı görülmektedir. Ancak, tarihi kent merkezinde yer alan kültürel miras varlıkları yalnızca tek yapı ölçeğinde korunabilmiş diğ er yandan Kemeraltı ve   vresinde mekânsal, ekonomik, toplumsal ve kültürel bozulma süreci ise devam etmiştir.

Tablo 6- İzmir Tarihi Kent Merkezinde Koruma Amaçlı Uygulanan Plan ve Projelerin Çerçevesi (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2016)

İzmir Tarihi Kent Merkezinde Korunan Alan	Tarih ve Karar	Sorumlu Paydaşlar	Koruma Plan ve Projeleri
Kemeraltı ve Çevresi	17.11.1978 tarih ve A-1373 sayılı kararı	Taşınmaz Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu	Kentsel Sit Alanı
Kemeraltı ve Çevresi	13.08.1984	İZBB	Koruma Amaçlı İmar Planı
	04.11.2002		Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı
	12.03.2008		Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Revizyonu
Kemeraltı ve Çevresi	30.01.2002 tarih ve 9728 sayılı kararı	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu	Kentsel ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı
Kemeraltı ve Çevresi	04.11.2004 tarih ve 152 sayılı karar	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu	1 ve 2. derece Arkeolojik Sit Alanı sınırlarının düzenlenmesi
Kemeraltı ve Çevresi Yenileme Alanı	05.01.2007	Konak Belediyesi	Kemeraltı ve çevresinin yenileme alanı olarak ilanı
	08.01.2007	İZBB	
	01.10.2007	Bakanlar Kurulu	
Kemeraltı ve Çevresi Yenileme Alanı	01.07.2008	Konak Belediyesi	Kemeraltı ve Çevresi Yenileme Alanı Etap Proje ve Programları
	15.08.2008	İZBB	

2000’li yıllara gelindiğinde, kent merkezinin taşıma kapasitesini zorlayan nüfus, kıyıların doldurulması, çok katlı kimliksiz yapılaşmalar, gökdelenler, büyük alışveriş merkezleri nedeniyle İzmir ve özellikle tarihsel kent merkezinin kültürel mirası yok olmaya başlamış, parçalı ve tek yapı halinde korunmaya çalışılmıştır. Bu geç kalınan ve kültürel miras alanlarını göz ardı eden kentleşme sürecine karşılık 2000’li yıllarda İzmir’in merkezini oluşturan Basmane’den Kadifekale ve Varyant’a uzanan alanda

kentsel, arkeolojik ve tarihi sitler, kentsel+3. derece arkeolojik sitler, doğal sitler tanımlanmış; tarihi doku ve yapılara ilişkin kazı, bakım-onarım ve kapsamlı restorasyon, koruma, tescilleme çalışmaları hız kazanmıştır (Kayın, 2013). Bugün, İzmir Tarihi Liman Kenti alanında 22 adet sit alanı, 1730 adet tescilli kültür varlığı bulunmaktadır (İzmir Tarihi Liman Kenti Yönetim Planı, 2022). Ayrıca, alana yönelik yerel-bölgesel çözüm arayışları devam etmektedir (Tablo7):

Tablo 7- İzmir ve Tarihi Liman Kenti Alanını Kapsayan Stratejik Plan, Proje ve Modeller (Plan, proje ve modellere ilgili web siteleri üzerinden erişim sağlanmış ve referanslarda belirtilmiştir.)

Yıl	Stratejik Plan, Proje ve Modeller	Açıklama
2012	TARKEM Modeli	19 Kasım 2012 tarihinde aralarında Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Valiliği, Konak Belediyesi, İzmir Ticaret Odası, Ege Bölgesi Sanayi Odası, İzmir Esnaf ve Zanaatkarlar Odası, Ege İhracatçı Birlikleri, İMEAK Deniz Ticareti Odası, İzmir Ticaret Borsası, Kentimiz İzmir Derneği ve İzmir'in önemli iş insanlarının bulunduğu özel-kamusal işbirliği ve ortaklık modeli olarak kurulan Tarihi Kemeraltı İnşaat Yatırım Ticaret A.Ş. İzmir'in kültürel-tarihi değerleri ve mirasını, yerel halkını yerinde korumayı ve katılımcılık-yönetişim esaslı bir kamu-özel işbirliği çerçevesinde kalkınmayı gaye edinmiştir (TARKEM, 2021b).
2013	İzmir Tarih Projesi	İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından tarihi kent merkezinde (Kemeraltı, Kadifekale, Basmane) çöküntü bölgelerinin oluşumunu engelleyip alanı 7/24 yaşayan hale getirmek, yerel halk ve ziyaretçilerin İzmir'in tarihi ve kültürü ile ilişkilerini güçlendirmek amacıyla 'İzmir Tarih Projesi'ne başlanmıştır. Projede katılımcılık esaslı bir yöntem izlenmekte, projenin hedef kitlesini yerel halk ve esnaf, turist/ziyaretçiler oluşturmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Tarih, 2021).

2014-2023	İzmir Bölge Planı	İzmir Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan 2014-2023 İzmir Bölge Planı <i>Bilgi, Tasarım ve Yenilik Üreten, Akdeniz'in Çekim Merkezi İzmir</i> başlığı altında geliştirilmiştir. Güçlü ekonomi, yüksek yaşam kalitesi ve güçlü toplumun stratejik hedef olarak işlendiği planda turizm ekonomisi, sürdürülebilirlik ve kültür bağlamında kurulan ilişkiler stratejik öncelikler arasında yer almakta; sosyal içerme, sürdürülebilirlik, katılımcılık, yenilikçilik kavramları planın temel vizyonunu oluşturmaktadır (İzmir Kalkınma Ajansı, 2015).
2016	İzmir Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı	İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından oluşturulan eylem planı, kentin seragazi envanterinin özetini ve uzun vadeli iklim stratejisinin ilk adımını oluşturmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2017).
2017	İzmir Tarih Sürdürülebilir Ulaşım Projesi	FIA Foundation for the Automobile and Society ve İzmir Büyükşehir Belediyesi destekleriyle hazırlanan Sürdürülebilir Ulaşım Projesi, İzmir Tarih Projesi'nin önemli bir kolunu oluşturmaktadır. Projenin amacı, Kemeraltı Çevresi Yenileme Alanı'nın sürdürülebilir yaklaşım dahilinde ele alınarak ulaşım seçeneklerinin belirlenmesi, diğer yerleşim birimleri ve ulaşım ağları ile bütünleştirilerek erişilebilirliğinin artırılması ve alanın sürdürülebilir ulaşım odağında ele alınmasıdır. Projenin hedef kitlesini yerel halkın yanında turistler/ziyaretçiler de oluşturmaktadır (FIA, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Tarih, 2017).
2018	İzmir Tarihi Kent Merkezi Sürdürülebilir Lojistik Planı (LOPİ KEMERALTI)	İzmir Tarihi Kent Merkezi yenileme alanındaki yaya, özel araç ve turistik yük hareketliliğinin analiz edilerek kısa ve uzun vadede politika oluşturmak amaçlanmıştır. Ayrıca, İzmir Tarihi Kent Merkezi Sürdürülebilir Lojistik Planı alanında ilk olma özelliği taşımaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2018).
2018	Basmane Çevresel Tasarım Önerileri Projesi	Bu proje, İzmir'in kalbinde yer alan fakat bugün kent merkezi ile bağlantısı kopan Basmane bölgesini odak almaktadır. Basmane'yi tekrardan bir cazibe noktası haline getirmeyi amaçlayan projede; karşılaşma, kesişme, buluşma ve iz bırakma yaklaşımları öne çıkmakta; grafik tasarımı, endüstriyel tasarım, etkinlik tasarımı üzerine kurgular geliştirilmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, Akdeniz Akademisi, İzmir Tarih, 2018).

2020	İzmir Yeşil Şehir Eylem Planı	İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2020 yılında hazırlıkları tamamlanan İzmir Yeşil Şehir Eylem Planı, kentin çevresel öncelikleri ve gerekliliklerinin tespit ederek İzmir için yeşil bir gelecek kurgulama amacıyla oluşturulmuştur. Bu eylem planında, Yeşil Şehirler Mevcut Durum Değerlendirmesi, Yeşil Şehir Eylem Planı, Yeşil Şehir Uygulama Aşaması, Yeşil Şehir Raporlama Aşaması olmak üzere dört ana yöntem izlenmiştir. Ayrıca iklim değişikliği ve turizm arasındaki karşılıklı ilişkilerin kente yaratacağı etkiler göz önünde bulundurularak hedefler saptanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2020).
2020-2024	İzmir Turizm Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı	İzmir Vakfı tarafından hazırlanan İzmir Turizm Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı'nda dünyada ve Türkiye'de turizme ilişkin temel veriler analiz edilmiş, COVID-19 öncesi ve sonrasında gelişen yeni turizm eğilimleri değerlendirilmiştir. Daha sonra İzmir turizminin mevcut durumuna ve İzmir Tarihi Liman Kenti alanına dikkat çekilen bölümde İzmir'in turistik çekiciliklerine yer verilmiş, İzmir turizminin SWOT analizi ortaya konmuştur. Akdeniz Çanağı ve iyi uygulama örnekleri ile karşılaştırmalı analiz yapılan bölümden sonra ise İzmir'de yeni turizm eğilimleri değerlendirilerek buna yönelik stratejik amaç ve hedefler sunulmuştur (İzmir Vakfı, 2020).

Ancak, İzmir Tarihi Liman Kenti'nde düzensiz kentleşme, gecekondulaşma ve göç-mülteci sorunları, alan ve kültürel mirasın korunamama sorunları, alanın kültürel turizmden hak ettiği değeri alamaması, geleneksel-modern-postmodern üçlemi arasında kalınması ve kent ile entegre olmama sorunları, iklim değişikliği ve diğer risklerden etkilenme konuları yerel-bölgesel çözüm arayışlarından öte uluslararası yaklaşımlara gereksinim doğurmaktadır. Bu bakımdan, UNESCO ve Dünya Mirası rolünün özel ve önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.

3. BÖLÜM: UNESCO DÜNYA MİRASI ADAYI: İZMİR TARİHİ LİMAN KENTİ

Ephesos, Teos, Miletos, Priene gibi Antik Çağ'ın üstün ve güçlü liman kentleri, limanlarının yok olması ile önemini yitirirken İzmir, Bornova Ovası-Yeşilova, Bayraklı-Smyra ve Kadifekale çevresinde deniz ile bağlantılı olarak dar bir kuşak boyunca yayılış göstermiş, 'liman kenti' kimliğini tarih boyunca korumuş, transit merkez-ticaret-liman

fonksiyonu ile gelişmiş, yok olan veya eskiyen limanlarının yerine yenisini inşa ederek sınırlarını genişletmiştir (Sözer, 1988; Karadağ, 2000; Balköse, 2006; Aksoy, 2009).

Bugün, Türkiye'nin batısında yer alan Ege Denizi'nin kıyıları boyunca uzanan İzmir, kuzeyde Madra Dağları ve Balıkesir il sınırı, güneyde Kuşadası Körfezi ve Aydın il sınırı, Çeşme Yarımadası ve doğuda Manisa il sınırı, batıda kendi ismi ile anılan İzmir Körfezi ile çevrelenmekte (İzmir Valiliği, 2021); Aliaga, Balçova, Bayındır, Bayraklı, Bergama, Beydağ, Bornova, Buca, Çeşme, Çiğli, Dikili, Foça, Gaziemir, Güzelbahçe, Karabağlar, Karaburun, Karşıyaka, Kemalpaşa, Kınık, Kiraz, Konak, Menderes, Menemen, Narlıdere, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı ve Urla olmak üzere tam 30 ilçeyi içine alan metropol kent özelliği göstermektedir.

Bu yüksek lisans tezi, İzmir Tarihi Liman Kenti çekirdek alanını oluşturan 'Konak' ilçesini odak almakta, Bornova Ovası ve Bayraklı-Tepekule'ye uzanmaktadır. Ayrıca, araştırma 'İzmir Tarihi Liman Kenti' yönetim alanı sınırları ile uyum göstermektedir. İzmir Tarihi Liman Kenti yönetim alanı 252 hektarlık bir büyüklükte tarihi kent merkezi ve ticaret bölgesi niteliği sergilemekte; alanının sınırları güneyde Cicipark, güneybatıda Karataş, batıda Konak Pier, kuzeybatı ve kuzeyde Mimar Kemaleddin Bölgesi Kentsel Sit Alanı, doğuda Kervan Köprüsü'ne uzanmakta, Yeşilova, Yassitepe ve Smyrna-Bayraklı Höyükleri ile bağlantı kurmaktadır (UNESCO, 2020).

Şekil7- İzmir Tarihi Liman Kenti Yönetim Alanı Sınırları (TARKEM, 2021a)

2021 itibariyle 4.425.789'luk nüfusu ile Türkiye'nin nüfus bakımından en büyük üçüncü kentine karşılık gelen İzmir, 12.012 km² yüzölçümüyle Türkiye'de 23. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2021). Araştırmanın çekirdek alanı olan Konak ilçesinin 2021 yılı nüfusu 336.545, yıllık nüfus artış hızı ise %-23,9'dur (TÜİK, 2021). Günümüzde tedrici olarak nüfus kaybeden Konak ilçesi toplam nüfusunun 164.439'unu erkek nüfus, 172.106'sını kadın nüfus oluşturmaktadır. Erkek nüfusun %10,77'si 0-14 yaş grubu, %75,98'i 15-64 yaş grubu, %13,24'ü 65 yaş üstü grubu; kadın nüfusun %9,80'i 0-14 yaş grubu, %71,70'i 15-64 yaş grubu, %18,49'u 65 yaş üstü grubunda yer almaktadır (TÜİK, 2021).

İzmir'de, 2020 yılında çalışan nüfusun % 58,4'i hizmetler, % 33,4'ü sanayi, % 8,2'si tarım sektöründe istihdam edilmektedir (İzmir Ticaret Odası, 2021). İzmir, hizmet ve sanayi sektöründe istihdam edilenler açısından Türkiye ve Ege Bölgesi ortalamasının üstünde yer alırken, tarım sektöründe ise Türkiye ve Ege Bölgesi ortalamasının altında kalmıştır (İzmir Ticaret Odası, 2021). Araştırmanın odak noktası olan Konak, ticaret açısından İzmir'in kalbi sayılmakta; Alsancak Limanı ile dış ticari faaliyetler, Tarihi Kemeraltı Çarşısı ve Mimar Kemalettin Moda Merkezi ile iç ticari faaliyetler güç kazanmaktadır. Kültür Park ve Fuar İzmir ilçeye ekonomik hareketlilik getirmekte, buna karşın, tarım ve hayvancılık ile ilgili güncel veriler gözlenememekte, Konak'ta büyük ölçekli sanayi-imalat tesisleri ve faaliyetleri görülmemektedir (Konak Kaymakamlığı, 2021).

Dünya'nın, Akdeniz Havzası'nın ve Batı Anadolu'nun en önemli ticaret, liman ve kültür merkezlerinden biri olan İzmir öteden beri kültür, ticaret, din ve turizm ile iç içe olmuştur. Helenistik-Roma Dönemi boyunca 'ticaret, kültür, sağlık, dinlenme' merkezi olan kent, Bizans Dönemi'nde 'dini' ve 'askeri' merkez, Osmanlı Devleti'nde Akdeniz'i Avrupa'ya bağlayan bir kapı konumunda en önemli transit merkez ve 'liman' kentlerinden birisi haline gelmiştir (Yılmaz ve Yekin, 2002; Daş, 2009).

Emekli'nin (1999) ifade ettiğine göre, kent merkezindeki liman sayesinde iş ve ticaret turizmi, tarihi Roma Dönemi'ne dayanan Agamemnon kaplıcaları (Balçova) ile termal turizm, Artemis Mabedi ve Meryem Ana Evi (Selçuk) ile inanç turizmi, bugün UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı ile kültürel turizm hareketleri yüzyıllar öncesine uzanmaktadır. Kentin kuzeyinde

yer alan Bergama ve güneyinde yer alan Selçuk ilçeleri İzmir'in, hatta Türkiye'nin en önemli kültürel turizm destinasyonları arasında değerlendirilmektedir.

İzmir'in tarihi kent merkezine karşılık gelen İzmir Tarihi Liman Kenti, öteden beri çok fonksiyonlu bir kent olmanın beraberinde getirdiği çok kültürlü ve katmanlı kültürel mirasını taşımakta, turizm sektöründen daha fazla pay edinmeyi beklemektedir. Hava, deniz ve kara yollarından kolaylıkla ulaşılabilir konumu, ulusal ve uluslararası ulaşım ağ-bağlantıları, Akdeniz ılıman iklimi, diğer doğal zenginlikleri, somut-somut olmayan kültürel miras çeşitliliği ve bu çekiciliklerin visitizmir³, izmirtimemachine⁴, izmirkültürelmiras⁵, goizmirturkiye⁶, directizmir⁷, izmirart⁸ ve inizmir⁹ platformları dahilinde dijitalleşmeye entegre edilebilmesi İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin turizmi potansiyelini güçlendirmektedir.

3.1. İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Turistik Çekiciliklerin UNESCO ve Kültürel Miras Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi

1972 tarihli UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi dahilinde ele alınan **UNESCO Dünya Mirası** programı araştırmanın ana odağını oluşturmaktadır. İzmir'in iki UNESCO Dünya Miras alanı kentin kuzeyinde Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (2014) ve kentin güneyinde Efes Antik Kenti (2015) ile temsil edilmektedir. Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri dosyası kapsamında Foça-Çandarlı Kaleleri (2013) ve İzmir Çeşme Kalesi (2020), ayrıca Birgi Tarihi Kenti (2012) UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır.

Araştırma alanımız İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne kayıtlanma süreci İzmir Valiliği ve İzmir Kalkınma Ajansı destekleri ile 2018 yılında başlatılmıştır. Adaylık başvuru dosyası TARKEM ve Kentimiz İzmir Derneği'nin iş birlikleri ile 27 Mart 2019 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teslim edilmiş, 14

³ <https://www.visitizmir.org/>

⁴ <https://www.izmirtimemachine.com/tr/>

⁵ <https://www.kulturelmiras.org/>

⁶ <https://goizmirturkiye.com/>

⁷ <https://www.directizmir.com/>

⁸ <https://www.izmir.art/>

⁹ <https://inizmir.com.tr/>

Nisan 2020 tarihinde ise UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından kabul almıştır (Tarkem, 2021a).

Ayrıca 2020 yılında **UNESCO Öğrenen Kentler Ağı**'na kayıtlanan İzmir, hayat boyu öğrenme yaklaşımını benimsemeye davet edilmiştir. UNESCO Öğrenen Kentler Ağı, kentlerin kendine özgü olduğu, kentlerde gerekli olan değişim-dönüşümün ise öncelikle yerel halktan başlaması gerektiği fikrinden yola çıkmaktadır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2021). Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarını (toplumsal, ekonomik, kültürel, çevresel) içerecek şekilde kentler birbiri ile ilişki kurmakta, öğrenme konusundaki eşitsizliklerin giderilmesinde kentler arası iş birlikleri kurulmaktadır. Emekli (2011) yayınladığı bir çalışmada, UNESCO ile ilişkili olarak öğrenen kent yaklaşımlarının İzmir'de kent turizmini nasıl değiştirdiğine, turizmde arz-talep ve pazar-rekabet olanaklarının öğrenen turizm bölgelerini nasıl-hangi boyutlarda etkilediğine değinmektedir.

İzmir, sürdürülebilir kalkınmada yaratıcılığı bir araç olarak gören, rekabette ise yaratıcılık ve yaratıcı endüstriler ile var olmayı, kentler arası ortak akıl ve işbirliklerini esas alan **UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı (UCCN)** programına 2021 yılında 'Tasarım' teması altında başvurusunu gerçekleştirmiştir. Aynı yıl Sivas (Müzik), Kahramanmaraş (Edebiyat), Şanlıurfa (Müzik), Adana, Balıkesir, Diyarbakır, Kayseri ve Konya (Gastronomi) ile beraber UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı Ulusal Liste'de yer edinmiştir (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2021). İzmir Vakfı'nın Made by İzmir projesi 8500 yıl öncesine kadar uzanan kentin tarihi araştırmakta, kentin ruhunu keşfetmekte; İzmir ile ilgisi bulunan iz ve motifleri yeniden ortaya çıkararak kent tasarım kültürü ile bütünleştirmekte ve geleceğe taşımaktadır. (Visitizmir, 2021). Bugün tüm dünyanın takip ettiği gibi İzmir de UNESCO'nun çeşitli program, uygulama ve tavsiyelerini takip etmekte; mekan, turizm, kültürel miras ve Dünya Mirası arasındaki çift yönlü ilişkileri koruma-kullanma prensipleri ile birlikte göze alarak güçlendirmeye çalışmaktadır:

Aşağıda İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası kriterlerine göre üstün evrensel değer nitelikleri verilmiştir. Çalışmaları devam eden adaylık dosyasına göre **ii. iii. ve iv.** UNESCO Dünya Mirası kriterleri İzmir Tarihi Liman Kenti'nin üstün evrensel değerini ve turistik çekiciliklerini sergilemektedir (Tablo8). UNESCO Dünya Mirası üstün evrensel değer gerekçesi alanın korunmasında öncelikli olduğu gibi alanın

turizminde yerel kalkınma modeli biçimde değerlendirilmesine ve sürdürülebilir ilke, yöntem, yaklaşımlar dahilinde gelecek nesillere aktarılmasına da gerekçe sağlamaktadır.

Tablo 8- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi (UNESCO,2020)

Unesco Dünya Mirası Kriterleri	Açıklama
Kriter (ii): Mimari veya teknoloji, abidevi sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı konusundaki gelişmeler üzerine bir zaman zarfı içinde ve dünyanın belli kültürel alanında insani değerler arasındaki önemli etkileşimi sergilemesi	İzmir 8500 yıldır Antik Çağ Uygarlıkları, Helenistik, Roma, Bizans, Osmanlı ve Modern Türk kültürlerinin birbiri ardına yaşadığı bir etkileşim merkezi olmuştur. Özellikle, Osmanlı Dönemi'nde çeşitli etnik-dini temelli grupların bir arada toplandığı kentsel ortam ve doku kozmopolit biçimde şekillenmiştir. 16.-19. yüzyıl boyunca Batı ile Doğu arasındaki yoğun etkileşimlere tanık olan liman kenti İzmir; kentsel ve ticari dokusu, kültürel-dini mimari yapıları, tarihin köklü izlerini sunan özgün kentsel planlaması ve kültürel coğrafi görünümüyle alanında adeta eşsiz bir örnek sergilemektedir.
Kriter (iii): Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir uygarlığa yönelik eşsiz veya en azından istisnai tanıklık üstlenmesi	Osmanlı Dönemi'nde Akdeniz'in en önemli liman kentlerinden biri olarak gelişen, Avrupa ve Asya ticaretinde bağlantı noktası olan İzmir, farklı kültürlerin birlikte yaşadığı, çok dilli, çok dinli ve çok renkli yapısını mekânsal olarak sergilemekte; kentin somut ve somut olmayan kültürel mirasının birlikteliği tarihine tanıklık etmektedir.
Kriter (iv): İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı ya da aşamaları gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünü veya peyzajın istisnai bir örneği olması	İzmir, 8500 yıldan bu yana farklı kültür, uygarlık ve yerleşmelere tanık olmuş, bu yönü ile 'çok katmanlı', 'çok zamanlı' ve 'çok dönemli' miras alanlarının oluşumuna izin vermiştir. Bugün, Kemeraltı olarak anılan geleneksel ticaret ve tarihi kent merkezi, Osmanlı Dönemi'nde kervan ticareti ve ticaret merkezlerinin en somut çıktıları olan han, arasta ve bedesten gibi kentsel doku ile bütünleşen ticari yapılarıyla alanında eşsiz bir örnek sunmaktadır.

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin bağlantı noktaları olarak tanımlanan Yeşilova Höyüğü ve Yassitepe Höyüğü Batı Anadolu'nun ilk yerleşme izlerini barındırırken Bayraklı Höyüğü yerleşime elverişli coğrafi konumu ve doğal limanı ile İzmir'de deniz ticareti ve kültürünün tam anlamıyla ilk kez ortaya çıktığı alanlara karşılık gelmekte, içerdiği çeşitli somut/somut olmayan kültürel miras unsurları ile korunmaya ve turizm aracılığı ile kullanılmaya değer görülmektedir. İzmir'in üçüncü ve son kez yeniden kurulup 2300 yıldır yaşadığı yer olan Kadifekale (Pagos) ve Kemeraltı çevresi, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin tam kalbini oluşturmaktadır. Bu bölgede Büyük İskender ile başlayan yerleşim süreci günümüze uzanmakta ve zengin kültürel miras varlıklarına kaynaklık etmektedir (Şekil8).

Şekil8- İzmir Tarihi Liman Kenti ve Çevresindeki Kültürel Mirasın Dağılışı Haritası (Cangül, Karadağ, 2021)

İzmir'in özellikle Roma İmparatorluğu döneminde parladığı ve önem kazandığı, ticaret-liman fonksiyonunu geliştirdiği (Yılmaz, Yetkin, 2002) düşünüldüğünde tarihi kent merkezindeki Roma Dönemi Agorası'nın özgünlüğü ve çekiciliği tartışılmaz bir gerçektir. Smyrna Agorası, Büyük İskender sonrasında gelişen İzmir hakkında önemli izleri barındırmakta ve özel kültürel miras unsurlarının başında gelmektedir. Dünyanın en büyük agoralarından biri (İzmir Vakfı, 2021) olan Roma Dönemi Smyrna Agorası

aldığı tahribatlardan dolayı günümüze bir bütün halde ulaşamamıştır. Aşağıda, yer alan tabloda İzmir Tarihi Liman Kenti'nin üç yerleşim halkasında bulunan somut-arkeolojik kültürel miras unsurlarına ve turistik çekiciliklerine yer verilmiştir (Tablo8).

Tablo 8- İzmir Tarihi Liman Kenti alanının Somut-Arkeolojik Kültürel Miras Unsurları (Yazar Tarafından Derlenmiştir).

Yerleşim	Dönem	Somit-Arkeolojik Kültürel Miras Unsurları
Yeşilova Höyüğü	Neolitik Çağ Kalkolitik Çağ Tunç Çağı Roma Dönemi	Neolitik Çağ Yerleşimi ve Planı, Tunç Çağı Nekropolü, Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Roma Dönemi Eserleri (Seramikler, Mühürler, Figürinler vd.)
Yassitepe Höyüğü	Neolitik Çağ Kalkolitik Çağ Tunç Çağı Roma Dönemi	Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Roma Dönemi Seramikleri, Tunç Çağı Yerleşimi
Smyrna-Tepekule Höyüğü (Eski Smyrna)	Tunç Çağı Roma Dönemi	Tunç Çağı Yerleşimi ve Seramikleri, Oval ve Diğer Konutlar, Megaron Yapıları, Athena Tapınağı ve Caddesi, Kent Planı ve Surları, Antik Çeşme, Nekropol
Yeni Smyrna (Smyrna Antik Kenti)	Helenistik Dönem Roma Dönemi Bizans Dönemi Osmanlı Dönemi	Smyrna Akropolü (Kadifekale), Liman Kalesi, Kent Surları, Smyrna Agorası-Batı Portiko-Bazilika, Grafittolar, Mozaikli Yapı, Bouleuterion (Kent Meclisi), Smyrna Tiyatrosu, Smyrna Stadyumu, Agora Roma Hamamı, Konut Alanları, Osmanlı Mezarlığı, Altınpark Arkeolojik Alanı, Kervan Köprüsü, Altınyol, Su ile İlişkili Yapılar

Tarihten gelen bütünleştirici fonksiyonu ile farklı kültür-inançları sürekli bir arada barındıran İzmir'de Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler hep beraber yaşamış ve ibadethaneleri ise iç içe geçmiştir (İzmir Vakfı, 2021). Bu bakımdan, İzmir Tarihi Liman Kenti'nde bir yandan tarihsel özgünlüğe ve öneme sahip kiliseler görülürken, diğer yandan islamiyeti temsil eden cami ve ilişkili hamam yapıları kentte iç içe geçmiş bir yapı

sergilemektedir. Ayrıca, araştırma alanı dokuz sinagog ve hamamhanelerin bir arada yer aldığı nadir bir mekan niteliği taşımaktadır. Bu açıdan, İzmir Tarihi Liman Kenti inanç turizmine yönelik tüm turistik çekicilikleri de barındırmaktadır:

Tablo 9- İzmir Tarihi Liman Kenti Alanındaki Somut-Dini Kültürel Miras Unsurları (Yazar Tarafından Derlenmiştir).

Kiliseler	Sinagoglar	Camiler
• Aziz Polikarp Kilisesi • Santa Maria Katolik Kilisesi • Aziz Vukolos (Ayavukla) Kilisesi • Aziz Yuhanna Katedrali • Yukarı Aya Yanni Kilisesi	• Bet Hillel Sinagogu • Senyora Sinagogu • Algazi Sinagogu • Beth İsrail Sinagogu • Bikur Holim Sinagogu • Etz Hayim Sinagogu • Portekiz Sinagogu • Şalom Sinagogu • Hevra Sinagogu • Tsontsino Sinagogu	• 5 adet 16. yüzyıla tarihlenen Camii • 7 adet 17. yüzyıla tarihlenen Camii • 11 adet 18. yüzyıla tarihlenen Camii • 9 adet 19. yüzyıla tarihlenen Camii • Camiler ile ilişkili hamam yapıları

Osmanlı Dönemi'nde geleneksel ticaret bölgesi olan Kemeraltı ve çevresinin geçmişte yaratılan ticaret işlevine bugün turizm gibi yeni fonksiyonlar da eklenmekte; Şekerciler Pazarı, Kereste Tüccarları Pazarı, Taşçılar Pazarı, Kahvehaneciler Pazarı, Limon Satıcıları Pazarı, Sepet Dokumacılar Pazarı, Kasaplar Pazarı, İçecek Bayileri Pazarı, Camcılar Pazarı, Demirciler Pazarı, Irgat Pazarı, Kestane Pazarı gibi çeşitli ticaret kolları ve kültürel-ticari fonksiyonlar varlığını hala korumaktadır (UNESCO, 2020). Ancak, İzmir Tarihi Liman Kenti alanında tescilli olan Çerçioğlu Hanı, Büyük Kardiçalı Hanı, Şalvarlıoğlu Hanı, Küçük Karaosmanoğlu Hanı, Kadioğlu Hanı, Mirkelamoğlu Hanı, Manisalı Hanı, Abacıoğlu Hanı, Yeşil Direk Hanı, Büyük Demir Hanı, Kızlarağası Hanı ve Çakaloğlu Hanı dışında kalan diğer hanlar büyük ölçüde fonksiyonlarını yitirmekte, atıl bırakılmakta ve kaybolmaya yüz tutmaktadır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi (2014) tarafından yapılan bir çalışmaya göre, Kemeraltı'nda geleneksel ticaret-iş kollarının varlığını koruması ve gelişimi alanda yeni girişimcileri özendirirken rant odaklı dev alışveriş merkezi ve iş sahaları; ayakkabı, tekstil, inşaat malzemesi ve gıda gibi Kemeraltı'nın ruhunu yansıtan geleneksel ticari fonksiyonların yitirilmesine sebep olmaktadır. Yüzyıllardır yaşamakta olan bu ticari

fonksiyonlar perakendeciliğin hakim olduğu bir şekle bürünmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2014). Bu açıdan, İzmir Tarihi Liman Kenti'ne koruma odaklı yaklaşıırken sürdürülebilir kalkınma ve turizm aracılığı ile değerlendirilmesi, bu alanın yaşayan bir bölge olarak kente tekrardan kazandırılmasının önemi büyüktür.

Geleneksel ticaret bölgesi ile bütünleşen Konak Atatürk Meydanı Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'nin kültürel miras unsurları (Saat Kulesi, Konak Camii vd.) ve fonksiyonlarını sergilemektedir. Kemeraltı çarşısını çevreleyen bu alanda deniz üzerine inşa edilen dolgular (Eski Gümrük Binası: Konak Pier) ve Kemeraltı-İç Liman, Pasaport Limanı ve İskelesi, ayrıca Alsancak Garı ve Basmane Garı ulaşım bağlantıları tarihi liman kentinin önemli sembolleri olarak öne çıkmaktadır. Yine, Hükümet Konağı, Banco di Roma (Vakıflar Bankası, Vakıflar Genel Müdürlüğü), Borsa Sarayı, Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası, İtalyan Ticaret Bankası (Banca Commerciale Italiana), Türkiye İş Bankası, İzmir Devlet Opera ve Balesi (Elhamra Sineması / Milli Sinema) ve Milli Kütüphane olmak üzere tarihi öneme sahip kamusal-idari yapılanmalar kentin kültürel coğrafi görünümünü tamamıyla şekillendirmektedir.

İzmir Tarihi Liman Kenti çevresinde Halkapınar-Alsancak-Basmane aksında konumlanan İzmir Havagazı Fabrikası, Tekel Sigara Fabrikası, Eski Un Fabrikası, Kiremit Fabrikası, Tarih Alkol Fabrikası, Tuzakoğlu Un Fabrikası, Bomonti-Nektar Bira Fabrikası, Tekel Tütün Depoları, Şark Sanayi Yerleşkesi, Gomel Yağ Fabrikası, Eski Elektrik Fabrikası, Sümerbank Basma Sanayi Kompleksi, Tekel Eski Başmüdürlük Binası, Tekel Tütün Bakım Deposu, La Fontaine Halı Ambarı, Hamdi Dalan Sabun Fabrikası, Basmane Depoları (İzmir Kalkınma Ajansı, 2021) Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'ne tanıklık eden önemli endüstriyel miras unsurlarının başında gelmektedir. Ancak, bir kısmı dışında yeniden kullanımı sağlanamayan, göz ardı edilen ve bugün yaşatılamayan endüstriyel miras unsurları atıl bırakılmakta, böylelikle her geçen gün kaybolmaya yüz tutmaktadır.

Dolayısıyla, İzmir Tarihi Liman Kenti; üç tarihsel yerleşim halkası, ticaret-liman-ulaşım bağlantıları, iş merkezleri, çarşı-pazar ve pasajları, hanları ve arastaları, geçitleri, endüstriyel yapıları, konaklama yapıları, eğitim yapıları, kültürel ve dini yapıları, hamam ve kaplıcaları, geleneksel konut ve eklentileri, su ile ilişkili yapıları ile adeta bir açık hava çarşısı ve müzesi niteliği taşımaktadır (Şekil8). Bu kültürel miras alan/varlıkları İzmir

Büyükşehir Belediyesi, İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir Vakfı, İzmir Kent Değerlerini Koruma ve Geliştirme Derneği vd. gibi kurum ve kuruluşların aracılığı ile bütüncül yaklaşımlar dahilinde derlenmekte, tur-gezi rotaları şeklinde turizme ve yerel halka kazandırılmaya çalışılmaktadır. Aşağıdaki tabloda gezi-tur rotaları ve güzergahlarının odak noktalarına yer verilmiştir (Tablo10). Çok sayıda çeşitli kurum ve kuruluş tarafından hazırlanan bu rotalar bazen kafa karışıklığı yaratabilmektedir. İzmir Tarih Projesi Mobil Uygulaması ve rotalarına ise teknik aksaklıklar sebebi ile giriş yapılamamakta, rotalara erişilebilirlik sorunu ziyaretçi/turistlerin ve yerelin karşısına çıkmaktadır.

Tablo 10- İzmir Tarihi Liman Kenti Turistik Gezi Rotaları (Visitizmir Mobil Uygulaması, 2021; İzmirtarih Mobil Uygulaması, 2021; İzmirart Mobil Uygulaması, 2021; Kentimizİzmir El Broşürleri, 2021)

Rota	Güzergahın Odak Noktaları
İzmiras Rotası: Bir Günde 8500 Yıl	Yeşilova Höyüğü, Smyrna Höyüğü, Smyrna Agorası, Tarihi Kemeraltı Çarşısı, Konak Pier
Ticaretin Ayak İzleri Rotası	Smyrna Agorası, Basmene Garı, Eski Gümrük Binası, han, hamam, sokak ve meydan vd.
Tarihi Kentin Kutsal Mirasları Rotası	Smyrna Akropolü (Kadifekale), Smyrna Tiyatrosu, Smyrna Agorası, cami, kilise ve sinagoglar
İzmir Yahudi Mirası Rotası	Tarihi kent merkezinde yer alan 13 Yahudi kültürel mirası alan/varlıkları
Tarihi Liman Yolu Rotası (Dünyaya Açılan Kapı)	Saat Kulesi, Smyrna Agorası, Eski Gümrük Binası, cami, han, sinagog, sokak ve meydanlar
Tadımlık Kemeraltı Rotası	Saat Kulesi, Beyler sokağı, cami, meydan, çarşı, han ve sokaklar
Kemeraltı'nın Renkli Kareleri	Smyrna Agorası ve Tarihi Kemeraltı Çarşısı
Kemeraltı Öyküleri Rotası	Saat Kulesi, Milli Kütüphane Caddesi, Beyler Sokağı, han, çarşı ve pazarlar
İzmir Tarih Projesi Mobil Uygulama Rotaları	Kadifekale Rotası, Basmene Rotası, Kemeraltı Rotası, Tam Gün Rotası, Müzeler Rotası, İnanç Rotası, Antik Kent Rotasında 260 nokta
İzmir.art Mobil Uygulaması Kültür-Sanat Rotaları	İzmir'in Eski Çağlarına Doğru Rotası, Rota Mural: Alsancak, Cumhuriyet ve İzmir Rotası, Edebiyat Rotası, Güncellenen Kültür-Sanat Sergi ve Rotaları

İzmir Tarihi Liman Kenti 8500 yıldan bu yana farklı kültürlerin kaynaşma ve buluşma noktası olmasının, Anadolu'nun Akdeniz ve Avrupa'ya açılan kapısı olmasının beraberinde getirdiği Homeros Efsanesi, Kral Tantalos Efsanesi, Amazon Efsanesi, Theseus Efsanesi, Büyük İskender Düşü, İzmir Tılsımları, Dana Bayramı, Martaniçka, Purim Bayramı, Seferad Kültürü gibi zengin somut olmayan kültürel miras unsurlarına da sahiptir. Yine, kent tarihi boyunca İzmir ve çevresinde yaşamını sürdüren Rum, Sefarad, Levanten, Anadolu, Yunan, Boşnak, Arnavut ve Girit kültürlerinin ilişkileri ve etkileşimleri mutfak kültürünü zenginleştirmiş; Anadolu, Ege ve Akdeniz mutfaklarının harmanlığında İzmir mutfak kültürü özgün bir nitelik kazanmıştır. Ayrıca, İzmir'in liman kenti olması ve aktif çalışan nüfus yoğunluğuna sahip olması sokak lezzetleri olarak ifade edilen zengin bir kültürü de ortaya çıkarmıştır (Altıntaş ve Hazarhun, 2020). İzmir, sahip olduğu zengin mutfak kültürüyle 2015 yılında **'Delice Dünya Gurme Şehirler Ağı'**na üye olmuştur (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2021). Ayrıca, 2019 yılında hayata geçirilen **Selluka Plaketi ve Belgesi Projesi** ile Tarihi Kemeraltı Yenileme alanı sınırları içinde bulunan yeme-içme tesisleri yöresel lezzet, servis kalitesi, memnuniyet ve gastronomik değer gibi kriterler kapsamında değerlendirilerek tescillenmektedir. Proje kapsamında oluşturulan kriterlere göre yeme-içme tesislerinin sürdürülebilir hale getirilmesi hedeflenirken tüketicilere tesis bazlı bir güvenilirlik de sağlanmaktadır (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

İzmir, Türkiye Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'ne kayıtlı 28 adet somut olmayan kültürel miras¹⁰ unsuru ile Türkiye'de en fazla varlığa sahip olan ilk on il içinde yer almaktadır. Geleneksel el sanatı ustalığı alanında Nazar Boncuğu Ustası Mahmut Sür (2012) ve Halk Ozanlığı geleneği/ Aşıklık Geleneği Temsilcisi Ali Rıza Ezgi (2020) Yaşayan İnsan Hazinesi envanterine kayıtlanmıştır.

Bu noktada, İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti alanının somut olmayan kültürel miras potansiyeli ile yaratıcılık-turizm ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisini kurgulamak; somut olmayan kültürel miras unsurlarının somut kültürel miras ile entegrasyonunu sağlayarak yeni turist deneyimlerini artırmak, UNESCO'nun yeni yaklaşım ve tavsiye

¹⁰ <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-90964/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras.html>

kararlarından yol çıkarak yerel ekonomiyi güçlendirmek, toplumu desteklemek ve bu noktada kültürel devamlılığı sağlamak önemli ayraçlar arasında yer bulmaktadır.

3.2. İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin İlgili Turistik Göstergelere Göre Değerlendirilmesi

Bu bölümde İzmir ve İzmir'in tarihsel kent merkezine karşılık gelen İzmir Tarihi Liman Kenti alanı turistik göstergelere göre değerlendirilecektir. Aşağıda yer alan tabloda 2009-2021 yılları arasında İzmir'e gelen yabancı turistlerin aylara ve yıllara göre dağılımı verilmiştir. 2009 yılında 1 milyonu aşan turist sayısı 2013 yılında 1.4 milyon ile karşımıza çıkmaktadır. 2017 yılında 763.810'a düşen turist sayısı genelde ülkenin siyasi-politik kargaşalarından kaynaklanmaktadır. Ancak, düşüş uzun soluklu olmamış, 2019 yılında yabancı turist sayısı 1 milyonun üzerine çıkmıştır. İl Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan elde edilen verilere göre İzmir'e gelen toplam turist sayısı 2009-2021 arasında inişli çıkışlı bir hal sergilemekte, COVID-19 küresel salgınının dorukta olduğu 2020 yılında ise dibi görmektedir. 2021 yılına gelindiğinde İzmir'e gelen turist sayısında %134.78'lik bir artış gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

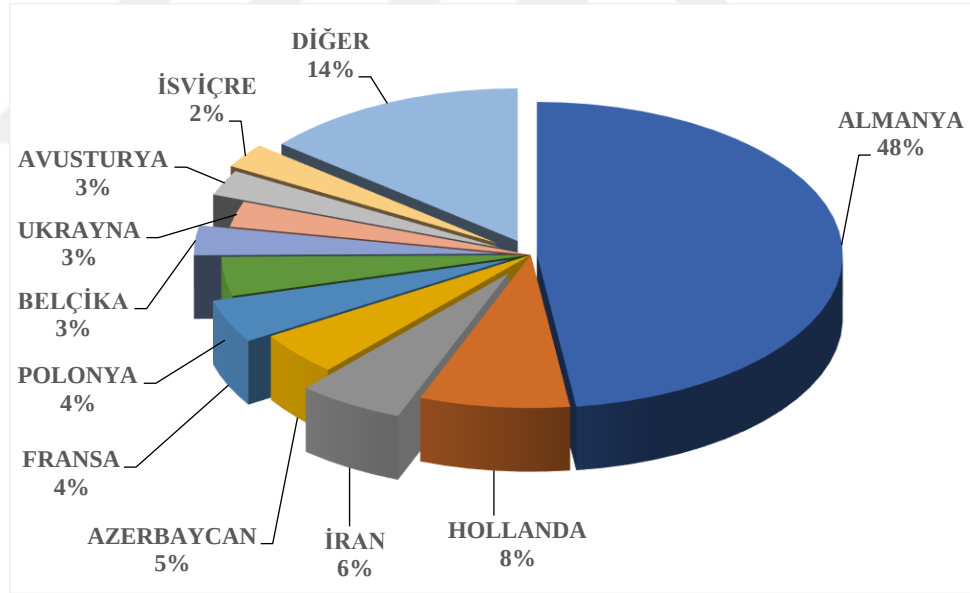
Tablo 11- İzmir'e Gelen Yabancı Turist Sayısının Aylara ve Yıllara Göre Dağılımı (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021)

	2009	2013	2017	2019	2020	2021
Ocak	29 457	22 929	13 330	20 022	27 901	4 752
Şubat	30 211	18 830	16 442	23 919	32 771	5 155
Mart	33 192	46 041	27 846	37 515	11 920	13 909
Nisan	77 650	94 750	43 211	72 395	53	13 764
Mayıs	110 304	157 016	57 378	96 342	30	20 731
Haziran	136 875	168 414	94 325	168 636	15 270	59 327
Temmuz	176 531	236 783	157 459	238 924	57 864	216 984
Ağustos	153 225	224 245	146 900	209 909	66 368	126 748
Eylül	134 514	189 966	105 279	166 766	42 852	85 446
Ekim	99 764	159 901	62 447	115 969	25 043	83 588
Kasım	42 217	50 664	17 203	32 585	7 226	26 663
Aralık	33 008	37 701	21 990	41 652	10 144	41 284
Toplam	1 056 948	1 407 240	763 810	1 224 634	297 442	698 351

Yine tabloya göre İzmir'e gelen yabancı turistler en fazla Haziran, Temmuz ve Ağustos olmak üzere yaz aylarını tercih etmektedir. Zaten ılıman Akdeniz İklimi'nin hakim olduğu kentte iklim konforu yılın her ayı uygundur, turiste yönelik olumsuz bir koşul oluşturmamaktadır. Ancak, yaz aylarında pik yapan turist sayısı, İzmir algısı ve imajının deniz-kum-güneş temelli turizmden geçtiği ve İzmir'e gelen turistlerin deniz-kum-güneş ile motive oldukları mesajını vermektedir.

İzmir, çevresinde yer alan Muğla, Aydın ve Antalya gibi yaz-kıyı turizmi destinasyonlarıyla rekabet halinde olduğu düşünüldüğünde derhal deniz-kum-güneş temelli algısını değiştirmesi ve potansiyeli çok daha yüksek olan kültürel turizmde markalaşması beklenmektedir. Bu açıdan, İzmir'in turizminde zaman, mekan ve ürün çeşitliliği yaratılması da kültürel turizmden geçecektir.

Şekil9- İzmir'e Gelen Yabancı Turistlerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021)

COVID-19 küresel salgınının hemen öncesi 2019 yılında, İzmir'e gelen 1.224.634 toplam yabancı ziyaretçinin %34'lük kısmını (414.639 kişi) Almanya'dan gelen turistler oluşturmaktadır. İzmir'i en fazla Avrupalıların ziyaret ettiği görülmekte; Almanya'nın ardından İngiltere (%10), Hollanda (%7), İran (%5), Fransa (%4), Belçika (%4) ve Yunanistan (%3) çıkışlı ziyaretçiler sıralamaya girmektedir.

COVID-19 süreci yaşandığı sırada, 2021 yılında İzmir'e gelen yabancı turistlerin %48'lik kısmını 334.857 kişi ile Almanya çıkışlı turistler oluşturmaktadır. Almanya'dan

gelen turistleri sırasıyla %8'lik payı ile Hollanda (55.291), %6'lık payı ile İran (39.323), %5'lik payı ile Azerbaycan (32.209), %4'lük payı ile Fransa (32.061), Polonya (28.821), %3'lük payı ile Belçika (21.852), Ukrayna (18.876), Avusturya (18.867), İsviçre (18.209) ve Diğer Milliyetler (97.985) takip etmektedir (Şekil9).

İzmir turizm pazarının yukarıda yer alan milliyetlerden meydana geldiği görülse de istatistikler ve ölçülebilirlik konusu tarihi kent merkezinin eksikliğini oluşturmakta, alanda turizm stratejilerinin yanlış uygulanmasına yol açmaktadır. Örneğin, Katılımcı7 bu durumu şöyle açıklamaktadır: *Yıllarca hava limanı istatistiklerine bakıldı. Ancak, hava limanı istatistikleri bir şey ifade etmiyor ki, orada İngiliz, Alman, Hollandalı'nın geldiğini gösteriyor, tarihi kent içindeki konaklamalara baktığınızda ise Japonlar, Latin Amerikalılar daha çok öne çıkıyor.*

İzmir, merkezinde yer alan Alsancak Limanı ile liman-ticaret fonksiyonunu güçlendirirken kruvaziyer turizmi açısından yüksek potansiyel sergilemektedir. 2011, 2021 ve 2013 yılında Dünya Seyahat Ödülleri alanında Avrupa'nın Lider Kruvaziyer Destinasyonu' ödülüne layık görülen İzmir Limanı (İZTO, 2017), İzmir Tarihi Liman Kenti alanının da uluslararası ölçekte tanıtılmasına aracılık etmektedir.

Tablo 12- İzmir ve Kuşadası Limanı'na Gelen Kruvaziyer Gemi ve Yolcu Sayılarının Belirli Yıllara Göre Değişimi (KUTO, 2010; İZTO, 2017; T.C. Ulaştırma Bakanlığı Denizcilik İstatistikleri, 2022)

YIL	İzmir (Alsancak) Limanı		Kuşadası Limanı	
	Gemi Sayısı	Yolcu Sayısı	Gemi Sayısı	Yolcu Sayısı
2003	5	3.271	337	225.330
2005	39	66.285	441	301.105
2007	122	287.357	613	466.677
2009	129	315.454	506	462.746
2011	263	493.533	562	662.232
2013	191	486.493	427	577.680
2015	113	241.666	505	567.249
2017	18	9.172	126	119.884
2019	-	-	197	181.193
2020	-	-	3	1.642
2021	-	-	27	9.057
2022 (Haziran)	3	1.164	153	138.674

Yukarıda İzmir Tarihi Liman Kenti ile ilişkili İzmir (Alsacak) Limanı ve Efes Antik Kenti ile ilişkili olarak Kuşadası Limanı'nın yıllara göre kruvaziyer istatistikleri verilmiştir. İzmir (Alsacak) Limanı hem kruvaziyer gemi sayısı hem de yolcu sayısı açısından Kuşadası Limanı'nın çok gerisinde kalmaktadır. 2003 yılında yalnızca 5 kruvaziyer gemisi ve 3.271 yolcusu İzmir Limanı'na uğrarken, İzmir Limanı 2007'de 122 gemi ve 287.357 yolcu, 2011'de 263 gemi ve 493.533 yolcu ağırlayarak sürekli artış göstermiştir. Kuşadası Limanı 2003 yılında 337 kruvaziyer gemi ve 225.330 kruvaziyer yolcu, 2007 yılında 613 gemi ve 466.677 yolcu, 2011 yılında 562 gemi ve 662.232 yolcu sayısı ile kruvaziyer turizmin Türkiye'deki sayılı liderlerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır (Tablo12).

İzmir limanı 2012 yılına kadar kruvaziyer turizminde sürekli performansını yükseltmiş; 2013 yılından 2016 yılına kadar gemi ve yolcu sayılarında görülen tedrici düşüş 2018 yılından 2021 yılına kadar sıfır noktasında seyretmiştir. 2022 yılı sonu için beklentiler ise 30'u aşkın geminin İzmir Limanı'na uğraması yönündedir. Görüşme gerçekleştirdiğimiz katılımcıların büyük çoğunluğu İzmir'e uğrayan kruvaziyer gemi yolcularının da tarihi kent merkezine ya uğramadığı ya da çok az bir süre kaldıkları, bu turist gruplarının organize şekilde Efes'e (Selçuk) götürüldüğünü dile getirmektedir. Bu noktada, kentlere üst/orta gelir grubuna dahil olan turistler ve tesisler tarafından büyük miktarda gelir bırakan kruvaziyer turizm (Kester, 2003) pazarı dikkate alınmalı; İzmir'e yanaşan kruvaziyer gemileri ve turistleri UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kent alanına çekmek ve bu yolda adımları güçlendirmek kıymetli görülmelidir.

İzmir Turizm Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı'na göre 2020 yılında İzmir il genelinde Turizm İşletme Belgeli konaklama tesislerinin sayısı 209 adet, oda sayısı 18.968 adet, yatak kapasitesi ise 38.796 olarak görülürken, Konak merkez ilçesi İzmir'de ilk sırada yer alarak Turizm İşletme Belgeli konaklama tesisi sayısı 63 adet, yatak kapasitesi ise 9.781 adet olarak karşımıza çıkmaktadır. İzmir il genelinde Belediye Belgeli konaklama tesislerinin sayısı 321'i aşarken stratejik eylem planına yönelik yapılan kapsamlı çalışmalarda 160 belediye belgeli tesisin turizm arzına uygun olduğu görülmüştür. Sözü geçen 160 belediye belgeli otelin oda sayısı 5.590 adetken yatak kapasitesi ise 11.366'dır (İzmir Vakfı, 2020).

Konak ilçesinin belediye belgeli konaklama tesisleri incelendiğinde, 29 adet tesis sayısı, 1755 adet yatak kapasitesi ile ilk sırayı Çeşme ve Menderes'e kaptırdığı görülmektedir. Karşı taraftan, konaklama tesisi verilerini elde etmek için e-devlet portalı üzerinden Kültür ve Turizm Bakanlığı'na yönelik oluşturulan talepler doğrultusunda, 2020 yılı İzmir il geneli turizm işletme belgeli konaklama tesislerinin 222 adet, turizm yatırım belgeli konaklama tesislerinin 32 adet, belediye belgeli konaklama tesislerinin 184 adet olduğu görülmektedir. İzmir il geneli ve Konak'ta bulunan konaklama tesisleri araştırılırken çok farklı, bütüncül ve sistematik olarak sunulmayan istatistiksel veriler kafa karışıklığına yol açmıştır. Yine de İzmir ve Konak'ta yer alan konaklama tesislerinin içerik ve sayılarının günümüz turizm arzına uygun olmadığı gözden kaçmamaktadır. Katılımcı7 İzmir turizminde konaklama tesislerinin mevcut durumunu ve UNESCO ile olan ilişkisini şu şekilde dile getirmektedir: *UNESCO sürecinin kent merkezinde harekete geçmesi, buradaki konaklama işletmelerinin sayısının artmasına, dolayısıyla turist sayısının artmasına, doluluk oranlarının artmasına, çeşitliliğin ortaya çıkmasına vesile olabilir. Genelde 2 yıldızlı, 3 yıldızlı tesisler var ama bazı uluslararası gruplar gelmiyor. Çünkü İzmir'in kent merkezinde konaklama tesisi açısından ne var?*

Tablo 13-İzmir ve Konak'ta Turizm Belgeli Konaklama Tesisine Gelen Kişi Sayısı, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranları (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021)

Yıllar	Konaklama Tesislerine Gelen Toplam Kişi		Ortalama Kalış Süresi		Doluluk Oranı (%)	
	İzmir	Konak	İzmir	Konak	İzmir	Konak
2000	1.083.793	511.331	2,5	1,9	31.9	35.8
2003	1.003.221	425.777	2,7	1,7	40.06	33.04
2005	1.190.802	537.083	2,5	1,6	41.5	37.3
2007	1.331.929	557.544	2,3	1,5	45.7	37.6
2010	1.305.486	716.201	2,5	1,5	39.6	41.6
2013	1.728.975	674.166	2,6	1,6	46.8	38.3
2015	2.099.569	828.391	2,3	1,6	46.5	42.8
2017	1.882.062	760.650	2,2	1,7	44.98	42.78
2019	2.811.511	1.003.865	2,2	1,7	53.6	51.2

İzmir ve Konak ilçe merkezinin 2000-2019 yılı karşılaştırmalı konaklama tesis verileri incelendiğinde, çoğunlukla birbirine paralel olduğu görülmektedir. Öyle ki 2000

yılından itibaren konaklama tesisine gelen toplam kişi sayısı İzmir’de artarken Konak’ta da (2010-2013 hariç) artmış, 2007-2010 dönemi bir yana bırakılırsa İzmir’de konaklama tesisine gelen sayısındaki düşüş Konak verileri ile de örtüşmüştür. Ortalama kalış süresi 2 gün olmak üzere İzmir’de daha yüksek (!) olarak görülürken Konak ortalama kalış süresinde İzmir il genelinin gerisinde kalmaktadır (Tablo13). Bu bakımdan, tarihi kent merkezine gelen turistlere uzun süreli ve geniş kapsamlı faaliyetler-ürünler-deneyimler geliştirmek adeta bir gereklilik halini almaktadır.

3.3. İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti’nde Müze/Örenyerlerinin Turizmdeki Yeri ve Önemi

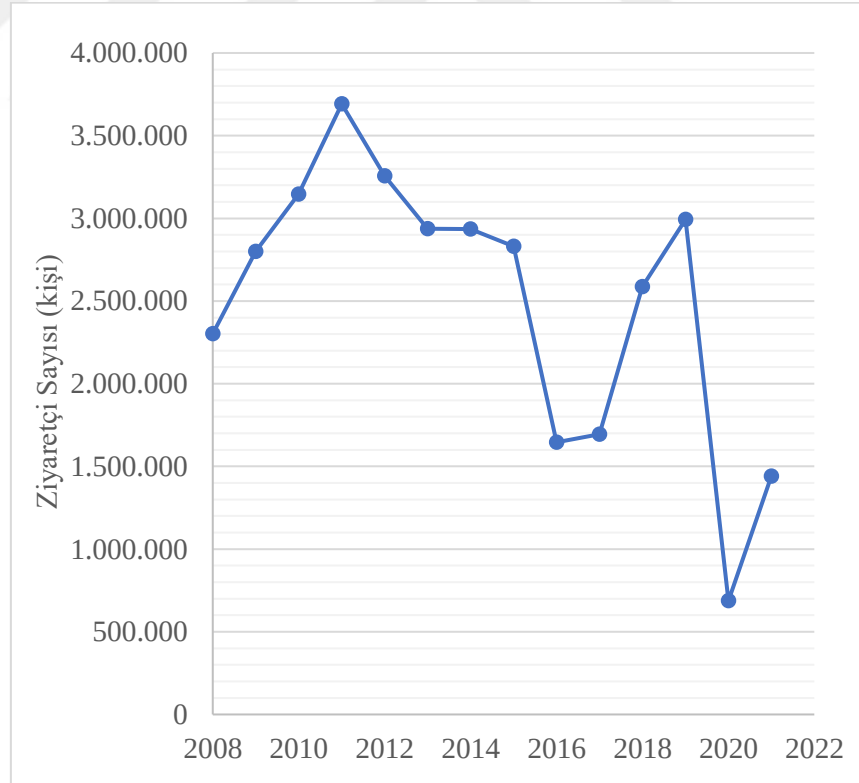
İzmir’de Arkeoloji Müzesi, Atatürk Müzesi, Tarih ve Sanat Müzesi, Bergama Müzesi, Efes Müzesi, Çeşme Müzesi, Ödemiş Müzesi, Tire Müzesi, Etnografya Müzesi, Çakırağa Konağı, Agora Örenyeri, Efes, St. Jean, Yamaç Evleri, Akropol, Asklepion, Bazilika, Teos Örenyeri, Metropolis, Klaros ve Klazomenai olmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı 10 müze ve 11 örenyeri bulunduğu görülmektedir. Bahsi geçen müze/örenyerlerinden Arkeoloji Müzesi, Atatürk Müzesi, Tarih ve Sanat Müzesi, Etnografya Müzesi ve Agora Örenyeri İzmir Tarihi Liman Kenti sınırları içerisinde yer almaktadır.

İzmir Tarihi Liman Kenti alanında Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı müze ve örenyerlerine ek olarak yerel yönetim, üniversite ve özel kişilere ait müze ve ziyaretçi merkezleri de bulunmaktadır. Bağlantı noktalarında yer alan Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi ve Bayraklı (Eski Smyrna) Ören Yeri; Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi (Apikam), İzmir Atatürk Lisesi İl Eğitim Tarihi Müzesi, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi, İzmir İnönü Evi, İzmir Müzik Enstrümanları Müzesi (Müziksev Projesi), İzmir Ticaret Tarihi Müzesi, İzmir Kadın Müzesi, Nejdet Alpar Evi Mask Müzesi, İzmir Neşe ve Karikatür Müzesi, Radyo ve Demokrasi Müzesi, Cumhuriyet Eğitim Müzesi-İl Eğitim Tarihi ve Teknoloji Müzesi (Duatepe İlkokulu), Ümrân Baradan Oyun ve Oyuncak Müzesi, Selçuk Yaşar Resim Müzesi, TCDD 3. Bölge Müze ve Sanat Galerisi, Zübeyde Hanım Deniz Müzesi ve Güzel Sanatlar Parkı (DÖSİM, 2021; visitizmir, 2021) olmak üzere müze/ören yeri ve ziyaretçi merkezleri kent içinde konumlanmıştır. Ancak, alandaki zengin kültürel miras unsurlarının bir arada sergilenebileceği müzelerin nicelik

ve niteliğinin yetersiz olduğu, kültür-turizm ekonomisi anlamında yeni içerik ve yaklaşımların yeteri kadar kullanılmadığı görülmektedir.

İzmir Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müze ve örenyeri ziyaretçi sayıları incelendiğinde, 2011 yılında 3.5 milyonu aşan müze ve örenyeri ziyaretçisi ağırlandığı görülmektedir (Şekil10). Bu sayının önemli bir kısmı Selçuk-Efes müze ve örenyerine gelen ziyaretçilerden meydana gelmektedir. Emekli (2003) 'İzmir'de Kültürel Turizmin Geliştirilmesinde Müzelerin Önemi' adlı bildirisinde Selçuk'taki ziyaretçi sayılarının düzenli tutulmadığı, hatta bazı durumlarda ziyaretçi bileti kesilmediği ve bu kişilerin istatistiklere yansıtılmadığını kaydetmiştir. Karşı taraftan, ziyaretçilerin birden fazla kez sayıldığını ve yanlışlıklara kapı araladığını dile getirmiştir. Aradan geçen 19 senede bu durum değişmiş değildir; Türkiye ölçeğinde olduğu gibi İzmir ve Konak ilçesinde istatistikler hala belirli sistem dahilinde kaydedilmemektedir.

Şekil10-İzmir'e Bağlı Müze ve Örenyeri Ziyaretçi Sayılarının Yıllara Göre Değişimi (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021)

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden (2021) edinilen verilerin ışığında, İzmir'de 2012 yılından itibaren sürekli düşüş gösteren müze/ören yeri ziyaretçisi sayısı 2017

itibariyle artmaya başlamış, ancak İzmir müze ve örenyerleri en keskin düşüşe COVID-19 küresel salgını zamanında (2019 sonrasındaki süreç) yakalanmıştır. İzmir Tarihi Liman Kenti ise İzmir kent merkezinde yer almasına ve kentin tarihsel merkezi (old town) olmasına rağmen müze ve örenyeri ziyaretçi sayılarıyla Selçuk-Efes'in gerisinde kalmakta, hatta rekabet edememektedir (Tablo14).

Tablo 14- Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı İzmir Müze ve Örenyerlerinin Ziyaretçi Sayısı (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Müze ve Örenyeri	2008	2012	2019	2020	2021
Arkeoloji Müzesi*	20.761	16.534	28.149	11.423	27.964
Atatürk Müzesi*	27.245	-	166.330	34.334	75.930
Tarih ve Sanat Müzesi*	29.748	37.711	11.408	3.789	4.871
Bergama Müzesi	16.017	23.630	24.733	10.893	19.414
Efes Müzesi	142.529	229.470	104.143	33.728	80.877
Çeşme Müzesi	104.410	44.978	126.624	29.438	62.411
Ödemiş Müzesi	4.754	3.734	4.289	1.088	748
Tire Müzesi	15.229	8.231	8.973	473	0
Etnografya*	-	-	14.513	0	0
Çakırağa Konağı	30.587	15.348	0	0	0
Agora Örenyeri*	42.265	73.687	53.230	17.817	33.482
Efes	1.297.891	1.889.231	1.810.791	362.917	782.027
St. Jean	181.004	297.524	159.830	36.492	71.266
Yamaç Evleri	59.734	153.074	77.405	21.585	66.575
Akropol	192.976	274.300	200.377	55.304	85.704
Asklepion	89.954	150.808	117.061	21.684	44.325
Bazilika	19.191	37.429	43.092	20.096	30.020
Teos Örenyeri	-	-	30.126	18.793	32.253
Metropolis	-	-	11.537	5.847	6.518
Klaros	-	-	0	596	11.467
Klazomenai	-	-	0	579	5.073
Genel Toplam	2.274.295	3.255.689	2.992.611	686.876	1.440.925

Küresel, bölgesel ve yerel ölçekte kültürel turizm destinasyonu olması beklenen İzmir Tarihi Liman Kenti çekirdek alanı, İzmir'in hızlıca büyümesi ve metropoliten kent özelliği kazanmasıyla kültürel-tarihsel önemi azalmış, turistlerin İzmir'e geldiğinde ilk uğradığı yer olması gerekirken yerel tarafından dahi 7/24 yaşayan bir bölge olmaktan

çıkılmış, yoğun olarak aldığı göç ve mülteci akınları ile gecekondulaşmaya ve düzensiz kentleşmeye kapılıp kentin çöküntü bölgeleri haline gelmiştir.

Emekli, 1999 yılında yayınladığı bir çalışmada Kadifekale ve Kemeraltı ticaret bölgesinde düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın, somut kültürel miras varlıklarına yönelik restorasyon çalışmalarının eksikliğinin, seyyar satıcıların varlığının ve büyük ölçekli yol-imar çalışmalarının turistik çekiciliklerin kaybolmasına yol açtığına dikkat çekmektedir (Emekli, 1999).

İzmir Kalkınma Ajansı tarafından yürütülen İzmir Kültür Turizmi Sektör Araştırması (2011) deniz-kum-güneş turizmi stratejilerinin vadesini tamamladığını ve İzmir'in kültür turizmine yönelik izlenen politikaların artık 'tema' olmaktan çıkıp kültür turizminin başlı başına bir 'sektör' haline gelmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Pınar ve Kurtural (2017) İzmir'in zengin doğal-kültürel turistik çekiciliklerine rağmen iç-dış turizm pazarı ve dünya kent pazarlamasında geri kaldığını ifade ederken, Bardakoğlu (2011) ve Yanardağ (2014) kentin yüksek turizm potansiyeli sergilediği ancak turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilmediğine değinmektedir.

İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'ne gelen turist/ziyaretçi sayısı, turistik talebin dağılışı, müze ve öğreniyeri ziyaretçi sayısı, turistik tesislerinin nicelik ve niteliği, konaklama tesisi gecelemleri, doluluk oranları ve ortalama kalış süresi gibi turistik göstergeler mevcut turizm durumunun istenilen düzeyde olmadığı doğrulanmaktadır.

4. BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Yeryüzünü insanın yaşam alanı (Emekli, 2006) ve insanın evi (Tuan, 1991) olarak ele alan coğrafyacılar, araştırmalarını insan-mekan ilişkileri bağlamında çeşitli boyutlarda değerlendirmekte; elde ettikleri verileri neden-sonuç, ilgi ve dağılış ilkelerini göz önünde bulundurarak yorumlamaktadır. 'UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği' adlı yüksek lisans tezinde de beşeri coğrafya ile turizmin güncel yaklaşımları ve araştırma yöntemlerine uygunluk göstermesine çaba harcanmıştır.

Aşağıda yer alan tabloda tez çalışmasının dayandığı akış şeması ve araştırma özetine yer verilmiştir (Tablo15). Araştırma probleminin akla düşmesiyle başlayan bu çalışma; veri toplama süreci, elde edilen verilerin analizi, araştırma bulguları, sonuç ve önerilerin sunulması olmak üzere beş temel aşamada yürütülmüştür:

Tablo 15- ‘UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği’ Adlı Tez Çalışmasının Akış Şeması ve Araştırma Tasarımının Özeti

Araştırma Probleminin Belirlenmesi	Araştırmada Veri Toplama Süreci	Araştırmada Elde Edilen Verilerin Analizi	Araştırma Bulguları, Sonuç ve Önerilerin Sunulması
İzmir Tarihi Liman Kenti alanının turizmden hak ettiği değeri alamaması; UNESCO Dünya Mirası süreci ve tescilinin alanın turizmüne etkisi	Dokümantasyon inceleme, yerinde irdeleme katılımcı gözlem metotları ile araştırma alanına dair teorik alt yapının oluşturulması; amprik bölümde İzmir’in UNESCO Dünya Mirası sürecinde kilit rol olan uzman paydaşlar ile görüşülmesi	İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO sürecinde kilit rol üstlenen uzman paydaşlar ile görüşmeler sonucu elde edilen verilerin içerik analizi ile değerlendirilip sentezlenmesi	UNESCO Dünya Mirası sürecinde olan İzmir Tarihi Liman Kenti’ne ilişkin durum çalışmasının bulguları; sonuç, öneriler ve çalışmanın tartışmaya açılması

4.1. Araştırmada Veri Toplama Süreci ve Sınırlılıklar

UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği adlı yüksek lisans tezi nitel araştırma yöntemi kapsamında durum çalışmasına dayanmaktadır. Nitel araştırmalarda veri toplama; doküman inceleme, odak grup görüşmesi, gözlem ve görüşme şeklinde gerçekleştirilmektedir (Merriam, 1988). Nitel araştırmalarda durum çalışmaları, araştırmacının güncel bağlam, belirli bir zamana yayılmış sistemler, küçük gruplar ya da güncel projeler hakkında derinlemesine veri elde ettiği ve elde ettiği verileri değerlendirerek bulgularını ortaya koyduğu çalışmalar olarak tanımlanabilir. Durum çalışması nitel araştırmaların önemli bölümünü oluşturur, nitel araştırmalar doğrudan genelleme yapmaz ve mevcut durumu keşfetmeye çalışır (Subaşı, Okumuş, 2017).

Bu araştırmada İzmir Tarihi Liman Kenti’nin UNESCO Dünya Mirası yolundaki sürecini detaylı bir şekilde açıklamak, anlamlar ağını incelemek ve keşfetmek, durumun

fotoğrafını çekmek, neden-sonuç ilişkilerini aktarmak hedeflenmiştir. Bu amaçla, ilgili literatür ve kavramsal çerçeve doküman inceleme aracılığı ile geliştirilmiş, **UNESCO İzmir Tarihi Liman Kenti Adaylık Dosyası Çalıştayları**: Ziyaretçi Yönetimi Masası (2021-2022), **İzmir Turizm Çalıştayı**: Turizmde Dijitalleşme Masası (2022), **Avrupa Birliği Projesi/ Kentimiz İzmir Derneği**: Kültürel Miras Profesyonellerine Yönelik Kültürel Miras Yönetimi Eğitimi (2022) toplantılarına katılım sağlanarak katılımcılık esaslı gözlem ve yerinde irdeleme metoduyla araştırmanın kapsamı zenginleştirilmiştir. Araştırmanın ampirik bölümünde yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Burada temel amaç ve önem, UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti alanında çalışmalarını yürüten ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası sürecinde kilit role sahip olan paydaşların bakış açıları ve görüşlerini detaylandırarak yerinde incelemek olmuştur.

UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği adlı yüksek lisans tez çalışmasının fikri akla düştüğü andan itibaren bazı sınırlılıklarla karşılaşmış, Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi destekleri sayesinde tez çalışması güçlenmiştir. Tez alanı (İzmir) ve konu (turizm) birlikteliğinde yapılan güncel araştırmaların kısıtlı olması araştırmacıyı veri toplama sürecinde birincil kaynaklara yöneltmiştir. Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların hepsi alanında uzman, sürekli görevi ve meşguliyeti olan paydaşlarıdır. COVID-19 küresel salgını zamanında katılımcılara ulaşılması zordur, randevular geç alınmıştır, görüşmeler ise kırk günü aşkın bir sürede gerçekleştirilmiştir. Yerel halkın UNESCO süreci, kültürel miras, turizm konularına yönelik bilgisizliği ve ilgisizliği de çalışmanın dikkat çeken boyutlarından birisidir. Bu bakımdan, yerel halkı temsil eden sivil toplum kuruluşları ve birlikleri araştırma sürecine dahil edilmiş; yerel halk ile ilgili sorular yöneltmiştir. Bir başka çalışmada yerel halkın odağa alınarak araştırma sürecine dahil edilmesi planlanan konular arasındadır.

4.2. Araştırmada Örneklemen Belirlenmesi, Araştırma Soruları ve Verilerin Analizi

UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği adlı yüksek lisans tez çalışmasında

örnekleme belirlenirken literatür özetinde sunulan UNESCO Dünya Mirası, kültürel miras ve turizm konularında yapılmış önceki çalışmalar incelenmiştir. Patton'un (1990) 'Qualitative Evaluation And Research Methods' adlı çalışmasında yer verdiği amaçlı örnekleme çeşidi bu tez çalışmasına uygun olarak seçilmiştir, amaçlı örnekleme başlığı altındaki maksimum çeşitlilik örnekleme dikkate alınmıştır. Amaçlı örnekleme için bu strateji, merkezi tema veya ilkeleri yakalamayı ve tanımlamayı amaçlamaktadır. Küçük örneklem gruplarında heterojenlik doğabilmekte ve birbirinden farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir (Patton, 1990).

Bu noktada, katılımcıların UNESCO İzmir Tarihi Liman Kenti sürecinde görev alan paydaşlar olmasına özen gösterilmiştir. İzmir Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, İzmir Büyükşehir Belediyesi Turizm Şube Müdürlüğü, Konak Belediyesi, İzmir Ticaret Odası, İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir Vakfı, UNESCO İzmir Tarihi Liman Kenti Alan Başkanlığı, UNESCO Bergama Alan Başkanlığı, TARKEM, Konak Mahalle Muhtarlığı, Tarihi Kemeraltı Esnaf Derneği, Kentimiz İzmir Derneği, Ege Gastronomi Turizmi Derneği, Profesyonel Turist Rehberi, Akademisyen temsilcisi olmak üzere toplamda 16 paydaş örnekleme dahil edilmiştir.

İlki pilot uygulama olan görüşmeler katılım sağlanan toplantılarda ve İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nde gerçekleştirilmiştir. Görüşme soruları oluşturulurken özellikle uzman görüşleri alınmış ve sonrasında araştırma soruları gözden geçirilerek eksiklikleri tamamlanmıştır. Nisan 2022 ve Haziran 2022 tarihleri arasında görüşme talebine olumlu geri dönüş sağlayan 16 katılımcıdan 13'ü ile yüz yüze 3'ü ile online görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara aşağıda yer verdiğimiz sorular yöneltilerek araştırma sürecine uygun derinlemesine cevap aranmıştır.

- 1) UNESCO Dünya Mirası programı nedir? Ne işe yarar? Turizme nasıl bir katkı sağlar?
- 2) UNESCO Dünya Mirası alanlarının turizmde nasıl bir yerleri var, sizce turizmde başarılılar mı?
- 3) İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti size hangi sözcükleri ifade etmektedir?
- 4) İzmir turizmi denince aklınıza gelenler nedir? İzmir turizminde öne çıkan başlıklar nelerdir? İzmir turizmi hak ettiği yerde midir?

- 5) UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti'nin İzmir turizmi içindeki yeri nedir? İzmir Tarihi Liman Kentinin turizm destinasyonu olması için neler yapılmalıdır?
- 6) İzmir Tarihi Liman Kenti alanı UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile korunabilir mi? Bu alan yatırımları ve turistleri kendine çeker mi? UNESCO İzmir Tarihi Liman Kenti'nin iyileştirilmesi ve geliştirilmesini mi sağlar, zarar mı verir?
- 7) Günümüzde kültürel miras yaklaşımlarının değişmesi, çeşitlenmesi ve bütüncül perspektiflere yönelmesi UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti ve turizmini nasıl destekler?
- 8) İzmir Tarihi Liman Kenti alanında dijitalleşme bağlamında ne tür çalışmalar yürütülmekte? Bu alanda kültürel miras ve turizme yönelik kullanılan dijitalleşme araçları nelerdir? İzmir ve Tarihi Liman Kenti'nin turizmde ne gibi etkiler yaratmaktadır?
- 9) İzmir Tarihi Liman Kenti ortaya çıkan COVID-19 küresel salgını gibi risk ve diğer olağan krizlere karşı turizmde nasıl bir dayanıklılık sergilemektedir? Risk ve kriz zamanlarında turizm açısından dijitalleşmenin nasıl bir önemi ve rolü vardır?
- 10) İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası alanı haline gelmesi özelde yönetim alanını genelde İzmir kenti ve turizmini nasıl etkileyecektir? Mekan, ev sahibi topluluk ve turist/ziyaretçi arasındaki ilişkiler üzerinde nasıl bir etki yaratacaktır?
- 11) İzmir Tarihi Liman Kenti'nin turizm açısından güçlü yönleri ve zayıf yönleri nelerdir? UNESCO yolunda olan İzmir Tarihi Liman Kenti'nde turizm açısından fırsatlar ve riskler nelerdir?

Görüşmelerde deşifreleme ve sağlıklı analizler yapılabilmesi adına katılımcıların çoğunluğundan ses kaydı izni istenmiş, bir kısmından ise detaylı notlar alınarak veriler kaydedilmiştir. Online görüşme sağlanan katılımcılardan izin dahilinde video kayıtları alınmıştır. Tüm görüşme çıktıları yazılı dokümanlar halinde arşivlenmiş ve defalarca okunmuştur. Görüşmelerde geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla Merriam'ın (1988) önerdiği gibi; sahada duruma dair uzun süreli ve katılımcı gözlemler yapılmış, bulgular hakkında uzman görüşleri alınmış, elde edilen veriler kaynağına doğrudan ve

dolaylı olarak kontrol ettirilmiş, çalışmaya katılan paydaşlar ise tüm araştırma sürecine dahil edilmiştir.

Nitel araştırma süreçlerinde birincil kaynaklardan elde edilen veriler betimsel, içerik, söylem ve doküman/metin analizi gibi değerlendirme süreçlerine alınmaktadır (Yıldırım, Şimşek, 2016). İçerik analizi, araştırmada sadece tekrarlanan kod, kategori, tema ve kalıplar ile ilgilenmemekte; tematik ve betimsel analizin birlikteliğinden ve araştırmacının sentezlerinden doğan, görüşme alt yazılarının okunup anlamlandırıldığı bir analiz çeşidi olarak öne çıkmaktadır. Böylelikle, içerik analizi aracılığı ile üzerinde çalışılan konuyla ilgili genel gidişatın saptanması ve akademik literatüre yol göstermesi amaçlanmaktadır (Ültay, vd., 2021).

Bu yüksek lisans tez çalışmasında elde edilen veriler nitel içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, MAXQDA profesyonel nitel-karma veri analizi programına ilişkin temel eğitimler alınmıştır. İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO sürecinde rol alan turizm paydaşlarından elde edilen verilerden yola çıkılarak program aracılığı ile kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuş, araştırmada elde edilen bulguları desteklemek amacı ile katılımcıların fikirlerine yer verilerek senteze gidilmiştir.

Bu çalışmada izlenen yöntem ve araçlar çerçevesinde, akademik literatüre katkı sağlanması, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası olma sürecinde etkili bilimsel bilgi birikiminin artması ve alanın UNESCO Dünya Mirası Daimi Listesi'ne geçişinin ivme kazanması beklenmektedir. Ayrıca, İzmir'in UNESCO Dünya Mirası sürecini yerinde deneyimleyen turizm paydaşlarının görüşlerini irdeleyen bu çalışma ile kalıcı koruma-kullanma politikalarının geliştirilmesi, uluslararası iş birlik ve ağlarının güçlendirmesi, İzmir ve Tarihi Liman Kenti'nin tanınırlığının sağlanması ve prestijinin artmasına katkı sağlanacağı gibi İzmir Tarihi Liman Kenti'nin turizmde hak ettiği yeri alması ve alanın yeniden canlanmasının yolları da aranacaktır. Bu açıdan, çalışmanın teorik ve uygulamada yeni yaklaşım-araştırma konularına kapı aralaması; UNESCO, kültürel miras, turizm, İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti, COVID-19 küresel salgını, küresel iklim değişikliği, dijitalleşme bağlamında ele aldığı ilişkileri ile mevcut ve gelecekteki araştırmalara yol gösterici olması ümit edilmektedir.

5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası ile ilişkilerini turizm coğrafyası yaklaşımı ile değerlendiren bu çalışmada görüşmeye dahil olan katılımcıların yaşları 25 ila 71 arasında olmak üzere geniş bir aralığa sahiptir. Katılımcıların 7'si kadınlar 9'u erkeklerden oluşmaktadır. 10 katılımcı lisansüstü, 4 katılımcı lisans, 2 katılımcı lise derecesine sahiptir (Tablo16).

Tablo 16- Görüşmeye Dahil Olan Katılımcıların Temel Demografik Özellikleri

K	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Çalıştığı Kurum
K1	50	Kadın	Doktora	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
K2	31	Erkek	Yüksek Lisans	İzmir Vakfı
K3	43	Kadın	Yüksek Lisans	Kentimiz İzmir Derneği
K4	36	Erkek	Lisans	Konak Belediyesi
K5	35	Erkek	Yüksek Lisans	Profesyonel Tur Rehberi
K6	27	Kadın	Lisans	İzmir Büyükşehir Belediyesi
K7	40	Kadın	Yüksek Lisans	İzmir Ticaret Odası
K8	25	Kadın	Lisans	İzmir Kalkınma Ajansı
K9	40	Kadın	Doktora	TARKEM
K10	43	Erkek	Lise	Konak Mahalle Muhtarlığı
K11	57	Erkek	Lise	Tarihi Kemeraltı Esnaf Derneği
K12	71	Erkek	Doktora	UNESCO İzmir Alan Başkanlığı
K13	67	Erkek	Lisans	Ege Gastronomi Turizmi Derneği
K14	44	Kadın	Doktora	Akademisyen
K15	41	Erkek	Doktora	UNESCO Bergama Alan Başkanlığı
K16	38	Erkek	Yüksek Lisans	İzmir Kalkınma Ajansı

UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği adlı yüksek lisans tez çalışmasında yapılan görüşmelerden yola çıkarak kelime bulutu analizine yer verilmiştir. Kelime bulutu, çalışmalarda betimlenen sözcüklerin birer kombinasyonunu, koleksiyonunu ya da değer kümesini göstermektedir.

nasıl bir katkı sağlar?’ soruları yöneltilmiş; UNESCO Dünya Mirası’nın doğrudan rolü, UNESCO Dünya Mirasın’ın turizme katkısı ve UNESCO Dünya Mirası’nın turizm açısından yerel halka katkısı olmak üzere üç tema altında yanıtlandığı görülmüştür. (Tablo17).

Tablo 17- Katılımcıların Yanıtlarına Göre UNESCO Dünya Mirasının Rolü ve Turizme Katkısı

UNESCO Dünya Mirası’nın Doğrudan Rolü	• Koruma aracı • Akreditasyon sistemi • Paydaşlarla bir arada ortak amaç süreci yaratması • Kaynak-fon aktarımı • Standardizasyon sağlama sistemi • Teşvik etme, yönlendirme, sürekli güncelleme ve denetleme mekanizması • Ortak akıl, yönetişim ve birlikte hareket etme dürtüsü • Mekana dair bilgi birikim sürecini sağlaması • Kent mekanı dinamiklerini değiştirme
UNESCO Dünya Mirası’nın Turizme Katkısı	• Tanıtım/pazarlama • Güven/kalite • Uluslararası ve ulusal prestij • Bilinirlik/popülerlik • Turizmin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi • Özgünlük/otantiklik algısı oluşturma • Turizm istihdamı yaratma • Dünya Mirasına duyarlı turistik talep ve pazar oluşturma • Turizm potansiyeline katkı • Ziyaretçi sayısında artış • Ziyaretçi deneyiminin iyileştirilmesi • İlgi/merak/motivasyon yaratıcı katkı • Markalaşma/kimlikleşme
UNESCO Dünya Mirası’nın Turizm Açısından Yerel Halka Katkısı	• Farkındalık yaratıcı etki • Öğrenme süreci • Sürdürülebilir kalkınmaya katkı • Fırsat, avantaj ve şans yaratıcı süreç

Katılımcıların büyük çoğunluğu, UNESCO Dünya Mirası'nın önceliğinin üstün evrensel değere sahip alan/varlıkları tanımlanmak ve korumak olduğunu, programın teşvik edici ve yönlendirici bir akreditasyon sistemi bütününden meydana geldiğini UNESCO Dünya Mirası'nın başlıca amacının turizm olmayıp turizme dolaylı katkısı olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılara göre, UNESCO Dünya Mirası'nın ilk amacını turizm oluşturmaya da *'tanıtım/pazarlama, güven/kalite, uluslararası ve ulusal prestij, bilinirlik/popülerlik, turizmin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, özgünlük/otantiklik algısı oluşturma, turizm istihdamı yaratma, dünya mirasına duyarlı turistik talep ve pazar oluşturma, turizm potansiyeline katkı, ziyaretçi sayısında artış, ziyaretçi deneyiminin iyileştirilmesi, ilgi/merak/motivasyon yaratıcı katkı, markalaşma/kimlikleşme'* kodları UNESCO Dünya Mirası süreci ve tescilinin turizme yönelik ciddi bir katkısı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, UNESCO Dünya Mirası'nda koruma ilk şart ve amaçtır, turizm aracılığı ile değerlendirme gayreti daha sonra gelmekte ve koruma-turizm arasındaki simbiyotik denge iyi bir şekilde hesaplanmalıdır:

Maddi olarak ya da turist sayısı olarak pek bir şey vaat etmeyen daha çok bu alanın sahip olduğu ülkeyi bu yola sokan, ülke ve yerel yönetimlerin bu değerleri korumasına yönelik bilgilendirme çalışmaları yapan, kaynaklar sağlayan, belirli standartları sağlayan ve dünya genelinde bu miras alanlarının olduğu listeleri sürekli güncelleyen denetleyen kurum ya da olgu diyebilirim. Ancak biz profesyonel turist rehberleri olarak UNESCO Dünya Mirası tescilli alanı ziyaret edeceğimizi söylediğimiz zaman bu dünyada belirli başlı şartları yerine getirmiş, korunmuş, üstün evrensel değere sahip, kültürel veya doğal miras alanları bir UNESCO markası adı altında turisti cezbediyor (Katılımcı5).

Bunun tabii tek amacı turizm değil ama turizme ciddi katkısı olduğu muhakkak biliniyor. Ama UNESCO bunu hiçbir zaman turizm için yapıyoruz demiyor. Bu turizme vesile oluyorsa ne güzel diye bakılıyor. Aslında ben de böyle düşünüyorum. Yani temel amaç mirasın korunması sonra bunu turizme bağlamak (Katılımcı16).

Ayrıca, UNESCO Dünya Mirası sürecini yaşayan İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO Dünya Mirası adaylık dosyasında bu yaklaşım ile hareket edildiği ifade edilmektedir.

UNESCO Dünya Kültür Mirası anlamında Üstün Evrensel Değer taşıyan yerlerin koruma altına alınması üzerine geliştirilen uluslararası bir akreditasyon sistemi. Turizme katkısından önce ben koruma anlamında değer veriyorum. Biz İzmir Tarihi Liman Kenti

Yönetim Planı dosyasını hazırlarken de buna çok önem verdik ama tabi ki turizme ciddi bir katkısı var (Katılımcı3).

Katılımcıların bir kısmı, UNESCO Dünya Mirası'nın ilk ortaya çıkış fikrinde olduğu gibi dünyadaki bazı yerleri tanımlama ve korumaya yönelik bir araç olarak sınırlı kalmadığını, bugün farklı yaklaşımlar dahilinde sürdürülebilir yerel kalkınma açısından turizme katkı sunan bir mekanizma sistemi ve mekanda ortak gaye yaratıcı bir süreç olduğunu ifade etmektedir:

1990'lerden itibaren sadece UNESCO Dünya Mirası ilan edilen alanlar fiziksel özellikleriyle değil bu alanların topluma etkisiyle de ön plana çıkmaya başlıyor. Yani korumanın yanında aslında yavaş yavaş yerel kalkınma, turizme olan etkisi üzerinden değerlendirilmeye başlıyor (Katılımcı2).

..birlikte dönüşüm, birlikte hareket etme, birlikte üretim, birlikte deneyim kazanma ve ortaklaştırma gibi bilimsel bir noktası var.. Yani bu alan/varlıkları yaşatabilmek için her zaman karşılıklı bir şekilde katkıda bulunulması, ortak bir kültür içerisinde birlikte değer yaratmak vizyonu çerçevesinde turizmin de geleceğini birlikte kurgulamak mümkün (Katılımcı7).

Turizm açısından tabi ki olay ekonomi ile alakalı. Turizm bir ekonomik sektör, bu da denge meselesi. Sürdürülebilir kalkınma aslında dengeli kalkınma demek bir yandan. Koruma-kullanma dengesi, turizm ve koruma dengesi, bir şeyi ürünleştirir, metalaştırır ve carileştirirken onun ruhuna ve özüne aykırı olmadan yararlanma meselesi (Katılımcı14).

Katılımcı15, Bugün bir sporcu, atlet için olimpiyatlarda koşmak ne demekse ya da bir basketbol takımı için Euroleague'de oynamak ne anlama geliyorsa ya da bir futbol kulübü için ülkesinin dünya takımında olmak ne anlama geliyorsa kültür turizmi yapan yerlerin de UNESCO Dünya Mirası listesinde olması aynı anlama geliyor (Katılımcı15) ifadesi ile özellikle kültürel turizmde UNESCO Dünya Mirası öneminin vazgeçilmez olduğuna dikkat çekmiştir.

Katılımcı2, UNESCO Dünya Mirası'nın kimi zaman aşırı turizme yol açtığı, mekan ve yerel halk üzerinde olumsuz bir etki yarattığı mesajını vermektedir: *Son yıllarda yaşanan süreçle alakalı olarak bir bölgenin Dünya Mirası alanı olarak ilan edilmesi aynı zamanda 'aşırı turistik' algı da yaratabiliyor. Yani insanların özellikle COVID-19 küresel salgınından sonra aşırı turistik alanlara karşı mesafesi daha çok*

güçlendi. Mesela Barselona'nın, Prag'ın muhtelif turizm türleri üzerinden rahatsızlık yaşadığı bir hadise. Bu mutabık kalınmış bir şey değil. Literatürde de değil anladığım kadarıyla (Katılımcı2).

Katılımcı14 ise diğer katılımcılardan farklı olarak, UNESCO Dünya Mirası ve turizm arasındaki ilişkilere çok fazla beklenti yüklendiğini ve ütöpik hale getirildiğini şu ifadeleri ile vurgulamıştır: *UNESCO Dünya Mirası kesinlikle turizm için yapılan bir şey değil ama daha çok yan faydalarından birisi. Fakat yanlış bir algı var, sanki turizme yönelik yapılmış gibi bir algı. UNESCO Dünya Mirası listesine gireceğiz, turizm fırlayacak gibi bit denklem kuruluyor (Katılımcı14). UNESCO büyüü bir sözcük haline geldi. UNESCO dediğimizde birden akan sular duruyor. O büyüü de bozmamak lazım, çok fazla beklenti yükleniyor. O açıdan sonra da hayal kırıklığı oluyor. UNESCO adına yanlış şeyler yapılıyor (Katılımcı14).*

5.2. Katılımcılara Göre UNESCO Dünya Mirası Alanlarının Turizmdeki Yerleri

Katılımcılara yönelttiğimiz ikinci soruda kendi deneyimlerinden yola çıkmaları istenerek UNESCO Dünya Mirası alan/varlıklarının turizmdeki mevcut yerlerine ilişkin düşüncelerini saptamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda, katılımcılara '*UNESCO Dünya Mirası alanlarının turizmde nasıl bir yerleri var, sizce turizmde başarılılar mı?*' sorusu yöneltilmiş; küresel ölçekte Yunanistan, Fransa, Hırvatistan UNESCO Dünya Mirası alan/varlıklarına; ulusal ölçekte Xanthos/Letoon, İstanbul'un Tarihi Alanları, Bursa ve Cumalıkızık, Pamukkale-Hierapolis, Göreme Milli Parkı-Kapadokya, Efes Antik Kenti, Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı'na ilişkin yanıtlar alınmıştır (Tablo18).

Katılımcıların verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde, 6 katılımcı UNESCO Dünya Miras alanlarının turizmde hem başarılı hem başarısız örneklerinin olduğunu belirtirken 7 katılımcı turizmde yalnızca iyi örnekleri vurgulamış; 1 katılımcı ise UNESCO Dünya Mirası listesine girmeden önce iyi bir turizm örneği olanların yanı sıra listeye girdikten sonra turistik çekim merkezi haline gelen alanların olduğuna değinmiştir. Genel olarak katılımcılar UNESCO Dünya Mirası ile başarılı bir turizm destinasyonu olma arasındaki ilişkilerin muğlak olduğu fikri etrafında birleşmekte; bu yolda ülkesel, bölgesel ve yerel ölçekli turizm stratejilerinin daha önemli görüldüğü saptanmaktadır.

Tablo 18- Katılımcıların UNESCO Dünya Mirası Alanlarının Turizmdeki Yerlerine İlişkin Görüşleri

Katılımcı	Vurgulanan UNESCO Dünya Mirası Alanı	Katılımcıların Görüşleri
K1	Atina Akropolü (Yunanistan)	<i>Atina'ya gittim, çok fazla turist alıyor bu UNESCO tescilli alanlar. Zaten, bu alanlar altyapı-üstyapısını tamamlamış, yürüyüş güzergahları var, güvenliği var, koruma altına alınmış alanlar. Çünkü listede var olmak restorasyon-koruma çalışmalarından geçiyo.</i>
K7	Knossos Sarayı (Yunanistan)	<i>Bazı UNESCO alanları vardır çok iyi lobisi yapılmış, bazı UNESCO alanları da vardır bizimki gibi...ve bunlara ilgi gösteren seyahat grupları, rotalar var. Sırf bunun için çalışan tur operatörleri, dernekler var. Örneğin Knossos Sarayı'nı biliyorsunuz. (K7).</i>
K16	Fransa'nın Dünya Mirasları	<i>Fransa 30'dan fazla dünya mirası var, milyonlarca insanın ziyaret ettiği bir ülke. Ama bunun ne kadarı UNESCO ile ilişkili onu da söylemek zor. Ülkenin genel durumu ve turist potansiyeli ile ilgili (K16).</i>
K3	Hırvatistan'ın Dünya Mirasları	<i>Ben de potansiyel turist olarak çok kıymet veriyorum. Gittiğim bir yeri ona göre seçmesem bile örneğin en son Hırvatistan'a gittim, mutlaka UNESCO'ya dahil olmuş olan alanları tercih ediyorum. (K3).</i>
K14-K16	Xanthos/Letoon (Antalya-Muğla)	<i>Çok sıklıkla turizm çok artıyor ve görünürlük artıyor. Ama garantisi yok. O biraz tanıtım stratejileri ile ilgili. Mesela listede olan Xanthos-Letoon gibi bir yerimiz var ama kimsenin haberi yok (K14). Xanthos-Letoon var 1980'lerde listeye giren bir kent, 30 yıldır listede ama hala adı bilinmeyen bir yer aslında. Böyle bakınca UNESCO listesine girmiş olmak ciddi bir turizm merkezi haline getirmiyor (K16).</i>
K14	İstanbul'un Tarihi Alanları	<i>Bazı yerlerde UNESCO Dünya Mirası tescili fark etmiyor çünkü zaten turizmde başarılılar, üst düzeyler. Mesela İstanbul'un Dünya Mirası tesciline ihtiyacı var mı? (K14)</i>
K9	Bursa ve Cumalıkızık	<i>UNESCO Dünya Mirasını iyi kullananlar var evet. Ama Bursa-Cumalıkızık gibi uluslararası arenada çok fazla ziyaretçi çeken bir yer olamıyorlar. Dolayısıyla, UNESCO sürecinden geçip listeye alındıktan sonra uygulanan turizm stratejisi önemli bu noktada (K9).</i>

K5-K3	Pamukkale- Hierapolis (Balıkesir) & Göreme Milli Parkı- Kapadokya (Nevşehir)	<i>Karma özellikli alanlardan Kapadokya ve Pamukkale dünyadaki yalnızca 39 yerden 2'si. Dolayısıyla, ziyaretçideki algısı ile ilgisi çok daha büyük oluyor (K5).</i> <i>Kapadokya'ya gidiyorsunuz çok güzel paketler hazırlanmış. İki seramik yapıyorsunuz, alışveriş yapıyorsunuz. Bir şeyler içiyor geceye katılıyorsunuz. Ama bunların içerisine sürekli deneyim ekleniyor. Kapadokya mesela o sistemi çok iyi bir şekilde kurdu. Ya da Pamukkale gibi örnekler var gerçekten. (K3).</i>
K1-K7 K8-K14- K15	Efes Antik Kenti (İzmir) & Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir)	<i>Bu alanlar zaten listeye girmeden önce de turistik alanlarımızdı. Özellikle Efes ve Bergama ciddi anlamda ziyaretçi alan ve dünyaca bilinen alanlar (K1).</i> <i>Ama bizim Efes, Bergama gibi gerçekten dünyaya miras olmuş, adlı adınca, etiyile kaniyla olan yerlerin ne kadar ziyaretçi çektiği konusunda ise birtakım soru işaretleri var (K7).</i> <i>İzmir'de Efes listeye dahil olmadan önce çok fazla turist çeken, bilinen ve ziyaret edilmek istenen bir yerdi. Şu an popülaritesini devam ettiriyor. Yine Bergama Dünya Mirası yakın ölçekte. Ancak Bergama potansiyeli olmasına rağmen Efes'in bir tık daha gerisinde (K8).</i> <i>Yine Efes zaten çok iyi bir şekilde biliniyor. Orada bir taçlandırma oldu, adet yerini bulsun diye girdi (K14)</i> <i>Bergama UNESCO'ya girmeden önce yaklaşık 500.000 turist ağırlayan bir yerken UNESCO sürecine dahil olduktan sonra bu verilerin çok daha düştüğünü gördük. Bunlar Bergama'ya bağlı nedenler değil Türkiye ve dünyadaki konjoktüre bağlı nedenlerden kaynaklı bir sıkıntı söz konusu oldu. (K15).</i>

Ayrıca 2 katılımcı tarafından, UNESCO Dünya Mirası alanlarının turizmdeki yerleri küresel ölçekte daha başarılı bulunurken ulusal ölçek göz önüne alındığında aksi dile getirilmektedir:

Küresel ölçekte kesinlikle başarılı bu alanlar. Turistlerin kendi ülkelerindeki Unesco alanlarını incelemesi, ona değer vermesi küresel ölçekte oldukça benimseniyor. Kendi bölgesellerinde çok kıymete binen konu. Ancak bizim yerel ve bölgesellerimizde o kadar da kıymetli olmadığını ve sıklıkla bir anlam ifade etmediğini düşünüyorum (Katılımcı6).

Başarılı olduklarını düşünüyorum arkeoloji, sanat tarihi, turizmle olan ilişkileri ve yerleri açısından. Ancak müzecilik Türkiye’de eğilimde olan bir kavram olmadığından biz fark etmiyoruz. Belki dünyada UNESCO’nun buna daha katkıları fazladır. Bunun sebebi Türkiye’de yeni müze bilim anlayışının henüz gelişiyor olması (Katılımcı4).

5.3. Katılımcıların İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti’ne İlişkin Algıları

Katılımcıların iç dünyasına inmek ve araştırma alanına dair algılarını ölçmek amacıyla ‘*İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti size hangi sözcükleri ifade etmektedir?*’ sorusu yöneltilmiş ve aşağıda yer alan kelime bulutu analizleri oluşturulmuştur.

Şekil12- Katılımcılara Göre İzmir Ne İfade Ediyor?

İzmir sözcüğü katılımcılara ‘*Saat Kulesi, Konak, Kemeraltı, Kızlarağası Hanı, Kordon*’ gibi sembolik mekanları ifade etmekten ‘*liman kenti kimliği, ticaret, çok kültürlilik, çok katmanlılık, birlikte yaşam kültürü, uyum, hoşgörü, özgürlük, Cumhuriyet*’ gibi İzmir’in tarihsel kent kimliğini ortaya çıkaran ve İzmir Tarihi Liman Kenti’ni ayrıcalıklı-özgün kılan sözcükler dile getirilmektedir.

Ayrıca, İzmir sözcüğü katılımcılarda ‘*keçe, nazar boncuğu, gastronomi*’ gibi İzmir’in somut olmayan kültürel mirasını hatırlatmakta, İzmir katılımcılara ‘*Efes ve Bergama*’ UNESCO Dünya Mirası alanlarını ifade etmektedir. Bu bakımdan, İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti’nin iç içe olduğu ve birbirini beslediği, aralarında güçlü bir bağlantı bulunduğu görülmektedir:

İzmir denince herkes Güzel İzmir diyor, evet doğru. Fakat ben birlikte yaşam kültürünün çok önemli olduğunu düşünüyorum. Zaten bu kentin yeni keşfettiği bir şey

değil. Çok eski yıllardan beri birlikte geliştirdiği bir olgu. Bunu tarihi liman kenti kalıntılarının içinde de görüyoruz. (Katılımcı7)

İzmir denince aklıma gelen ilk şey liman kenti kimliği. İzmir'in en önemli özelliği birinci, ikinci ve üçüncü yerleşiminde hep bir liman kenti olması. Bunun ötesinde 17. yüzyıldan itibaren ticaretin artmasıyla liman kenti kimliği belirginleşiyor ve levantenler, Seferad Yahudileri vs. toplandığı Akdeniz'in en önemli liman kentlerinden biri olmasıyla sonuçlanıyor. Örneğin Akdeniz kenti yapılanmalarına göre Venedik ve İzmir birbirine çok benzer. Ticaret yoğundur, farklı milletlerden insanlar bir araya gelir, çok kültürlülük vardır. İnsanlar çok kültürlü olduklarından dolayı birbirleri ile yaşama pratikleri gelişmiştir. İzmir'de de bu sirayet eden bir olgu bence. (Katılımcı2).

Şekil13- Katılımcılara Göre İzmir Tarihî Liman Kenti Ne İfade Ediyor?

İzmir Tarihî Liman Kenti sözcüğü katılımcılara, 'Kemeraltı, Smyrna (Bayraklı), Agora, Amfi Tiyatro, Basmane, Kadifekale, Pagos, Konak Pier, Yeşilova, Yassitepe' olmak üzere İzmir Tarihî Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası'na ilişkin çekirdek alan, tampon bölge ve bağlantı noktalarını ifade etmektedir. İfade edilen yerler İzmir'in 8500 yıl önce Neolitik Dönem'den başlayarak bugüne uzanan tarihsel coğrafyasını göstermekte, İzmir ve İzmir Tarihî Liman Kenti ilişkilerini de güçlendirmektedir. Yine, katılımcılar İzmir sözcüğünde olduğu gibi İzmir Tarihî Liman Kenti sözcüğünün de kendilerine 'liman, çok katmanlılık, çok kültürlülük, hoşgörü, uyum, birlikte yaşam'ı ifade ettiğini dile getirmekte; İzmir'in tarihsel coğrafyasından gelen 'kültürel mozaik, ulaşım, eklemlenme, Tarihî Liman Kenti silüeti (peyzajı), örf-adet' sözcüklerinin İzmir Tarihî Liman Kenti oluşumuna aracılık ettiğini dile getirmektedir:

Hisar Camii, Kızlarağası Hanı, Anafartalar Caddesi de deniz dolgusu gibi açıklamalar dışında yaşayan diğer halkların, burada İzmirli olmuş, farklı kültürlere mensup kişilerin ticaret yapması, birlikte konutlarında olmaları, birlikte sohbet edebilmeleri, evlilikler yapabilmeleri, yemekler yapabilmeleri. Bence İzmir Tarihi Liman Kenti bunu geçmişten günümüze iyi bir şekilde temsil ediyor. Bazı şeylerin hayali var. Ben ilk başlarda da böyle bir kaniya varmışım. Nasıl bir İzmir Tarihi Liman Kenti istiyoruz ki aslında? Kudüs'e benzer çok fazla şey var. Sokaklarda benzerliklerle karşılaşıyoruz. Ama hayalimizdeki Kudüs mü? Slovenya'dan Koper mi? Selanik'i de benzetiyorlar. Hatta Kanarya Adaları Tenerife'nin içinde bir yer var ben oraya bile benzetiyorum (Katılımcı7).

İzmir Tarihi Liman Kenti ne olursa olsun Kemeraltı ile başlıyor. Bu alanın eskiden iç liman olması ve dolgu olması, arkada bir Kadifekale'nin olması. Biz İzmir'de bunun farkında değiliz ama Kadifekale kentin kurulduğu yer. İşte kentin Agorası var, tiyatrosu var, tapınakları var. Ama şu an çok farkında olmadığımız bir şey. Burası eski bir Roma kenti. Tarihi Liman Kenti denince geçmişten bugüne gelen tarihsel peyzajı geliyor. Bunun sosyal tarafı da var. Liman kentleri bütün dünyada çok kültürlü yerler olarak görülüyor. İzmir de çok kültürlü yapısı ile geçmişten bu yana barış içinde yaşamayı sağlayan bir kent haline geliyor (Katılımcı16).

5.4. Katılımcılara Göre İzmir'de Turizmin Mevcut Durumu

Katılımcılara yöneltilen bu soruda İzmir turizminin mevcut durumuna ilişkin görüşlerin saptanması amaçlanmıştır. **‘İzmir turizmi denince aklınıza gelenler nedir? İzmir turizminde öne çıkan başlıklar nelerdir, İzmir turizmi hak ettiği yerde midir?’** sorusuna 16 katılımcının 14'ünden *‘Hayır, İzmir turizmi hak ettiği yerde değildir’* yanıtı alınmıştır. Katılımcılar, İzmir turizminde öne çıkan başlıca temaları deniz-kum-güneş, kıyı turizmi, Efes ve Bergama, Çeşme ve Alaçatı olarak açıklamıştır (Tablo19).

Tablo 19-Katılımcıların İfadelerine Göre İzmir Turizminde Öne Çıkan Başlıklar

Katılımcı	İzmir Turizminde Öne Çıkan Başlıklar
K2-K4-K5-K6-K9-K12	Deniz-kum-güneş
K2-K10-K15	Kıyı Turizmi
K5-K6-K9-K14	Efes ve Bergama
K2-K14	Çeşme ve Alaçatı

Görüşmeye katılan uzman turizm paydaşları İzmir'in mevcut turizm durumunu **turist/ziyaretçilerin İzmir'de geçirdiği zaman, İzmir'e gelen turist/ziyaretçi sayısı ve geliri, turist/ziyaretçi deneyimlerine** göre değerlendirmiş, karşılaştırmalı örnekler ile İzmir turizminin istenilen düzeyde olmadığını dile getirmiştir.

Turistik göstergelere baktığımızda, turistin İzmir'e gelip geçirdiği zaman çok kısa. Doğal olarak turizm geliri çok az. Aslında turizm de yarattığı ekonomik değer ile ölçülüyor en başta. Bu anlamda geliştirilmesi gerekiyor (Katılımcı8).

Turizmin sonu yok ama İzmir'e yerli-yabancı turist getiremiyoruz. Bugün itibari ile tanık olduğum bir olaydan bahsedeceğim. Bursa'dan bir tur İzmir'e gelecek, öncelikle derneği bulup ürün istiyor, İzmir'de neler var diye soruyor. İşte biz İzmir'i pazarlayamamışız. Dolayısıyla İzmir olarak turizmde çok eksikiz (Katılımcı11).

Hem yerli hem yabancı ziyaretçi sayılarına baktığımız ve karşılaştırdığımız zaman (son 2 yıldır COVID-19'u dışarıda bırakmam gerek çünkü dünyada küresel salgın sebebiyle seyahat edememe durumu var) İstanbul, Kapadokya hatta Pamukkale bile çok daha fazla önde. Ziyaretçi deneyimi açısından da İzmir'i çok geride buluyorum aslında (Katılımcı13).

İzmir'e ulusal ve uluslararası ölçekte neden gelir diye bakıldığında ilk akla gelen 'deniz' ikincisi ise 'Efes'. Yani bugün Bill Gates de geldiğinde 'Efes'i geziyor, sonra yatıyla tüm sahil şeridini geziyor. Fakat gelip İzmir'in merkezine uğramıyor. Bunun bir sebebi turistlere deneyim yaratacak altyapının yeterli düzeyde olmaması. Tabi ki sıfır noktasında değil fakat uluslararası ölçekte daha fazla ziyaretçi çekebilmek için altyapısal olarak İzmir'in kültürünü ön plana çıkarabilecek müzeler olsun, atölyeler olsun turizm açısından deneyim merkezleri olsun 'yeni mekanlar'a ihtiyaç var (Katılımcı9).

İzmir aslında turizm açısından çok avantajlı bir kent. Çünkü farklı turizm bileşenlerini barındırıyor.. İşte deniz-kum-güneşe de ev sahipliği yapıyor, 3-4 tane çok önemli antik kenti barındırıyor. Diğer yandan kış turizmi dışında her şey yapılabilir turizm adına. Bir yandan da başlı başına kruvaziyer turizmi de var. Ama son 4-5 yıldır da kullanılamayan bir noktada. Kruvaziyerin de şöyle bir sorunu var, gelenlere baktığınızda Efes, Bergama'ya gidiyor. Kent merkezinde kruvaziyerden gelen turistleri tutmak pek mümkün olamıyor. Bu da başarısızlıktır aslında (Katılımcı16).

Katılımcılar genel olarak 'turizm planlaması ve yönetiminden kaynaklanan sorunlar, tanıtım/pazarlama stratejilerinin yetersizliği, yüksek turizm potansiyelinin kullanılamaması, turizm çeşitlerinde uzmanlaşma yoksunluğu, aktörler arasındaki çok

seslilik, yavaş ilerleyen bürokratik süreç' sebepleriyle İzmir'de turizmin istenilen düzeyde olmadığını dile getirmektedir.

İzmir tarihi açıdan turistik açıdan doğal yönden çok zengin bir kent Avrupa ülkelerinde de gördüğüm yerler oldu, bakıldığında bizim potansiyelimiz bayağı yüksek fakat bir türlü birbirine entegre edemedik, ayağa kaldıramadık ve kullanamadık (Katılımcı1).

İzmir'de son 20 yıldır turizm adına doygun ve istikrarlı strateji üretmediğimiz için, özellikle kent merkezinde ve diğer rakip kentlere baktığımızda İzmir'in yeri bence oldukça İzmir'in hak ettiği bir yer. Fakat, kesinlikle olması gerektiği yer değil (Katılımcı5).

1970'lerden beri sürekli üzerinde çalışmalar yapılıyor. Bakıyorum çalışmalara, hep aynı konular üzerinde duruluyor, çıkarım yapılan problemlerde ya alt yapı ya üst yapı ya direkt uçuşlar vs. var. Tabi ki bir şeyler değişiyor bugün ve geliyor. Bu durum biraz kümelenmemiş, hani çok seslilik deniyor ya her kafadan bir şey. Çünkü o gitti, o gitti herkes aynı şeyi yapıyor. Bir kere yapıyor ve arkasında bırakıyor. Burada koşulan şeyin ne olduğu çok önemli, boşa koşu yapmamak (Katılımcı7).

İzmir turizmi hak ettiği yerde değil. İzmir çok ayrıcalıklı bir bölge. İzmir'de çok fazla ürün ve işlenecek çok fazla değer var. Acaba İzmir bunların kaçta kaçını işliyor diye soracak olursanız, bence çok azını işliyor (Katılımcı15).

...tarih, kültür, doğa, niş alanlar, ekolojik alanlar, deniz-kum-güneşi, kıyıları vd. büyük bir potansiyelimiz var. Bunlar pek çok turizm çeşidine hitap ediyor. Bu sefer 'little little into the middle' hesabına dönüyor. Hiçbir alanda tam parlayamıyoruz gibi geliyor bana (Katılımcı3).

Yani çok çeşitli bir turizm skalası var İzmir'in. Bu kadar çeşitli olması sebebiyle de istenilen bir noktada, hak ettiği bir noktada değil aslında. Belki bir uzmanlaşma ve planlamanın yönetilmesi kısmında eksiklikler var (Katılımcı8).

Bütün paydaşlar kendi sesini duyururken tek dilliği ihmal edilmesi kötü sonuçlar doğuruyor. Sözgelimi bir kısım İzmir'in turizminde denizi, bir kısım tarihi-kültürü, bir kısım ekolojiyi ön plana çıkarmaya çalışıyor. Böylelikle hepsinden az az oluyor. Ama birlikte bir taneden daha çok yaratmak, uzmanlaşmak İzmir ve turizmine fayda sağlayacakken çok seslilik, rekabetçilik, maddi kaygılar maalesef İzmir turizminin çok önüne geçiyor (Katılımcı6).

Katılımcı4, İzmir’de **turistik ürün ve turist deneyimlerinin henüz geliştirilmeye başlandığına** işaret etmektedir:

Müzecilik anlamında da yetersizlik var. İzmir Arkeoloji Müzesi’nde ilk defa geçen yıl klasik müzik konserleri verildi. Keza, Aya Vukla Kilisesi’nde de öyle. Mesela İzmir Arkeoloji Müzesi’nin yıllardır sergilenen koleksiyonları da değişmezdi. Şimdilerde depoda olan ilgi çekici eserler sergilenmeye başladı. Bu tarz şeyler daha da gelişecektir.

Katılımcı7 İzmir’de **kentsel sorun ve sonuçlarının** turizmi olumsuz etkilediğine dikkat çekmektedir. Ona göre, *Kent içinde planlama ile ilgili art alanların azlığı, parsellerin çok eski olması, üst üste rezidans yerleşimlerin olması gibi olumsuzluklar da var. Burada evrensel ilkelere göre sürdürülebilirlik yaklaşımlarının benimsenmesi gerekiyor (Katılımcı7).*

Ayrıca, bir katılımcı **yerel halkın turizme olan ilgi yetersizliğini** şu ifadesi ile dile getirmektedir: *Ya bir de yerel halkın çok fazla sosyo-ekonomik problemleri var. Odaklanması gerektiği pek çok şey olduğu için kültürel miras ve turizme odaklanamayabiliyorlar. Ancak, yerel ekonomik kalkınma açısından o kadar önemli ve gerekli ki (Katılımcı4).*

5.5. Katılımcılara Göre UNESCO Dünya Mirası adayı olan İzmir Tarihi Liman Kenti’nin İzmir Turizmi İçindeki Yeri ve Mevcut Durumu

UNESCO Dünya Mirası adayı olan İzmir Tarihi Liman Kenti’nin İzmir turizmi içindeki yeri ve mevcut turizm durumunu saptamak amacıyla katılımcılara **‘İzmir Tarihi Liman Kenti’nin İzmir’in turizmi içindeki yeri nedir? İzmir Tarihi Liman Kenti’nin turizm destinasyonu olması için neler yapılmalıdır?’** sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 20- UNESCO Dünya Mirası Adayı İzmir Tarihi Liman Kenti’nin İzmir Turizmindeki Yeri ve Mevcut Yerine İlişkin Katılımcı Görüşleri

Katılımcı	Turizmin Mevcut Durumu İstenilen Düzeyde	Turizmin Mevcut Durumu İstenilen Düzeyde Değil
K1 – K8	✓	
K2- K3- K4- K5- K6 K7- K9- K10- K11- K12 K13- K14- K15- K16		✓

Görüşme gerçekleştirilen 16 katılımcıdan 14'ü UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti'nin İzmir turizmindeki yerini yetersiz bulduğunu belirtirken katılımcıların 2'si ise turizmin yeterli düzeyde olduğu fakat geliştirilmesi gerektiği alt yazısını vermiştir (Tablo20):

İzmir Tarihi Liman Kenti İzmir'e gelen turistlerin ilgisini çeken yerler zaten. İzmir'e gelen bir kimse/turisti ilk etapta kent merkezi çeker. Daha sonra kentin modern yüzü olarak diğer taraflara doğru turuna devam edecektir (Katılımcı1).

İzmir Tarihi Liman Kenti İzmir turizmi içerisinde önemli bir geçmişe sahip. Halihazırda bu kültürel birikimini devam ettiriyor (Katılımcı8).

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin İzmir turizmindeki yerini yetersiz bulan ve turizm mevcut durumunun istenilen düzeyde olmadığını belirten katılımcılar, İzmir turizminin belirli kıyılarda (Çeşme-Alaçatı, Urla, Foça) dağılışı gösterdiğini, turizmin deniz-kum-güneş temelli tatiller ile karakterize olduğunu ve bu açıdan alanın İzmir turizmi algısına uygun olmadığını ifade etmektedir.

Turistik hareketler kentlerde 'tarihi kent merkezi'ne doğru yoğun bir akış içerisindeyken ve bir kentin 'old town'u neresi ise mutlaka orası ziyaret edilirken İzmir'in tarihsel kent merkezine karşılık gelen İzmir Tarihi Liman Kenti bu anlamda başarılı bir turizm destinasyonu değildir. UNESCO Dünya Mirası süreci ve tescili İzmir Tarihi Liman Kenti'nin bu imajını değiştirmedeki en önemli araçtır:

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin hem ulusal hem uluslararası turizm hareketliliği var fakat bu yeteri kadar istenilen düzeyde değil. İzmir'in turizmi zaten 6 aya ve kıyılara sıkışmış bir hareketliliğe sahip. Kent merkezi bu hareketlilikten pay sahibi değil, Kemeraltı ve çevresi hala İzmirlilerin gündelik alışverişlerini yapmak için tercih ettiği bir alan. Yani turistik bir alan mı diye sorarsanız, potansiyelini bir kenara bırakırsak mevcut durumu açısından değil. Mesela, Atina Plaka'yı düşündüğümüzde orası bir turistik alan. Hem ulusal hem de uluslararası hareketlilik anlamında bizim İzmir kent merkezine daha fazla turist çekmemiz gerekiyor. Kim bunlar? Alaçatı'ya giden turistler olabilir, Menderes'e giden turistler olabilir, Dolayısıyla kent merkezinin öncelikle cazip hale gelmesi gerekiyor. Burada da kent merkezinin dünya mirası alanı ilan edilmesi kesinlikle büyük önem taşıyor (Katılımcı2).

İzmir'in old town'ı 'İzmir Tarihi Liman Kenti. Biliyorsunuz ki yerli turistler İzmir'e çok uğrar. Fakat gelir ve İzmir'in tarihi merkezini ziyaret etmeden Çeşme'ye

gider. Halbuki bu alanda çok önemli değerler var. Aynı olguyu yabancı turistler için de söyleyebiliriz. Bu turistleri buraya çekmek için harekete geçmeliyiz (Katılımcı3).

Yani İstanbul'da kapalı çarşıya gittiğinizde binlerce turistle karşılaşsınız. İzmir'de bu durum pek iç açıcı değil. İzmir'de daha çok eş dost ziyareti görürsünüz. İzmir Tarihi Liman Kenti'ni de insanlar ziyaret eder. Yani genelde İzmir turizmi Çeşme, Alaçatı, Foça, Urla gibi ilçelere yönelik yaz turizmi ile karakterize olur (Katılımcı4).

İzmir turizminin içerisinde İzmir Tarihi Liman Kenti'nin yeri son derece düşük. Şu an organize gelen turistlere bakılırsa bunlar çoğunlukla İzmir'in çevre otellerinde kalıyorlar, fakat sırt çantalılar vs.'den bahsetmiyorum. İzmir kent merkezinde ise konaklamanın çok az olduğunu ya da hemen hemen organize turizm faaliyetleri içerisinde hiç olmadığını görüyoruz (Katılımcı15).

İzmir Tarihi Liman Kenti başlı başına bir turizm destinasyonu değil. UNESCO Dünya Mirası bunun için büyük bir araç. Bu yönde büyük stratejiler var. Yapılabilir bence. İyimserim. Ama şu da var UNESCO sistemi daha çok karışık hale geldi, eskisi gibi kolay değil hiçbir şey, yönetim alanı da çok zor bir alan (Katılımcı14).

5.6. Katılımcılara Göre UNESCO Dünya Mirası Sürecinin İzmir Tarihi Liman Kenti ve Turizmine Etkisi

UNESCO Dünya Mirası sürecinin İzmir Tarihi Liman Kenti turizmi üzerindeki etkisini saptamak amacıyla katılımcılara ***‘İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile korunabilir mi? Bu alan yatırım ve turistleri çeker mi? UNESCO alanın iyileştirilmesi ve geliştirilmesini mi sağlar, zarar mı verir?’*** soruları yöneltilmiş ve çeşitli yanıtlar alınmıştır.

Katılımcıların bir kısmı UNESCO'nun korumayı akredite-disipline eden sistem ve Dünya Mirası programının İzmir Tarihi Liman Kenti'ni korumada ayrıcalıklı bir araç olduğunu belirtirken bir diğer kısmı UNESCO Dünya Mirası'nın sonuçtan ziyade yerel-merkezi yönetim organları, paydaşlar ve yerel halkın birlikteliğini ortaya koyan bir süreç olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca, İzmir Tarihi Liman Kenti ören yeri gibi değil de yaşayan bir bölge olduğundan sürdürülebilirliğin vazgeçilmezliğine değinilmektedir:

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin bütüncül bir şekilde ayağa kaldırılması ve var olan yapıların da korunması gerekiyor. Orada öyle yapılar var ki yok olma tehlikesi ile karşı karşıya. Bu alanın restore edilip koruma altına alınması gerekiyor ki alan turizme kazandırılsın. Bunun yolu UNESCO sürecinden geçiyor (Katılımcı1).

UNESCO her şey açısından çözüm değil, UNESCO aracılığı ile birçok şeye çözüm bulunmasıdır. Koruma yolları, kullanma özellikleri, yaşatma ve sahip çıkma değerlerinin farkındalığının yaratılmasıdır. Kadifekale'ye baktığınızda insanlar 2300 yıllık bir şehirde yaşadığının farkında değil. Bunun farkındalığını yaratmaktır. Bunun bireysel ve yönetsel olarak, şehirde yaşayanlar ve şehirden para kazananlar olarak herkes tarafından farkına varılması gerekir (Katılımcı12).

Kemeraltı'nın İzmir Tarihi Liman Kenti başlığı altında gündeme geliyor olması bizim için büyük bir şans. Diğer alanlara göre çok daha kolay, çok daha zor bir bölgedeyiz. Biz boş bir alanı, dağın zirvesindeki mekanı ya da tarihi harabe bir alanı, toprak altındaki kalıntıyı çıkarıp da korumaya çalışmıyoruz. Biz içinde yaşadığımız, nefes aldığımız, sorunları ile boğuşan, ne olursa olsun insanların sahip çıkmasına dayalı bir alanı sunmaya çalışıyoruz. Bu da en zor tarafı. O yüzden bu bölgenin artıları burada çok; UNESCO'ya değer katacak somut ve somut olmayan kültürel miras varlıkları ve ürün çeşitliliği ile. O kadar çok artı değerleri var ve bunların o kadar iyi şekilde pazarlanması lazım ki katma değer olarak da bu alana yarasın (Katılımcı11).

Sadece UNESCO da koruyamaz. Koruyacak olan insan, esnaf, yerel halktır. UNESCO sürecine bu saatten sonra İzmir'in inanması ve UNESCO dendiği zaman her şeyin bilinmesi gerekiyor. Turist geldiği zaman yerelin kendisinin elçi olduğunu bilmesi, idrak etmesi lazım ki, turistle olan birebir diyalogda memnuniyet kurulsun. Ülkesine ve şehrine döndüğünde kat kat yeni insanları çeksın (Katılımcı11).

Efes ve Bergama'da UNESCO kurallarını uygulamak arkeolojik bir alan olduğu için daha kolay. İzmir Tarihi Liman Kenti 300 hektardan daha fazla bir alan, bunun çok büyük bir kısmı konut ve ticaret alanı. İyi bir uygulama ile elbet UNESCO'nun faydası olacaktır (Katılımcı16).

UNESCO İzmir Tarihi Liman Kenti'nde koruma-iyileşme sağlar. Ama nedeni bu alandaki ilgili paydaşların yapmış olduğu hizalanma çalışmalarıdır. Tüm dünyaya burada böyle değer olduğunu anlatacak bir araçtır UNESCO bu noktada. Ama bunun tüm yerel politikalar ile entegre bir şekilde ilerleyip düzenleniyor olması lazım. Dolayısıyla, UNESCO Dünya Mirası listesine girdik tamam değil. Bu listeye girdikten sonra da bunun sürdürülebilir bir planlaması olması lazım, bir stratejik hedefleri oluyor olması lazım (Katılımcı9).

UNESCO Dünya Miras süreci bu dosya ile korumacı yaklaşımlar dahilinde alanın daha görünür olmasını sağlayacaksa gerçekten çok çok önemli. Ama bir yandan da soylulaştırma ile ilgili şeyler söyleniyor. Buna çok katılmıyorum aslında. Çünkü sağlıklı bir şekilde olmasının bir zararı yok bence. O yapıların doğru şekilde dönüşüp içinde bulunduğumuz yüzyıla uyumlanması kıymetli (Katılımcı7).

5.7. Katılımcılara Göre İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Yeni Kültürel Miras Yaklaşımları ve Turizm

Görüşmede katılımcılara yöneltilen '*Kültürel miras yaklaşımlarının değişmesi, çeşitlenmesi ve bütüncül perspektiflere yönelmesi UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti ve turizmini nasıl destekler?*' sorusunda İzmir Tarihi Liman Kenti'nde yeni kültürel miras yaklaşımları ve turizm arasındaki ilişkilerin saptanması amaçlanmıştır.

Katılımcıların görüşleri analiz edildiğinde, yeni kültürel miras yaklaşımlarını deneyim odaklı kültürel turizm eğilimleri ve yeni turist tipolojileri ile ilişkilendirerek ifade ettikleri görülmektedir.

Katılımcıların bir kısmı İzmir Tarihi Liman Kenti'nin yaşayan bir alan olduğundan yola çıkarak yeni kültürel miras yaklaşımlarının turizmin yeni eğilimlerini güçlendirdiğini vurgulamaktayken bir diğer kısmı İzmir Tarihi Liman Kenti'nin temel problemini yeni yaklaşımların geliştirilememesine bağlamaktadır.

Ayrıca, katılımcıların çoğunluğu alanın bütüncül halde korunup/kullanılması gerektiğini ve alan dosyasının da buna göre hazırlandığını vurgularken bazı katılımcılar tümevarımın alanın yapısına daha uygun bir yöntem olduğu konusundaki fikirlerini dile getirdikleri görülmektedir:

Tablo 21-Katılımcıların Görüşlerine Göre İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Yeni Kültürel Miras Yaklaşımları ve Turizm

Katılımcı	İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Yeni Kültürel Miras Yaklaşımları ve Turizm
K1	<i>İnsanlar Efes'e veya Bergama'ya gitsin İzmir'e gelsin taşlara bakıp çıkıp gitmek istemiyor. İzmir Tarihi Liman Kenti alanının toplumsal yaşamını, antik yaşama yansımalarını, ne yer ne içerlerdi, ekonomileri aile hayatı nasıldı, dini inançları neydi gibi. Tüm bunları anlatarak o atmosferi turiste yaşatmanız gerekir, asıl deneyim o zaman ortaya çıkar.</i>
K2	<i>Kültürel peyzaj kavramıyla mesele malzemenin materyal özelliklerini aramaktan çıkıyor bir bakıma. İzmir Tarihi Liman Kenti'ni pozitif etkiliyor bu yaklaşımlar. Çünkü bu alan gerçekten çok kültürlülüğü görebileceğiniz bir alan. Bir yanda sinagoglar, bir yanda gotik camiler, hanlar, ticaret... Şu an kent içinde böyle bir algı olmasa da 17. yüzyıldan başlayarak gelişen liman kimliği Kemeraltı'nın özünü oluşturuyor.</i>
K3	<i>İzmir Tarihi Liman Kenti bir yandan yaşayan bir bölge. Kesinlikle bu kültürel miras alanının ilk olarak bölgesel ölçekte ondan sonra tek yapı</i>

	<i>bazına indirgemekle mümkün olacağına inanıyorum ben de. Düşünün turist Agora'ya geliyor. İnsanların haberi yok Agora'dan. Turist bir su almakta zorlanıyor. Gece konsere geliyor, çıkıp güvenli değil diyorlar.</i>
K5	<i>Alan Efes ya da Bergama'ya kıyasla yaşayan bir alan. Terk edilmiş bir ören yeri olmadığı için, her gün değişen bir alan olduğu için bunu yönlendirmek ve turizm ihtiyacına göre şekillendirmek mümkün. Eğer doğru yolda ilerlenirse yaşayan bir UNESCO alanının kültürel miras ve turizmin yeni yaklaşımlarına adapte edileceğini öngörüyorum.</i>
K6	<i>İzmir Tarihi Liman Kenti hem somut kültürel mirasın birlikteliğinden doğan bir alan, yaşayan ve devam eden bir alan. Gastronomisi ile somut kültürel mirasıyla, somut olmayan kültürel mirasıyla, kentsel peyzajıyla, yaşayan çevre kültürü ve sosyolojik kısmı ile. O nedenle kültürel mirasa ilgi duyan turistlerin en fazla kalması gereken yer ve en sıcak baktığı yer olarak ön plana çıkacağını düşünüyorum.</i>
K9	<i>Alanın kendi yapısı bahsettiğiniz deneyime sahip. Ancak, deneyim noktaları bütüncül bir yaklaşımla tanımlanmış değil, Alanda çok fazla metruk yapı var. Bu metruk yapıların her biri deneyim merkezi haline dönüştürülmesi lazım ki aslında bütünleştirilsin. Böyle olunca turist deneyimleri parçalı hal sergiliyor. Bugün L'Agora, Küçük Karaosmanoğlu Han'da tüm gün aktivite var, güvenli bir mekan, gelen yerli ve yabancı turistler rahatlıkla ziyaret ediyor. Ama olanlar çok fazla olmadığı için ve uluslararası turizm açısından bilinirlikleri de az, tanıtım açısından eksikleri olduğu için yeterli arz-talep dengesini oluşturamıyoruz.</i>
K11	<i>Bu alanın komple korunmasını/kullanılmasını istiyoruz. İzmir Tarihi Liman Kenti dediğinizde Kemeraltı, Basmane, Hatuniye bölgesi ve Kadifekale'nin bir kısmının alması aslında çok zor bir iş. Diyelim ki bir kalıntı buldunuz, üç beş dönüm etrafını çitle çevirir koruma altına alırsınız, alın size ören yeri. Ama buranın kapısı yok, alanda yaşayan insan var.</i>
K12	<i>İzmir'in liman kenti kimliği, şehrin girişi, Kemeraltı, Konak Meydanı ile Kadifekale arasındaki sivil mimari örneklerinin ilk önce yaşar hale gelmesi gerekiyor. Fakat ticari mekanlardan hanlar sahipsiz, terk edilmiş, rastgele ve geliş güzel kullanılıyor. Bursa'ya gidiyorsun hanlar ve eski yapılar ayağa kalkmış, İzmir'de onun on misli yapılabilir. 20 tane hanı ayağa kaldırın kaç tane insanı çekersiniz. Arap Han var, ön cepheden içeri girdiğinizde içeride tenekeden, fiberden başka bir şey yok. Arap Han 1988'de de öyleydi, 2022'de de öyle.</i>
K14	<i>Bu yaklaşımlar İzmir Tarihi Liman Kenti'nin adaylığını destekliyor. Çünkü bütün peyzaja bakıyoruz, bölgesel ölçek ile de doğal yaşam ile de etkileşimlerine bakıyoruz, iklim değişikliği ve eylemleri, sürdürülebilirlik ile ilgili UNESCO politikalarına da bakıyoruz. Bunlar ile kurulabilecek bağlantılar var.</i>

K15	<i>Artık dünyada tek yapı ölçeğinden ziyade bütünsel yaklaşımlar, kültürel peyzajlar öne çıkıyor. Bergama, Safranbolu gibi... İzmir Tarihi Liman Kenti'nin de bu ölçekte bakarak hareket etmesi gerekiyor. Yani sadece Kemeraltı'ndaki ana cadde üzerinden değil, bütün olarak yaklaşp İzmir'i temsil ettiğini unutmadan. Dolayısıyla, tek yapı ölçeğinde korunmuş olan ve turistlerin fanus içerisinde durabileceği bir alan değil alanın tamamının temsil ediliyor olması gerekiyor.</i>
K16	<i>Dosyada İzmir'in 8500 yıllık bir tarihi liman kenti kurgusu olduğu var aslında. Biras daha alanın yerleşim ve peyzajından öte tarihsel hikayesi üzerine kurgu var. İşte Bursa'nın dosyasında belirli külliyeler var tek yapı ölçeğinde öne çıkarılmış. Burası 300 hektarı geçen büyüklükte, elbet içinde pek çok tescilli yapısı var ama en değerli alanın burası olduğunu öne çıkartıyoruz yeni yaklaşımlarla.</i>

5.8. Katılımcılara Göre İzmir Tarihi Liman Kenti Turizminde Dijitalleşme Olgusu

Katılımcılara *‘İzmir Tarihi Liman Kenti’nde dijitalleşme bağlamında ne tür çalışmalar yürütülmekte? Bu alanda kültürel miras ve turizme yönelik kullanılan dijitalleşme araçları nelerdir? İzmir ve Tarihi Liman Kenti’nin turizminde ne gibi etkiler yaratmaktadır?’* sorusu yöneltilmiş ve çeşitli yanıtlar alınmıştır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu ‘visitizmir’ ve ‘izmirtimemachine’ platformları aracılığı ile İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti alanının dijitalleşmeye uyum sağladığını vurgularken sanal gerçeklik (Virtual Reality), artırılmış gerçeklik (Augmented Reality) uygulamaları ve dijital oyunlaştırma çalışmalarının ise henüz geliştirilmeye başlandığını belirtmektedir. Katılımcıların bir kısmı, İzmir Tarihi Liman Kenti’nde dijitalleşmenin yetersizliğini ve dijitalleşmeye yönelik atılan adımların iş birliğinden yoksun olduğunu, alanda dijitalleşme adına çok sesliliğin hakim olduğunu ve dijitalleşmenin bireysel gayretler etrafında şekillendiğini şu ifadeler ile vurgulamıştır:

Çeşitli kurumlar hep kendi kendine bir şeyler yaparak bir güç birliğinden değil parça parça şekilde dijitalleşmeye çalışmakta. Biz analog devrini bile tamamlayamamış haldeyiz, en basiti bilgilendirici levhaları düşündüğümüzde. O yüzden dijitalleşme çağını düşündüğümüzde var olmayan koordinasyon sebepleriyle çok eksik ve geride kaldığımızı düşünüyorum. Her yapılan proje belirli bir süre başarı getirse de sürdürülebilir nitelik taşımaktan uzak. Ben çalışmalarında çeşitli dijital illüstrasyonlardan yararlanıyorum. Bunlar tamamıyla kendi kişisel direniş ve çabalarım diyebilirim (Katılımcı5).

Şimdi dijitalleşme konusunda herkes rekabet için ön plana çıkmaya çalışıyor. Belki de çok sesliliğin herkesin kendi başına buyrukluğu burada devreye giriyor. Asıl burada bilgisayar mühendisleri, turizmciler, akademisyenlerin vd. özel sektör ile birleşip bir arada dijitalleşme unsurlarını düşünmesi gerekir. Bu sürecin biraz sessiz ilerlediğini düşünüyorum (Katılımcı7).

Çok fazla bir şey yok ama Kentimiz İzmir Derneği'nin Smyrna Agorası ile ilgili dijitalleşme adımları önemli. Alan Smyrna Agorası Deneyim Merkezi adı altında VR ve AR teknolojisi ile gezilebilecek. İzmir Kalkınma Ajansı'nın izmirtimemachine çalışması oldu. Orada da belirli başlı dijitalleşme çalışmalarını görüyoruz. Onun dışında visitizmir var. Bunlarla sınırlı diye tahmin ediyorum. Müzelerde de dijitalleşme çalışması yok (Katılımcı16).

Katılımcı2, dijitalleşmenin turistik tanıtım-pazarlama noktasında önemli bir araç olduğunu ancak turist deneyimi açısından İzmir Tarihi Liman Kenti'nin yapısına uygun olmadığını '*Dijitalleşme konusu turizm açısından soru işareti barındırıyor. Doğası itibariyle İzmir Tarihi Liman Kenti dijitalleşme ile hiç uymuyor bana göre. Bu alanı geleceksin gezeceksin. Onu hissedeceksin. Hiçbir dijital araç bize o hissiyatı verebilecek düzeyde değil. Tabi ki tanıtım-pazarlama konusu ayrı. Fakat alanı deneyimlemek farklı bir şey.*' ifadesi ile dile getirirken, Katılımcı10 '*Paranın artık nasıl kazanılırsa öyle kazanmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Bizler alıştık tabi hoşgeldiniz, elimizdeki ürünü göstereyim satalım. Ama dünyayı takip etmek lazım. Dediğimiz nokta turizmde çoğaldık, sayıları yükselttik. Turist pazarı senin ismini biliyor. İster Amerika olsun ister Almanya olsun. İnternet aracılığı ile Kemeraltı'ndaki ürünleri hazırlayıp sistemli şekilde gönderebiliyorsan senin avantajına olacaktır.*' ifadesi ile dijitalleşmenin bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır.

5.9. Katılımcılara Göre İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Turizmde Risk/Kriz Zamanları ve Risk Yönetimi

Katılımcılara '*İzmir Tarihi Liman Kenti ortaya çıkan COVID-19 küresel salgını gibi risk ve diğer olağan krizlere karşı turizmde nasıl bir dayanıklılık sergilemektedir? Risk ve kriz zamanlarında turizm açısından dijitalleşmenin nasıl bir önemi ve rolü vardır?*' sorusu yöneltilmiş ve çeşitli yanıtlar alınmıştır.

Katılımcıların çoğunluğunun görüşüne göre, COVID-19 küresel salgını İzmir Tarihi Liman Kenti alanında teknoloji ve dijitalleşme aracılığı ile atlatılmaya çalışılmıştır.

Post-pandemi sürecinde turizmin güçlenerek ivme kazanacağına yönelik beklentilere işaret edilmektedir.

İzmir ve alan bu süreci iyi yönetmeye çalıştı ama normal bir dönem değildi. Devlet destekleri oldu, tesisler yarı kapasite ile çalıştılar. Yani COVID-19 sürecinde bir şeyler durmadı. Teknolojiden de yararlanarak bu krizi en az hasarla atlarmaya çalıştık, şu an aştık gibi. Önümüzdeki süreçte çok daha fazla ve yoğun bir şekilde turizm faaliyetlerine katılacak diye düşünüyorum. Zaten turizm istatistiklerine ve göstergelerine baktığımızda doğrulanıyor (Katılımcı1).

Sokağa çıkma yasakları, yurt içi ve yurt dışı ulaşımın kısıtlanması gibi sebepler alanın turizmine dezavantaj yükledi. Buna alan dayanabildi mi? Dayanabildi aslında. Şu an ben COVID-19'da evlerine hapsolan turistik kitlenin 3 yıl boyunca yapamadığı şeyleri yapmaya yelteneceğine inanıyorum. Bu yaz İzmir'de çok daha fazla turist göreceğimize inanıyorum (Katılımcı4).

Bu süreç Kemeraltı'nın en az 3-4 yılını yedi. Şu an biraz daha iyi durumdayız. Yakın zamanda da turistler daha fazla gelmeye başlar. Turistler için Kemeraltı ganimet. Hem burada paraları değerli hem buradaki mallar ucuz. Biz de malımızı satıyoruz, bizim için de turistler değerli. Ama o pandemi süreci istediğiniz her yerden tutun bir iflas ettirme noktasıydı. Turist yok, insan yok, para yok. En çok etkilenen kitle Esnaf kitlesi zaten (Katılımcı10).

Katılımcı3 'COVID-19 sürecinde kazılar, müzeler, tesisler kapandı. Çok sayılı müzede bilgisayar üzerinden ziyaret imkanı oluştu. Yatırımlar da bu yöne kaydı. Hem ziyaretçi deneyimi anlamında kapattık. Hem de yerel halk kapandı. Çoğu e-ticarete dahil olamadı, Kemeraltı esnafı da kan ağladı. Kaçımız biliyoruz Basmane'de var olan butik müzeleri, kaçının dijitalleşme imkanı var.' ifadesi ile alanın çok kırılgan olduğunu dile getirirken, Katılımcı5 'İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin içinde bulunduğu alanı da göz önünde bulundurursak kurumlar elinden gelen sertifikaları, denetimleri koordine bir şekilde yaptığını düşünüyorum. Ancak, İzmir genelinde yapılan uygulamaların hayat kurtardığını ve sektöre can suyu sağladığını düşünmüyorum. Bu bütün dünyada bu şekilde gerçekleşti, bu sebeple ortalama, vasatın üstü bir dayanıklılık sergilediğini düşünüyorum.' ifadesi ile COVID-19 küresel salgınının alanı küresel ve ulusal ölçekte olduğu gibi etkilendiğini ancak turizmin risk/kriz zamanlarından en fazla etkilenen sektör olmasından dolayı yapılan çabaların yetersiz kaldığını vurgulamaktadır

Katılımcıların verdikleri yanıtlar analiz edildiğinde, COVID-19 küresel salgının yanında depremler, yangınlar, aşırı yağışlar ve sel baskınları, iklim değişiklikleri, ekonomik krizler ve insan müdahaleleri alanda yönetilmesi gereken riskler olarak öne çıkmaktadır. Bu riskler kente, alana, kültürel miras unsurlarına, yerel halka ve turiste yönelik tehlike oluşturmakta, alanda sürdürülebilirliğin vazgeçilmezliğini gözler önüne sermektedir:

İzmir'in şehir kurgusuna bakıldığında eğer alt yapı yeterli olursa coğrafyası itibariyle kendini yenileme ve toparlama direnci gösterecektir. Ama bakıyorsunuz Kemeraltı'na yağışlarla su basıyor, afet deniyor. Demek alt yapı 500.000 şehir nüfusuna göre. Biz bugün eğer şehir olarak 4.5 milyonluk bir şehirsek ve yüzbinlerce turist hareket ettiği Kemeraltı'ndan konuşuyorsak düşünmemiz lazım, bertaraf etmemiz lazım. Herkes bir şeyler yapıyor ama işin gerçeği de ortada. Bu konuda biz yeterli değiliz (Katılımcı12).

İzmir sellerden çok çekiyor. İzmir'in komple kanalizasyon, alt yapı faaliyetlerini yenilemesi gerekiyor. Ne bileyim, bir UNESCO Dünya Mirası olmak kolay değil zor, ama olunca onu korumak daha zor. Çünkü UNESCO bu konuda çok acımasız. İngiltere ve Almanya'dan Dünya Mirasları silindi en son. Bu şu demek oluyor: Biz buralardan yer silebiliyoruz. Sizden çok rahat yerler silebiliriz demek. Onlar da sürdürülebilirliği sağlamadılar. (Katılımcı15).

Burası bir deprem bölgesi. Her depremde, her olası yangında yok olmaya meyilli. TARKEM de şöyle bir proje önermiştir: Depremden hemen sonra hızla zarar gören kültürel mirasın sağlamlaştırılması. Aksi takdirde geçmiş olsun diyeceğimiz bir noktaya gelmesi söz konusuydu. Yangın yine çok sık yaşadığımız bir şey. Alanı da çok etkiliyor haliyle. Adımların güçlü, yerinde ve zamanında olması çok çok önemli (Katılımcı13).

Sonuç olarak, Katılımcı17 İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO adaylık sürecine 'Sürdürülebilir Alan Yönetimi' yaklaşımının dahil edilmesini önermektedir:

Tüm bu turizme yönelik risk ve kriz zamanlarının iyi bir şekilde hesaplanması lazımdır. Hep birlikte bir yola girdik ve alan dosyası hazırlıyoruz fakat depremselliğini tartışmıyoruz. Korumacı yaklaşım (!) ile bakıyoruz fakat iklim krizini düşünmüyoruz. Çünkü biz mevcut olanı korumak istiyoruz. Bilirsiniz, Rio De Janeiro'da Ulusal Müze yandı ve müze görevlileri bir çağrıda bulunmuşlardı. Eski yıllarda burada çektiğiniz fotoğrafları başlık etiketi ile bize gönderin diye. Oldukça büyük bir arşiv oluşturuldu. Peki biz gelecek kuşaklara bu alanı doğru bir yolla aktarabilecek miyiz, aktaramayacak

mıyız? En fazla sürdürülebilir yöntem ve dijitalleşme çalışmaları ile aktarabiliriz. (Katılımcı7).

5.10. Katılımcıların İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası Tescili Almasının Turizme Etkisine Yönelik Tutum ve Beklentileri

Katılımcılara *‘İzmir Tarihi Liman Kenti’nin UNESCO Dünya Mirası alanı haline gelmesi özelde yönetim alanını genelde İzmir kenti ve turizmini ne ölçüde etkileyecektir? Mekan, ev sahibi topluluk ve turist/ziyaretçi arasındaki ilişkiler üzerinde nasıl bir etki yaratacaktır?’* soruları yöneltilmiş ve çeşitli yanıtlar alınmıştır. Katılımcıların önemli bir bölümü mekana, yerel halka ve turist/ziyaretçilere yönelik olumlu etkisi olacağı üzerinde durmuştur. Katılımcıların görüşleri analiz edildiğinde, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası tescili alması **mekana** yönelik şu etkilere yol açacaktır:

- İzmir markası ile UNESCO markasının bütünleşip birlikte anılması: Dünya'nın İzmir Mirası mottosunun güçlenmesi,
- İzmir Tarihi Liman Kenti alanının güvenilirliğinin sağlanması,
- İzmir kenti ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin turistik tanıtım/pazarlamasına katkı sunması,
- İzmir kenti ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin küresel ölçekte bilinirliğinin artması,
- İzmir Tarihi Liman Kenti alanının fon kaynaklarına kolaylıkla erişimi,
- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin turiste hitap edecek şekilde fiziksel-estetik açıdan iyileştirilmesi ve geliştirilmesi,
- İzmir Tarihi Liman Kenti alanında turistik alt-yapı ve üst-yapı olanaklarının artışı,
- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde bulunan metruk yapıların ve tehlike oluşturan sokakların iyileştirilerek kullanıma açılması,
- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde hijyen ve kalite artışı,
- İzmir Tarihi Liman Kenti'ne yönelik turistik yatırımların çekilmesi,
- İzmir kentinin deniz-kum-güneş imajından sıyrılmasını sağlaması,

- İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nde turist sayısı ve turist gelirinin artışı, turistik istihdamın artışını sağlaması,
- İzmir'in ana bir turizm stratejisi etrafında ilerleyerek çeşitli turistik ürünlerini bütünleştirmesi,
- İzmir Tarihi Liman Kenti alanının UNESCO Dünya Mirası rozeti ile ürün çeşitliliğinden değer elde etmesi,
- İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nde kültürel turizmin yükselişi.

Katılımcıların görüşleri analiz edildiğinde, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası tescili alması **yerel halk** üzerinde şu etkileri yaratacaktır:

- İzmir Tarihi Liman Kenti alanındaki esnafın ekonomik açıdan hareketlenmesi,
- İzmir Tarihi Liman Kenti alanındaki yerel halk ile turist/ziyaretçi arasında gelişen olumlu etkileşim,
- İzmir Tarihi Liman Kenti alanındaki yerel halkın profilinin değişimi (eğitim alma, dil öğrenme),
- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde turist/ziyaretçi ile organik bağı bulunmayan yerel halkın UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile farkındalık sahibi olması,
- İzmir Tarihi Liman Kenti alanındaki yerel halkın koruma-kullanma-yaşatma bilincinin artması,
- İzmir Tarihi Liman Kenti'ndeki yerel halka aşılana UNESCO algısı ile üzerine düşen görevleri yerine getirme çabası,
- İzmir Tarihi Liman Kenti alanındaki yerel esnafın turiste yönelik davranışlarının (hanutçuluk, çığırkanlık vd.) olumlu değişimi,
- İzmir Tarihi Liman Kenti alanındaki yerel halkın turistik ürün pazarlamasındaki rolünü güçlendirmesi,
- Sonuç olarak, UNESCO Dünya Mirasıyla İzmir Tarihi Liman Kenti'nin yerel bir kalkınma modeli olması.

Karşı taraftan, Katılımcı2 yerel halkın soylulaştırması konusundaki endişelerini de dile getirmektedir:

Bu alanda ve sonraki süreçte ulusal ve uluslararası turistik hareketlilikler arttıkça en büyük problemlerden biri soylulaştırma meselesi. İnsanlar istiyorlar ki Avrupa'da olduğu gibi Kemeraltı öyle bir noktaya gelsin ki esnafın eşyaları ortalıkta bulunmasın, nizami ve harika olsun. Zaten İzmir'i ziyaret eden turiste bu cazip gelmiyor. Bunu görmek için turist Avrupa'daki diğer kentlere gidebilir. Burada önemli olan o kaotik durum, kalabalık, bağırış, çağırış, üstüne gelen nesneler, özellikle yabancı turistin çok ilgisini çekiyor. Belirli başlı kurallarla İzmir Tarihi Liman Kenti alanının kullanımını hem turist hem yerli halk için kolaylaştırabilecek müdahaleler yapılmalı. Dolayısıyla alanı Doğu Akdeniz Liman Kenti hüviyetinden çıkarmadan yapmak gerekir. (Katılımcı2).

Katılımcıların görüşleri analiz edildiğinde, İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO Dünya Mirası tescili almasıyla **turist/ziyaretçi** üzerinde şu etkilere yol açacaktır:

- Nitelikli turist talebini ve gelişmiş ülke pazarlarını cezbetme, İzmir Tarihi Liman Kenti'ne çekebilme,
- Turist/ziyaretçilerin UNESCO Dünya Mirası ile güçlenen İzmir Tarihi Liman Kenti'ne yönelik motivasyon ve merak duygusunu artırma
- UNESCO Dünya Mirasına ilgili turistik pazar ve talebi uyandırma,
- Turist-turist arasındaki önerilerin olumlu yansıması,
- Turist deneyiminin zenginleştirilmesiyle turistik faaliyetin olumlu sonlanması.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin mevcut turizm durumundan daha iyi bir yerde ve iyi uygulama örneği olacağını ifade etmektedir. Ancak, İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO Dünya Mirası yolunda ve UNESCO tescili aldıktan sonraki süreçte, hem alan yönetiminin diğer konularında hem turizmin planlanması-yönetiminde sürdürülebilirlik esas yöntem olarak ele alınmalıdır. Aksi halde UNESCO Dünya Mirası'nın beraberinde getireceği pozitif etkiler negatife çevrilebilir : *Burada hadi bütün dünya İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO listesine girdi hepimiz İzmir'e gidelim gibi bir isteği olmuyor. Dolayısıyla sürdürebilmek önemli. Kısa, orta ve uzun vadede yapılan planlamalar ile alanın ihtiyaçları belirlenerek İzmir bambaşka bir konuma gelecektir (Katılımcı5)*

Yine alan sürdürülebilir bir nitelik taşımaz ise yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilir. Dolayısıyla listede varlığını sürdürebilmek için koruma faaliyetlerinin düzenli şekilde devam ettirilmesi ve denetimin takibinin belli aralıklarla tekrarlanması önemli

şeyler. Bunları yaptıktan sonra da doğal olarak İzmir'e katkısı büyük olacaktır (Katılımcı1).

Tekrar söyleyeceğim ama bu alanın normal bir UNESCO alan yönetimi ile çalışması gerektiğini düşünmüyorum. Ben sürdürülebilir alan yönetimi yaklaşımını doğru buluyorum. Nasıl ki Dünya Turizm Örgütü'nün biyosfer diye bir uygulaması varsa, IFC'nın buna verdiği fonlar varsa, Asya Pasifik'te etki yatırımı ve sürdürülebilir yatırımlar ile ilgili turizm fonları varsa bunların aynen sadece gayrimenkul fonları ile değil daha farklı bir alan yönetimi ile fonlanması ve yönetilmesi, yine ortak yönetim ile sadece belediye ve valiliklere değil kurul çerçevesinde yaklaşılmasını düşünüyorum (Katılımcı7).

5.11. Katılımcılara Göre İzmir Tarihi Liman Kenti Turizmine İlişkin GZFT Analizi

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası sürecinde rol alan uzman turizm paydaşlarının görüşlerinden yola çıkarak alan turizminin güçlü ve zayıf yönleri, fırsatlar ve riskleri belirlenmiş ve GZFT analizi oluşturulmuştur.

Katılımcıların görüşlerine göre,

- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin turizm açısından en güçlü yönlerini; İzmir dendiğinde akla gelen ilk yer olması, doğal-kültürel turistik arzın zenginliğiyle gelişen yüksek turizm potansiyeli ve ulaşım kolaylığı;
- en zayıf yönlerini; uluslararası tanıtım/pazarlama eksiklikleri ve yerel halkın bilinçsizliği oluşturmaktadır.

Katılımcılar tarafından,

- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası süreci turizm açısından en büyük fırsat görülmekte ve dile getirilmekte;
- güvenlik sorunu, düzensiz göç ve yerel halkın aykırı uygulamaları alanın turizmine yönelik riskler olarak sıralanmaktadır.

Tablo 22- Katılımcı Görüşlerine Göre İzmir Tarihi Liman Kenti 'nin Turizmine İlişkin GZFT Analizi

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Güçlü Yönleri	İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Fırsatları
- İzmir denince ilk akla gelen yer olması - Yüksek turizm potansiyeli - Ulaşım kolaylığı - Geniş bir alana yayılması 2.500'den fazla tescilli kültürel mirası 8.500 yıllık köklü tarihsel geçmiş - Üç semavi dinin kültürel mirasına tanıklık edebilme - Geçmişten bugüne sürekli ticaret alanı olmasının ortaya çıkardığı etkileşim - Ayrı bir mistik havasının olması - Yaşayan bir alan olması - Somut ve somut olmayan kültürel miras varlıklarının zenginliği - Kaybolmaya yüz tutmuş sanatçı ve zanaatkarlarının olması - İzmir ve tarihi liman kimliğini yansıtması - Çok kültürlü ve çok katmanlı bir alan olması - Coğrafi çeşitlilik	- UNESCO Dünya Mirası sürecini yaşıyor olması - Avrupa Birliği ve UNESCO projelerinde yer alması - Daha önce yaşamış ve şu an yaşayan kültürlerin bir arada bulunduğu kent kimliği - Kruvaziyer gemilerine olanaklı limanın varlığı - Alanın içinde büyük AVM'lerin yer almaması - İzmir halkının bilinçli olması, İzmirlilik bilinci ve koruma kültürü - İzmir'in liman kenti olması - Ulaşılabilirlik ve turizm ilişkisi - Deneyim odaklı turizm anlayışının var olması - Turistik çeşitliliğe elverişli olması - Dijitalleşme olanakları - Sürdürülebilirlik olanakları - Dünyadaki turizm trendlerinin alanı destekler olması - Riskler fırsata dönüştürme

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Zayıf Yönleri	İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Riskleri
- Alanın coğrafyasının kültürel miras bağlamında yeterince kullanılmaması - Uluslararası tanıtım eksikliği - Yerel halkın bilinçsiz olması - Yaşayan bir bölge olduğundan korunması güç bir alan olması - Alana yönelik bilimsel bilgi kirliliği - Kültürel miras varlıklarına sahip çıkmama, korumama ve tahrip etme, gölgeleme - Kemeraltı esnafının turisti çok fazla tanımaması ve davranışları - Paydaşlar arasındaki gereksiz kaynak aktarımı - Turizme ilişkin plan-projelerin icraate geçirilememesi - Kültürel miras çeşitliliklerinin turistik ürüne dönüştürülmemesi - Turizme yönelik değer zinciri halkalarının bağlantısızlığı - Uzmanlaşma eksiklikleri - Alandaki mülkiyetli arazilerden doğan kamulaştırma sıkıntıları - Ağır işleyen bürokratik süreç - Alanın turistik hareketlilikten yeterince nasibini alamaması - İzmir'in mevcut turizm algısının alan ile uyuşmaması	- Güvenlik/suç sorunu - Düzensiz göçlerle ortaya çıkan kültür ve can güvenliği tehlikesi - Basmane'deki mültecilerin çok fazla olması - Ülkenin genel gidişatı - Burada yaşayan yerel halkın elindeki değeri bilmemesi - Yaşayanların kötü uygulamaları - Doğal felaketlere karşı eylem planı olmaması - Turistin alana güven duymaması - Deprem bölgesi olması - Alandaki eski ve metruk yapıların varlığı - Alandaki çarpık kentleşme olgusu - Alanın çöküntü bölgesi ile iç içe olmaması - Kültürel mirasa yönelik insan müdahaleleri/korunamaması - Yol, ışıklandırma, otopark, kanalizasyon gibi alt-üst yapı düzenleme eksiklikleri - Yozlaşma - Soylulaştırma olgusu - COVID-19 gibi risk ve diğer krizler

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

‘UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği’ adlı yüksek lisans tezi UNESCO Dünya Mirası kavramı ve İzmir Tarihi Liman Kenti’ni turizm coğrafyası yaklaşımı ile değerlendirmeye çalışan, neden-sonuç bağlamında konuya yaklaşan, daimi listeye girmesinde turizmin araç olarak kullanılmasını önceleyen, yerel kalkınma çabalarında turizmin destekleyici işlevine dikkat çeken, İzmir kentinin turizme ilişkin sorunlarını kavrayan, turizm alanındaki güncel eğilimlere ilişkin farkındalıkları anlatan, alandaki uzman görüşlerini değerlendiren özellikleri ile İzmir’e, İzmir Tarihi Liman Kenti’ne ve akademik literatüre katkı koymaya gayret göstermiştir. Tez çalışmasında, İzmir Tarihi Liman Kenti’nin mevcut fotoğrafını çekmek ve alanın sorunlarını belirlemek, kültürel miras envanteri çalışmalarına katkı sağlamak, UNESCO Dünya Mirası’nı yerel bir kalkınma projesi olarak değerlendirerek turizm ve kültürel turizmin payını artırmak amaçlanmıştır.

İzmir Tarihi Liman Kenti 8500 yıl öncesine kadar uzanan tarihsel yerleşim halkaları, ticaret-liman-ulaşım bağlantıları, iş merkezleri, hanları ve arastaları, geçitleri, endüstriyel yapıları, konaklama yapıları, eğitim yapıları, kültürel ve dini yapıları, hamam ve kaplıcaları, geleneksel konut ve eklentileri, su ile ilişkili yapıları ile adeta bir açık hava çarşısı ve müzesi niteliği taşımakta, somut olmayan kültürel miras unsurları ile bu zenginliğine değer katmaktadır. Ancak, bugün özellikle İzmir Tarihi Liman Kenti çekirdek alanı, İzmir’in metropoliten kent özelliği kazanmasıyla tarihsel-kültürel önemi azalmış, turistlerin geldiğinde ilk uğradığı yer olması gerekirken 7/24 yaşayan bölge olmaktan çıkmış, yoğun olarak aldığı göçler ile düzensiz kentleşmeye kapılıp kentin çöküntü bölgeleri haline gelmiştir.

Literatürde İzmir’in zengin doğal-kültürel turistik çekiciliklerine rağmen dünya kent pazarlamasında geri kaldığı ve kentin yüksek turizm potansiyelinin ise yeterince değerlendirilmediği noktasında hakim bir görüş bulunmaktadır. Ayrıca, İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti’ne gelen turist/ziyaretçi sayısı, turistik talebin dağılışı, müze ve örenyeri ziyaretçi sayısı, turizmden elde edilen gelir, konaklama ve diğer turizm tesislerinin nicelik ve niteliği, konaklama tesisi gecellemeleri, doluluk oranları ve ortalama kalış süresi gibi turistik göstergeler ele alındığında mevcut turizm durumunun istenilen

düzeyde olmadığı doğrulanmaktadır. Bu bakımdan, UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile İzmir Tarihi Liman Kenti alanını yeniden canlandırmanın yollarını aramak, alanın ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel gelişimine yön vermek, koruma-kullanma dengesini sağlamak ve turizm potansiyelini artırmanın yanı sıra tarihi kent kimliğini pekiştirmek tez çalışmasının hedeflediği konuları oluşturmuştur.

İzmir Tarihi Liman Kenti'nde UNESCO Dünya Mirası ve turizm ilişkilerini ele alan tez çalışması beş bölümden meydana gelmektedir. Coğrafi düşüncenin gelişiminde turizm ve coğrafya ilişkileri; turizm coğrafyası çalışmalarında kültür, kültürel miras ve kültürel turizm; UNESCO Dünya Mirası ile ilgili kavramsal çerçeve ve ilgili literatürün sunulduğu ilk bölümünün ardından İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nin tarihsel coğrafyasına yer verilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde, İzmir Tarihi Liman Kenti araştırma alanı sınırları ve genel coğrafi özellikleri ortaya konmuş, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin mevcut turizm durumu değerlendirilerek araştırma problemi tanımlanmıştır. Araştırmada kullanılan yöntem ve tekniklerin ayrıntılı biçimde aktarıldığı bölümün ardından İzmir'in UNESCO Dünya Mirası sürecinde aktif rol oynayan uzman paydaşlar ile gerçekleştirilen görüşmelerin bulgularına yer verilmiştir. UNESCO Dünya Mirası ve turizm bağlamındaki ilişkilere dair kapsamlı bir literatür çerçevesi bulunmasına karşın konu hala sıklıkla tartışmaya açık olduğu için teorik bulgular da eklenmiştir.

Araştırmanın ilk sorusunu UNESCO Dünya Mirası ve turizme ilişkin katkısı oluşturmaktadır. Görüşmelere göre, UNESCO Dünya Mirası doğrudan üstün evrensel değere sahip alan/varlıkların tanımlanmasını ve korunmasını amaçlamakta; uluslararası akreditasyon ve standardizasyon sistemi olarak geliştirilmektedir. Paydaşlar arasında ortak amaç, ortak akıl, yönetim ve birlikte hareket etme dürtüsü yaratan UNESCO Dünya Mirası süreci, kaynak yetersizliği bulunan alanlara fon kapısı açmakta; alanı korumaya yönelik teşvikler sağlarken sorumlu-İlgili paydaşları yönlendirmekte ve alana dair bir denetleme mekanizması görevi görmektedir. Ayrıca, bilimsel bilgi birikimini de beraberinde meydana getiren UNESCO Dünya Mirası süreci, alanın çeşitli boyutlarda planlanması ve yönetilmesine katkı sağlamaktadır.

Günümüzde UNESCO Dünya Mirası birincil amaçlarının daha ötesinde anlam taşımakta, turizm aracılığı ile değer kazandığı görülmektedir. Literatürde UNESCO Dünya Mirası ve turizm bağlamındaki ilişkilere dair kapsamlı bir çerçeve bulunmasına

karşın konu açık bir ikilemi ifade etmekte ve sıklıkla tartışmaların odağına alınmaktadır. UNESCO Dünya Mirası'nın alanın tanıtımı/pazarlanmasına aracılık etme, güven/kalite sağlama, uluslararası/ulusal prestij yaratma, bilinirlik/popülerlik sağlama, sorunlu turizm bölgelerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine aracılık etme, turizm istihdamı yaratma, dünya mirasına duyarlı turistik talep ve pazar oluşturma, turizm potansiyeline katkı sağlama, ziyaretçi sayısında artış sağlama, ziyaretçi deneyimini iyileştirme, turist üzerinde ilgi/merak/motivasyon yaratma, özgünlük ve otantiklik algısı oluşturma, alanın markalaşma ve kimikleşmesini sağlama açısından turizme yönelik ciddi katkıları bulunduğu saptanmıştır. Ancak, UNESCO Dünya Mirası ile başarılı bir iyi uygulama örneği ve turizm destinasyonu olma arasındaki ilişkilerin muğlak olduğu fikri ortaya çıkmakta; bu süreçte ülkesel, bölgesel ve yerel ölçekli turizm stratejilerinin daha belirleyici olduğunun altı çizilmelidir. Ayrıca, UNESCO Dünya Mirası turizm aracılığı ile değerlendirilirken yerel halk üzerinde bir farkındalık yaratmakta, öğrenme sürecini ortaya çıkarmakta, sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayarak fırsat, avantaj ve şans yaratıcı bir süreci beraberinde getirmektedir.

İzmir'in mevcut turizm durumunun turist/ziyaretçilerin İzmir'de geçirdiği zaman, turist/ziyaretçi sayısı ve turist/ziyaretçi geliri, turist/ziyaretçi deneyimlerine göre değerlendirildiğinde istenilen düzeyde olmadığı saptanmıştır. Mevcut durumun altında yatan başlıca sebepler ise turizm planlaması ve yönetiminden kaynaklanan sorunlar, tanıtım/pazarlama stratejilerinin yetersizliği, kentin yüksek turizm potansiyelinin kullanılmaması, turizm çeşitlerinde uzmanlaşma yoksunluğu, aktörler arasındaki çok seslilik, yavaş ilerleyen bürokratik süreç, kentsel sorunlar ve yerel halkın turizme karşı ilgisizliği olarak sıralanmaktadır. İzmir turizminin belirli kıyılarda (Çeşme-Alaçatı, Urla, Foça) dağılışı gösterdiği, İzmir'de turizmin deniz-kum-güneş temelli tatiller ile karakterize olduğunu ve bu açıdan alanın İzmir turizmi algısına uygun olmadığı düşünülmektedir. Turistik hareketler kentlerde tarihi kent merkezine (old town) doğru bir akış içerisindeyken ve bir kentin ilk olarak tarihi merkezi ziyaret edilirken İzmir Tarihi Liman Kenti bu anlamda başarılı bir turizm destinasyonu değildir. UNESCO Dünya Mirası süreci ve tescili İzmir Tarihi Liman Kenti'nin mevcut turizm imajını değiştirmedeki en önemli araçtır.

UNESCO Dünya Mirası'nın İzmir Tarihi Liman Kenti'ni korumada ayrıcalıklı bir araç olduğu, İzmir Tarihi Liman Kenti'nde UNESCO Dünya Mirası'nın sonuçtan ziyade yerel-merkezi yönetim organları, paydaşlar ve yerel halkın birlikteliğini gerektiren bir süreç olduğu konusunda ortak bir görüş bulunmaktadır. İzmir Tarihi Liman Kenti ören yeri gibi bir alan/varlık değil yaşayan bir bölge olduğundan UNESCO Dünya Mirası sürecinde sürdürülebilir ilke, yöntem ve yaklaşımların önemine çok daha fazla dikkat edilmelidir.

Araştırmanın bir diğer sorusu İzmir Tarihi Liman Kenti'nde yeni kültürel miras yaklaşımları ve yeni turizm eğilimlerinin nasıl değerlendirildiği, kentin ve alanın dinamiklerinin bu durumu nasıl desteklediği ile ilgilidir. 1980'lerden itibaren yeni kültürel coğrafya perspektifinde ihmal edilen konular mekan, kültür-çevre ya da insan-çevre ilişkilerinden yola çıkarak ele alınmakta ve bu konular coğrafya bilimini güçlendirmektedir. Yeni yaklaşımlarla kültürel mirası koruma ve turizm aracılığı ile değerlendirme gayretleri yapı ölçekli unsurların daha ötesine gitmekte, mekan bütüncül yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Bugün, UNESCO 'kültürel peyzaj, tarihi kentsel peyzaj' gibi yaklaşımları ile mekanın toplumsal, ekonomik ve kültürel değerlerinin bütüncül yaklaşımlarla korunmasını ve yönetilmesini tavsiye etmektedir (UNESCO, 1992; 2011). İzmir Tarihi Liman Kenti'nde yeni kültürel miras yaklaşımları deneyim odaklı turizm eğilimleri ile ilişkilendirilerek ifade edilmektedir. İzmir Tarihi Liman Kenti yaşayan bir alan olduğundan yeni kültürel miras yaklaşımlarının alanda turizmin yeni eğilimlerini güçlendirdiğini görülmekte, UNESCO Dünya Mirası adayı olan İzmir Tarihi Liman Kenti'nin temel problemi alanda yeni yaklaşım ve uygulamaların geliştirilememesine bağlanmaktadır.

Günümüzde turizm coğrafyası araştırmaları ele aldığı konu, içerik ve yöntem açısından değişim göstermekte, COVID-19 küresel salgını gibi risk ve diğer olağan krizlerin turizmi etkilemesi, dijitalleşmenin gelişimi, sürdürülebilirlik çerçevesinin turizmde gereklilik hale gelmesi turizm coğrafyasına yeni boyutlar kazandırmaktadır. Bu açıdan, araştırmanın önemli bir sorusunu İzmir Tarihi Liman Kenti'nde dijitalleşme, küresel iklim değişiklikleri, COVID-19 ve diğer afet-risklerin turizm açısından nasıl yöneltildiği oluşturmaktadır.

İzmir Tarihi Liman Kenti ‘visitizmir’ ve ‘izmirtimemachine’ platformları aracılığı ile dijitalleşmeye uyum sağlamaya çalışırken sanal gerçeklik (Virtual Reality), artırılmış gerçeklik (Augmented Reality) uygulamaları ve dijital oyunlaştırma çalışmalarının alanda henüz geliştirilmeye başlandığı görülmektedir. İzmir Tarihi Liman Kenti turizminde dijitalleşmenin yetersizliği ve dijitalleşmeye yönelik atılan adımların iş birliğinden yoksun olduğu, alanda çok sesliliğin hakim olduğu ve dijitalleşmenin ancak bireysel gayretler etrafında şekillendiği saptanmıştır.

COVID-19 küresel salgını sürecinin İzmir Tarihi Liman Kenti alanında teknoloji ve dijitalleşme aracılığı ile atlatılmaya çalışıldığına dair bir görüş birliği bulunmaktadır. Post-pandemi sürecinde turizmin güçlenerek ivme kazanacağına yönelik beklentilere işaret edilmektedir. COVID-19 küresel salgının yanında depremler, yangınlar, aşırı yağış ve sel baskınları, iklim değişiklikleri, ekonomik krizler ve insan müdahaleleri alanda yönetilmesi gereken riskler olarak öne çıkmaktadır. Bu riskler; kente, alana, kültürel miras unsurlarına, yerel halka ve turiste tehlike oluşturmakta, alanda sürdürülebilirliğin vazgeçilmezliğini gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO adaylık sürecine ‘Sürdürülebilir Alan Yönetimi’ yaklaşımının dahil edilmesini önerilmektedir.

Araştırmada ‘UNESCO Dünya Mirası adayı olan İzmir Tarihi Liman Kenti’nin Dünya Mirası Daimi Listesi’ne girmesi ile turizm nasıl değişim gösterecek, bu değişim nasıl yönetilecektir?’ sorusuna yönelik cevap aranmaktadır. UNESCO Dünya Mirası tescilinin İzmir Tarihi Liman Kenti’nde mekana, yerel halka ve turist/ziyaretçilere yönelik olumlu etkisi olacağı saptanmıştır. İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO Dünya Mirası Daimi Listesi’ne girdiği halde İzmir markası ile UNESCO markası bütünleşip birlikte anılacak ve Dünya’nın İzmir Mirası mottosu güçlenecek, alanın güvenilirliği sağlanacak, alanın tanıtım/pazarlamasına katkı sunacak, İzmir ve tarihi kent merkezinin küresel ölçekte bilinirliğini artıracak, turistik yatırımların çekilmesi ve fon kaynaklarına erişilmesi kolaylaşacaktır. UNESCO Dünya Mirası tescili, İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti’nde turist sayısı ve turist gelirinin artışı, turistik istihdamın artışını beraberinde getirecek ve mekanın yerel kalkınmasına yön tayin edecektir.

UNESCO Dünya Mirası standardizasyon sağlamaya aracılık ettiğinden İzmir Tarihi Liman Kenti’nin turiste hitap edecek şekilde fiziksel-estetik açıdan iyileştirilmesi

ve geliştirilmesi, turistik alt-yapı ve üst-yapı olanaklarının artışı, hijyen-kalite artışı, alanda bulunan metruk yapılar ve tehlike oluşturan sokakların iyileştirilerek kullanıma açılması söz konusu olacaktır. En önemli çıktısı da araştırmanın başlıca problemini oluşturan İzmir kentinin deniz-kum-güneş imajından sıyrılmasını beraberinde getirecek, İzmir'in Tarihi Liman Kenti'ni tam merkezine alarak ana turizm stratejisi etrafında ilerlemesine ve çeşitli turistik ürünlerini bütünleştirmesine yol açacak, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası rozeti ile ürün çeşitliliğinden değer elde etmesini de sağlayacaktır. Dolayısıyla, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası Daimi Listesi'ne girmesi, İzmir kenti ve İzmir Tarihi Liman Kenti'nde kültürel turizmin yükselişi ile sonuçlanacaktır.

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası Daimi Listesi'ne girmesi halinde yerel halk üzerinde de etkileri olacağı görülmektedir. İzmir Tarihi Liman Kenti alanındaki esnafın ekonomik açıdan hareketlenmesi, yerel halk ile turist/ziyaretçi arasında gelişen olumlu etkileşim, yerel halkın profiline değişimi (eğitim alma, dil öğrenme), turist/ziyaretçi ile organik bağı bulunmayan yerel halkın UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile farkındalık sahibi olması, yerel halkın koruma-kullanma-yaşatma bilincinin artması, yerel halka aşılana UNESCO algısı ile üzerine düşen görevleri yerine getirme çabası, yerel esnafın turist yönelik tatsız davranışlarının (hanutçuluk, çığırkanlık vd.) olumlu değişimi, yerel halkın turistik ürün pazarlamasındaki rolünü güçlendirmesi; Sonuç olarak, UNESCO Dünya Mirası ile İzmir Tarihi Liman Kenti'nin yerel bir kalkınma modeli olması beklentiler arasındadır. Karşı taraftan, yerel halk üzerindeki soylulaştırma kaygıları dile getirilmekte, İzmir Tarihi Liman Kenti alanının Doğu Akdeniz kimliğinden koparılmadan düzenlenmesi gerektiği önerilmektedir.

UNESCO Dünya Mirası ve turizm arasındaki ilişkiler çok yönlüdür. UNESCO Dünya Mirası tescili mekan ve yerel halk üzerinde etkiler yarattığı gibi turist/ziyaretçiye yönelik etkileriyle öne çıkmaktadır. Katılımcılar, İzmir Tarihi Liman Kenti alanının UNESCO Dünya Mirası tescili alması halinde, nitelikli turist talebini ve gelişmiş ülke pazarlarını İzmir Tarihi Liman Kenti'ne çekme, turist/ziyaretçilerin motivasyon ve merak duygusunu artırma, UNESCO Dünya Mirasına ilgili turistik pazar ve talebi uyandırma, turist ve turist arasındaki önerilerin olumlu yansıması ve turist deneyiminin

zenginleştirilmesiyle turistik faaliyetlerin olumlu sonlanması açısından etkileri olacağı yönünde fikirler bulunmaktadır.

İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası sürecinde aktif rol alan uzman turizm paydaşlarının görüşlerinden yola çıkarak oluşturulan GZFT analizine göre, İzmir Tarihi Liman Kenti'nin turizmde en güçlü yönlerini İzmir dendiğinde akla gelen ilk yer olması, doğal-kültürel turistik arzın zenginliğiyle gelişen yüksek turizm potansiyeli ve ulaşım kolaylığı; en zayıf yönlerini ise uluslararası tanıtım/pazarlama eksiklikleri, yerel halkın bilinçsizliği oluşturmaktadır. İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası sürecini en büyük fırsat olarak görülmekte; güvenlik sorunu, düzensiz göç ve yerel halkın aykırı uygulamaları alanın turizmine yönelik riskler olarak sıralanmaktadır.

Dolayısıyla, UNESCO Dünya Mirası'na girebilecek potansiyele sahip olan İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile iyi uygulama örneği olabilecek güçtedir. Ayrıca, UNESCO Dünya Mirası; İzmir, İzmir Tarihi Liman Kenti alanı, alanın turizmi, turisti, yerel halkı için yararlı ve ayrıcalıklı bir araçtır. UNESCO Dünya Mirası hiç bitmeyen bir yolculuktur. Bu yolculukta, UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneği adlı yüksek lisans tezi ile aşağıda sıralanan maddeler önerilmektedir.

- UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti'nin alan yönetiminde UNESCO'nun sürdürülebilir yaklaşımları, tavsiye kararları ve iyi uygulama örnekleri takip edilmelidir. Örneğin, UNESCO Dünya Mirası'na ilişkin 'Tarihi Kentsel Peyzaj' tavsiye kararı ile İzmir Tarihi Liman Kenti'nin somut ve somut olmayan kültürel mirası birlikte ele alınmalı, sosyo-ekonomik kalkınma için kültürel turizm potansiyeli artırılmalı, halihazırda yaşayan kültürler de gözetilmelidir. Bu tür etkili planlama ve sürdürülebilir yönetim anlayışıyla İzmir Tarihi Liman Kenti küresel rekabette bir adım öne geçmeyi hedeflemelidir. UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti UNESCO'nun doğa-insan arasındaki etkileşimleri ortaya koyan 'Kültürel Peyzaj' yaklaşımı göz önünde bulundurulmalı, alanda bulunan doğal miras unsurları da saptanarak kültürel miras ile ilişkileri güçlendirilmeli ve bütüncül projeler üretilmelidir.

- UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti alan yönetiminin tüm konularında yerel halkın katılımı ve bu süreçlerde söz sahibi olması sağlanmalıdır. İzmir Tarihi Liman Kenti'nde ziyaretçi/turistlerden önce yerel halk yaşadığı yeri tanımalı, alandaki korunma-kullanma dengesinin kurulmasında bilinçlendirilmelidir. Bu bakımdan, yerel halkın alana yönelik farkındalığını artıracak kapsamlı eğitimlere ihtiyaç vardır. Özellikle, alandaki genç nüfusun dikkati projeler, eğitim uygulamaları ve yarışmalar dahilinde bu yöne çekilmeli ve karşılıklı etkileşim sağlanmalıdır.
- UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti'nin; alan yönetimi, ziyaretçi yönetimi, göç yönetimi, risk ve alt-yapı yönetimi, kent yönetimi, mirasın bütüncül-sürdürülebilir yönetimi konularında ayrı ayrı eylem planları hazırlanmalı, bu noktada Coğrafi Bilgi Sistemleri ve araçlarından yararlanılmalıdır.
- İzmir Tarihi Liman Kenti turizminde zayıf yön olarak belirlenen kurum/kuruluşlar arası çok seslilik durumu UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile olumluya çevrilmeli, kurumlar arası ortak çalışma ortamı yaratılmalı, bütünleşik stratejiler oluşturulmalı ve İzmir Tarihi Liman Kenti turizmi birlikte güçlendirilmelidir.
- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde UNESCO Dünya Mirası yolculuğu sürdürülebilir yerel bir kalkınma modeli olarak görülmeli, tüm sorumlu-ilgili paydaşlar bu yolculukta üzerine düşen görevleri gayretleri ile yerine getirmelidir.
- UNESCO Dünya Mirası Adayı İzmir Tarihi Liman Kenti'nde uzun yıllar boyunca korunmayan, tahrip edilen ve unutulmaya yüz tutan kültürel miras varlıklarını restore etme, iyileştirme, canlandırma, işlevlendirme, turizme kazandırma çalışmaları hız kazanmalıdır. Ayrıca, yalnızca belirli noktaların değil tüm mekanın güvenirliliği sağlanmalı, turist ve yerel halk güvenlik sorunu olmadan deneyim kazanabilmelidir. Bu kapsamda, sorumlu kurum/kuruluş ve ilgili üniversiteler arasında iş birlikleri kurulmalı, turizme yönelik stratejik eylem planları oluşturulmalı, amaç ve hedeflere yönelik projelerin geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti'nde kültürel miras varlıklarının sergilenebileceği kapsamlı bir müze ihtiyacı vardır. Bu bakımdan, İzmir Tarihi Liman Kenti çekirdek alanında yeni yaklaşım ve turist tipolojilerine uygun, dijital teknolojiler ile entegre ve deneyim odaklı bir müze oluşturulmasına çaba sarf edilmelidir. İzmir ve Tarihi Liman Kenti'nde bulunan müzelerin ise yeni yaklaşımlar

dahilinde kurgulanması, dijital platformlar aracılığı ile görünürlüğünün artırılması gerektiği düşünülmektedir.

- UNESCO Dünya Mirası yolunda olan İzmir Tarihi Liman Kenti, İzmir’de bulunan diğer UNESCO Dünya Mirası alanları ve İzmir çevresindeki turizm destinasyonları ile bütünleştirilmelidir.
- Uluslararası ve ulusal turizm fuarlarında İzmir tanıtılırken İzmir Tarihi Liman Kenti alanını öne taşıyacak ayrıcalıklı vurgular yapılmalıdır.
- İzmir’e gelen kruvaziyer turistlerin tur güzergahlarına ilk olarak İzmir’in tarihsel kent merkezine karşılık gelen İzmir Tarihi Liman Kenti eklenmelidir.
- Mutfak kültürü çok zengin olan İzmir ve Tarihi Liman Kenti alanındaki yeme-içme tesisleri turizme hizmet vermekten ziyade gündelik ihtiyaçlara cevap vermektedir. Somut olmayan kültürel miras açısından zengin unsurları barındıran İzmir Tarihi Liman Kenti’ndeki zanaatkarlar dağınık biçimde konumlanmaktadır. Alanda bulunan konaklama tesislerinin nitelik ve niceliği ihtiyaçlara yansız kalmaktadır. Bu açıdan, İzmir Tarihi Liman Kenti’nde turist deneyimini artıracak ve turistlerin alanda uzun süre geçirmesini sağlayacak tesis ve ürünlerin markalaşması, ziyaretçi rotalarının oluşturulması, alanda turizme yönelik ürün-zaman-mekan çeşitlilikleri yaratılması ve turizme hizmet veren potansiyel ürünlerin bir sisteme kavuşturulması sağlanmalıdır.
- Bugün, özellikle turizmin post-modern döneminde yeni yaklaşımlara açık olunmalı, ‘UNESCO Dünya Mirası Yolunda: İzmir Tarihi Liman Kenti’ ve ‘Dünya’nın İzmir Mirası’ mottoları daha fazla kullanılmalı, Richards ve Wilson’un önerdiği üzere (2006); alanın ikonik yapıları ön plana çıkarılmalı, İzmir Tarihi Liman Kenti’nin çekirdek alan ve bağlantı noktaları bütünleştirilerek kültürel turizme yönelik tematize aktiviteler ve mega ölçekli etkinlikler düzenlenmeli, mirası bütüncül olarak yeniden geliştirme üzerinden yarışılmalıdır.
- İzmir Tarihi Liman Kenti’nde koruma-kullanma dengesi mekan odaklı bir yaklaşım dahilinde sağlanmalı; turizm aracılığı ile gelir eşitsizliklerinin azaltılması, güvenlik, markalaşma, toplumsal cinsiyet, iklim değişikliklerine uyum, yeni enerji ve katı atıkların yönetimi konuları sürdürülebilir yaklaşımlarla yeniden düşünülmeli, tartışmaya açılmalıdır.

REFERANSLAR

- Addison, A. C. (2000). *Emerging Trends in Virtual Heritage*. IEEE Multimedia, 7(2), 22-25.
- Addison, A. C. (2001). *Virtual Heritage: Technology in the Service of Culture*. Proceedings of the 2001 Conference on Virtual Reality, Archeology, And Cultural Heritage (Pp. 343-354).
- Ahmad, Y. (2006). *The Scope and Definitions of Heritage: From Tangible to Intangible*. International Journal of Heritage Studies, 12(3), 292-300.
- Akar Tanrıver, D. (2017). *Eski Smyrna'da Savaşlar, Silahlar ve Askeri Teçhizatlar*. Arkeoloji ve Sanat 156, 77-92
- Aksoy, A. Ünal, D. (Ed.) (2012). *Kültürel Miras Yönetimi*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2573 Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1543
- Aksoy, Y. (2002). *Smyrna: İzmir Efsaneden Gerçeğe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2002, S43-84.*
- Aksoy, Y. (2009). *Antik Çağlardan Modern Zamanlara İzmir'in Kimliği*. İzmir Araştırmaları Kongresi: Körfezde Zaman İçinde.
- Akurgal, E. (1950). *Bayraklı Kazısı, Ön Rapor*. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Viii. 1-51.
- Akurgal, E. (1950). *Erster Vorläufiger Bericht Über Die Ausgrabungen In Alt-Smyrna*.
- Akurgal, E. (1983). *Eski İzmir I: Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Akurgal, E. (1993). *Ege Batı Uygarlığının Doğduğu Yer*. İzmir.
- Altıntaş, V., & Hazarhun, E. (2020). *İzmir'in Gastronomi Turizmi Potansiyeline Turist Rehberlerinin Bakış Açıları*. International Journal Of Applied Economic And Finance Studies, 5(2), 13-36.
- Anderson, K., Domosh, M., Pile, S., Thrift, N. (Eds.). (2002). *Handbook of Cultural Geography*. Sage.
- Arı, K. (2011). *İzmir'de Deniz Ulaşımı ve Ticaretinin Kent Kimliği Oluşumu Üzerindeki Etkileri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi Özel Sayı.
- Ascaniis, S., Gravari-Barbas, M., & Cantoni, L. (2018). *Tourism Management At Unesco World Heritage Sites*. Università Della Svizzera Italiana.
- Ashworth, G.J. (2003). *Heritage, Identity and Places: For Tourists and Host Communities*. In S. Singh, D.J. Timothy and R.K. Dowling (Eds) *Tourism In Destination Communities* (Pp. 79-97). Wallingford: Cabi.
- Atalay, İ. (2005). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*. İzmir: Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri.

- Atay, Ç. (1998). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Atik, T. (2014). *The Rise Of Ottoman İzmir As A Commercial Center*. Master's Thesis, Middle East Technical University.
- Atila, A. N. (2001). *Efsaneler ve Gerçekler ya da İki Yangın Arasında İzmir'in Kısa Tarihi*. Kentleşme ve İzmir. Türkiye Mühendislik Haberleri, Sayı 415.
- Ayönü, Y. (2009). *İzmir'de Türk Hâkimiyetinin Başlaması*. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 9(1), 1-8.
- Baillie, B., Chatzoglou, A., Taha, S. (2010). *Packaging the Past: The Commodification of Heritage*. Heritage Management, 3(1), 51-71
- Ballart, J. (1997). El Patrimonio Histórico Y Arqueológico: Valor Y Uso.
- Balköse, Ö. Ö. (2006). *Ege Limanlarının En Önemlisi İzmir Limanı; Dünü, Bugünü, Yarını*. 6. Ulusal Kıyı Mühendisliği Sempozyumu.
- Bandarin, F., & Van Oers, R. (Eds.). (2014). *Reconnecting The City: The Historic Urban Landscape Approach and The Future Of Urban Heritage*. John Wiley & Sons.
- Bardakoğlu, Ö. (2011). *Turistik Ürün Bakımından Destinasyon Planlaması ve Pazarlaması Kapsamında İzmir Turizminin Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Model Çalışması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir.
- Barnett, C. (1998). *The Cultural Turn: Fashion or Progress in Human Geography?* Antipode, 30(4), 379-394.
- Baykara, T. (1974). *İzmir Şehri ve Tarihi*. Ege Üniversitesi Matbaası.
- Bayraklı Belediyesi, (2015). *Bayraklı Belediyesi Stratejik Planı: 2015-2019*.
- Belge, B. (2005). *Urban Archaeological Issues And Resources In İzmir Historic City Centre: An Exploratory Case Study*. Master's Thesis, Middle East Technical University.
- Bilsel, C. (1996). *Ideology And Urbanism During The Early Republican Period: Two Master Plans For İzmir And Scenarios Of Modernization*. METU Journal Of Faculty Of Architecture. Vol. 16, No. 1-2, 13-30.
- Bilsel, C. (2009). *İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Planlaması (1923-1965):20. Yüzyıl Kentsel Mirası: Osmanlı'nın Yedi Yüzüncü Yılı: Uluslar Üstü Bir Miras*. TMMOM, S. 4, İstanbul, 2009.
- Borowiecki, K. J., Forbes, N., Fresa, A. (2016). *Cultural Heritage in A Changing World*. Springer Nature.
- Bortolotto, C. (2006). *From The 'Monumental' to the 'Living' Heritage: A Shift in Perspective*. In World Heritage. Global Challenges, Local Solutions. Proceedings Of A Conference At Coalbrookdale (Pp. 4-7).

- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları*. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 180(180), 9-32.
- Brumann, C. (2015). *Cultural Heritage*. International Encyclopedia of The Social & Behavioral Sciences, 2nd Edition, Volume 5.
- Burke, V., Jørgensen, D., & Jørgensen, F. A. (2020). *Museums At Home: Digital Initiatives In Response To Covid-19*. Norsk Museumstidsskrift, 6(2), 117-123.
- Byrne, D. (1991). *Western Hegemony in Archaeological Heritage Management*. History And Anthropology, 5(2), 269-276.
- Byrne, D. (2009). *A Critique of Unfeeling Heritage*. In *Intangible Heritage*. Routledge.
- Cadoux, C.J. (1938). *İlkçağ'da İzmir: Kentin, Eski Çağlardan İ.S. 324'e Kadar Tarihi*. İletişim Yayınları, Çev.: Bilge Umar, 2003, İstanbul.
- Cambridge, (2021). <https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce-türkçe/heritage>
- Cangül, C. Karadağ, A. (2021). *İzmir Tarihi Liman Kenti Kültür Envanteri*. <https://Kulturenvanteri.Com/Yer/?P=16090>.
- Canpolat, E. (1953). *İzmir: Kuruluşundan Bugüne Kadar*. Pulhan, İstanbul.
- Canpolat, E. (1992). *Kuruluşundan Bizans Dönemi Sonuna Kadar İzmir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Caust, J., & Vecco, M. (2017). *Is Unesco World Heritage Recognition A Blessing or Burden?*. Evidence From Developing Asian Countries. Journal Of Cultural Heritage, 27, 1-9.
- Chang, T. C., Milne, S., Fallon, D., Pohlmann, C. (1996). *Urban Heritage Tourism: The Global-Local Nexus*. Annals Of Tourism Research, 23(2), 284-305.
- Chhabra, D., Healy, R., Sills, E. (2003). *Staged Authenticity And Heritage Tourism*. Annals Of Tourism Research, 30, 702-719.
- Chirac, M. (1981). *Journal De L'amiral Bouffremont Dans Les Pays Barbaresque* (Paris: Éd. De Cnrs, 1981), Voyage Date, 1766.
- Cohen, E. (1988). 'Authenticity And Commoditization In Tourism'. Annals Of Tourism Research 15(3): 371-386.
- Comissão Nacional Da Unesco (2014). *Estudo Sobre O Valor Económico Da Ligação Às Redes Da Unesco Em Portugal, Sítios Do Património Mundial, Reservas Da Biosfera E Cátedras Unesco*. Ministério Dos Negócios Estrangeiros, Portugal.
- Cook, J. M. (1958). *Old Smyrna, 1948-1951*. The Annual Of The British School At Athens, 53, 1-34.
- Cook, J. M. (1959). *The History Of Old Smyrna*. Annual Of The British School At Athens, 53, 9-34.
- Cook, J. M. (1985). *On The Date Of Alyattes Sack Of Smyrna*. The Annual Of The British School At Athens Vol. 80, 25-66.

- Corna-Pellegrini, G. (2011). *Geography And Tourism*. Almatourism, N.4.
- Coşkun, R. (2021). *Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Turizmle İlişkisi: Eskişehir Odunpazarı Örneği*. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bilecik.
- Çakmak, Ş., (2017) *Smyrna Agorası Çevresindeki Bazı Osmanlı Yapıları Hakkında Değerlendirmeler*. Yolaçan, B. ve Diğerleri (Ed.), Smyrna /İzmir Kazı ve Araştırmaları II İçinde: 69-82.
- Çakır, (2011). *Kültürel Miras Yönetimi*. Anadolu Üniversitesi Uzaktan Öğretim Tasarım Birimi.
- Çaprak, D., Ayazlar, G. (2021). *Klasik Tüketim Normlarına Karşı Alternatif: Paylaşım Ekonomisi ve Turizm*. Turizm Toplum ve Kültür İçinde (Ed. Saltık, I. A.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çatalbaş, F., Kılıç, S. E. (2021). *Farklı Kentsel Paydaşların Kültürel Mirasın Korunması Ve Kültür Turizmine İlişkin Görüşlerinin Üst Ölçekli Planlar Çerçevesinde Değerlendirilmesi: İzmir Örneği*. Ege Coğrafya Dergisi, 30(1), 167-186.
- Çırak, A. A., Demirden, H. E., Hekimoğlu, D., & Cengiz, E. Y. (2016). *İzmir'de Planlama-Arkeoloji İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Modernist Planlama Etkinliklerinin Başlangıcından Günümüze Tarihi Kent Merkezinde Yer Alan Arkeolojik Alanlar İçin Geliştirilen Plan Kararları*. Tüba-Ked Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (13), 51-81.
- Çiçek, Ü. 2006. *İzmir'in Tarihçesi*. İzmir Ticaret Odası.
- Dan, A. (2017). *Anadolu ve Ege Ortamında Antik Smyrna: Kuruluş Hikayeleri*. Geçmişten Günümüze İzmir From Past To Present: Beşeri ve Kültürel Etkileşimler Sempozyum Bildirileri, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, S.189-220,
- Daş, M. 2009. *Ortaçağ'da İzmir*. İzmir Kent Tarihi İçinde, S.40-54, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İzmir.
- Dave, B. (2007). *Virtual Heritage: Mediating Space. Time and Perspectives*. In New Heritage (Pp. 56-68). Routledge.
- De La Fuente Prieto, J., Perea, E. C., Arroyo, F. L. (2017). *Augmented Reality in Architecture: Rebuilding Archeological Heritage*. The International Archives of Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 42, 311.
- Demirbaş, M. A. 2009. *Osmanlılar Dönemi'nde İzmir*. İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İzmir Kent Tarihi Ansiklopedisi İçinde s. 55-59.
- Dereli, H. C. (2016). *Unesco Yaratıcı Kentler Ağı, Tasarım Kenti Kriterleri Bağlamında İzmir'in Değerlendirilmesi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

- Derin, Z. (2006). *İzmir'den İki Yeni Prehistorik Yerleşim Yeri: Yassitepe Höyüğü-Çaka Tepesi Höyüğü*. Arkeoloji Dergisi, 7, 1.
- Derin, Z. (2009). *Yeşilova Höyüğü Kazıları ve İzmir'in Tarih Öncesi Dönemi*. Körfezde Zaman İzmir Araştırmaları Kongresi Kitabı İçinde.
- Derin, Z. (2010a). *İzmir'in Tarih Öncesi Dönemi ve Yeşilova Höyüğü*.
- Derin, Z. (2010b). *İzmir-Yeşilova Höyüğü'nde Yeni Bir Eğitim Yöntemi: Zaman Yolculuğu*. Tüba-Ked Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (8), 263-274.
- Derin, Z. (2014). *Tarih Öncesi Dönem'de Bornova*. I. Bornova Araştırmaları Sempozyumu. Ege Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 12.
- Derin, Z. (2020). *İzmir-Yeşilova Höyüğü*. İzmir Araştırmaları Dergisi, 12, 1-10.
- Doğaner, S. (2003). *Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması*. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyum Kitabı İçinde s.1-8. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü ve EBİLTEM.
- Doğer, E. (2016). *İzmir'in Smyrna'sı: Paleolitik Çağ'dan Türk Fethine Kadar*. İletişim Yayınları.
- DÖSİM, (2021). <http://dosim.kulturturizm.gov.tr/giris-ucretleri>
- Dünya Mirası Gezinleri Derneği, (2021). *UNESCO Dünya Mirası Kavramı* <https://www.worldheritagetravellers.com/dunya-mirasi-kavrami/>
- Efe, R. (2002). *Coğrafya'da Beş Temel Kavram ve Bunların Öğretim Metot ve Teknikleri*. Marmara Coğrafya Dergisi, (5), 27-41.
- Emekli, (2012). *Kültür Mirasının Turizm Aracılığı ile Değerlendirilmesi: Kültürel Turizm ve İzmir*. Kültür Turizmi Çalıştayı İzmir Kalkınma Ajansı-Buca Belediyesi Buca İlçesinin Ekoturizm Ve Kültür Turizmi Sektör Analizi Projesi 8 Şubat 2012-Buca.
- Emekli, G. (1999). *İzmir Turizminin Bugünkü Yapısı, Geleceği ve Sorunları*. Ege Coğrafya Dergisi, 10:(1).
- Emekli, G. (2003). *İzmir'de Kültürel Turizmin Geliştirilmesinde Müzelerin Önemi*. Dokuz Eylül Ün. Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü. 4. Ulusal Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı S.112-131.
- Emekli, G. (2006). *Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm*. Ege Coğrafya Dergisi, 15(1-2), 51-59.
- Emekli, G. (2009). *İzmir'in Coğrafyası*. İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İzmir Kent Tarihi Ansiklopedisi İçinde s. 11-16.
- Emekli, G. (2011). *Öğrenen Turizm Bölgeleri, Kentler ve Kent Turizmine Kuramsal Yaklaşım*. Ege Coğrafya Dergisi, 20(2), 27-39.
- Emekli, G. (2018). *Kent Turizminde Kültür ve Yaratıcılık*. Tücaum, 30, 3-6.

- Emekli, G. (2021). *Coğrafya, Turizm, Kültür İlişkilerinin Turizm Coğrafyasına Yansımaları ve Kültürel Turizm*. Ege Coğrafya Dergisi, 30(2) , 405-428.
- Emekli, G. (2009). *Dünya Kültür Miras Listesine İzmir'den Bir Aday: Bergama*.
- Erdem, A., Tanrıver, C. (2016) *2015 Yılı Bayraklı Höyük Kazıları: Tunç Çağı Çalışmalarına Dair Ön Rapor*. Arkeoloji Dergisi XXI: 1-9. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ersoy, A. (2009). *İzmir'in Erken Tarihi*. İzmir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İzmir Kent Tarihi Ansiklopedisi İçinde s. 22-40.
- Ersoy, A. (2012). *Smyrna (İzmir) History And Archaeology*. In International Earth Science Colloquium On The Aegean Region, Iesca-2012.
- Ersoy, A. (2015). Antik Smyrna/İzmir Kazı Araştırmaları Ve Restorasyon Çalışmaları.
- Ersoy, A. (2015). *Büyük İskender Sonrasında Antik Smyrna (İzmir)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı.
- Ersoy, A. (2018). *Bazı Arkeolojik Buluntu Örnekleri Üzerinden Antik Smyrna/İzmir'de İnançlar*. Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(1), 89-107.
- Eylemer, S., & Memişoğlu, D. (2015). *The Borderland City Of Turkey: Izmir From Past To The Present*. Eurolimes, 19, 159-184.
- Falbos, F. 1961. *İzmir'deki Frenk Mahallesi*. Atina.
- Fayos-Sola, E. (1996). *Tourism Policy: A Midsummer Night's Dream?*. Tourism Management 17:405–412
- Fernández-Toribio, S. Z. (2013). *Rescue Archaeology and Spanish Journalism: The Abu Simbel Operation*. Online Journal In Public Archaeology, (3), 46-73.
- FIA, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Tarih, (2017). İzmir Sürdürülebilir Ulaşım Projesi https://wrisehirler.org/sites/default/files/IzmirSurdurulebilirUlasimProjesi_Fin al.pdf
- Frangakis-Syrett, E. (2001). *The Making Of An Ottoman Port: The Quay Of Izmir In The Nineteenth Century*. Journal Of Transport History 22, No. 1 İçinde (23-46)
- Frangakis-Syrett, E. 1996. *Concurrence Commerciale Et Financière Entre Les Pays Occidentaux À Izmir (Xixe–Début Xxe Siècles)*. In J. Thobie, R. Perez And S. Kancal (Eds), Enjeux Et Rapports De Force.
- Garabello, R., & Scovazzi, T. (Eds.). (2003). *The Protection of the Underwater Cultural Heritage: Before and After The 2001 Unesco Convention*. Martinus Nijhoff Publishers.
- García-Hernández, M., La Calle-Vaquero, D., Yubero, C. (2017). *Cultural Heritage and Urban Tourism: Historic City Centres Under Pressure*. Sustainability, 9(8), 1346.

- Gelişkan, N., N. (2018). 19. Yüzyıl İzmir Mega Formunda Eklemlenmeler: Frenk Caddesi. 'Değişkent' Değişen Kent, Mekân ve Biçim, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı I. Kentsel Morfoloji Sempozyumu.
- Gençer, C. İ. (2017). 19. Yüzyılda İzmir Ve Selanik'te Kentsel Dönüşüm: Rıhtım Ve Limanların İnşası. Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi, (1), 33-51.
- Gholitabar, S., Alipour, H., Costa, C. M. M. D. (2018). An Empirical Investigation of Architectural Heritage Management Implications for Tourism: The Case Of Portugal. Sustainability, 10(1), 93.
- Goffman, D. (2012). İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine. Doğu ile Osmanlı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir, İstanbul İçinde. Çev: Sermet Yalçın, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Göğebakan, Y., Saban, D. (2018). Dünya Miras Listesi ve Vespasianus-Titus Tüneli-Süreç Üzerine Bir Değerlendirme. Journal Of International Social Research, 11(55).
- Gökdemir, O. (2009). İzmir Kent Tarihi İçinde: Cumhuriyet İzmir'i. İzmir İl Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Gökdeniz, A. (2017). Unesco Süreçleri ve Bir Başarı Hikayesi; 'Ayvalık Endüstriyel Peyzaj' Başlığı İle Geçici Liste'de (Tentative List). International Journal of Social and Economic Sciences, 7(1), 26-33.
- Gölgesiz Gedikler, H. (2012). 1950'li Yıllarda İzmir. İzmir: Şenocak Yayınları.
- Göncü, H. 2018. Kadifekale'nin Orta Çağ Savunma Mimarisi. Aydınoğulları Tarafından Fethinin 700. Yıldönümünde Kadifekale'den İzmir'e Bakmak: İzmir'in Dünü ve Yarını. Üçüncü Uluslararası Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı. Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Güner, D. (2005). İzmir'in Kentsel Tarihi. İzmir Mimarlık Rehberi, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayını.
- Güngördü, A., Güner, H., E. (2019). 1922 Büyük İzmir Yangini Sonrası İzmir Cumhuriyet Meydanının Oluşumu ve Mekânsal Gelişiminin İncelenmesi. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 11(2), 111-130.
- Gürsoy, M. (1993). Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları ile Bizim İzmirimiz. MG Yayınları.
- Hall, C. M. & Piggin, R. (2003). World Heritage Sites: Managing the Brand. In A. Fyall, B. Garrod & A. Leask (Eds.), Managing visitor attractions: New directions (pp. 203-219). Oxford: Butterworth Heinemann.
- Hall, C. M. (2009). Geography of Tourism. Encyclopedia Of Life Support Systems, 176-197.
- Hepkapaklı, T. (2021). Seyahat Acentelerinin ve Kruvaziyer Gemi Şirketlerinin Liman Seçiminde Tercihlerini Etkileyen Faktörler: İzmir Limanı Örneği. İzmir Kâtip Çelebi

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

- Hinch, T., Butler, R. (1996). *Indigenous Tourism: A Common Ground for Discussion*. *Tourism And Indigenous Peoples.*, 3-19.
- Hodder, I. (2010). *Cultural Heritage Rights: From Ownership and Descent To Justice And Well-Being*. *Anthropological Quarterly*, 83(4), 861-82.
- Holt-Jensen, A. (2009). *Geography: History and Concepts*. SAGE.
- Hospers, G. J. (2002). *Industrial Heritage Tourism and Regional Restructuring In The European Union*. *European Planning Studies*, 10(3), 397-404.
- Hosseini, K., Stefaniec, A., Hosseini, S. P. (2021). *World Heritage Sites In Developing Countries: Assessing Impacts And Handling Complexities Toward Sustainable Tourism*. *Journal Of Destination Marketing & Management*, 20, 100616.
- Jordan, P., Pastras, P., Psarros, M. (2018). *Managing Tourism Growth in Europe*. The ECM Toolbox. Dijon
- Kırılmaz, L. & Uhri, A. (2019). *Kentlilik Bilinci ve İzmir Tarihi*. Ege Üniversitesi Rektörlüğü Basımevi Müdürlüğü, Bornova, İzmir
- ICOMOS, (1996). *Sualtı Kültür Mirasının Korunması Ve Yönetimi ile ilgili Tüzük*. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0882066001536913778.pdf
- ICOMOS, (2021). <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr>
- Inal, O. (2019). *The Making Of An Eastern Mediterranean Gateway City: Izmir In The Nineteenth Century*. *Journal Of Urban History*, 45(5), 891-907.
- Ismagilova, G., Safiullin, L., & Gafurov, I. (2015). *Using Historical Heritage As A Factor In Tourism Development*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 188, 157-162.
- Işık, Ş. (2005). *Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri*. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 57-71.
- İçellioğlu, C. Ş. (2014). *Kent Turizmi ve Marka Kentler: Turizm Potansiyeli Açısından İstanbul'un Swot Analizi*. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 37-55.
- İlhan, Ö. A. (2021). *The Rise Of Digitalization In The Tourism Industry During Covid-19: Cyber Space, Destinations, And Tourist Experiences*. *Handbook Of Research On The Impacts And Implications Of Covid-19 On The Tourism Industry* (Pp. 843-862). Igi Global.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi , (2016). *İzmir Sürdürülebilir Enerji Eylem Planı*. https://skpo.izmir.bel.tr/Upload_Files/FckFiles/file/izmir_surdurulebilir_eylem_plani_2017.pdf
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, (2014). *Kemeraltı Çarşısı Esnaf Arası Bağımlılık İlişkileri Ve Ekonomi Analizi*. Kanyılmaz Matbaacılık.

- İzmir Büyükşehir Belediyesi, (2016). *1/1000 Ölçekli Kemeraltı 1. Etap Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı Ve 1/500 Ölçekli Yerleşim Planı Değişikliği Plan Açıklama Raporu*.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, (2017). *Konak 2.Etap (Üçkuyular-Karataş Bölgesi) 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı*.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, (2018). *Basmane Çevresel Tasarım Önerileri Projesi*.
https://www.izmeda.org/yayimlar/projeler/basmane_web_son.pdf
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, (2018). *İzmir Tarihi Kent Merkezi Sürdürülebilir Lojistik Planı (LOPİKEMERALTI)*.<https://kemeraltilojistikplan.com/lopi-kemeralti/>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, (2020). *İzmir Yeşil Şehir Eylem Planı*.
<https://ebrdgreencities.com/assets/Uploads/PDF/9ff339fb50/Izmir-GCAP-report FINAL-ISSUED-TURK.pdf>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi, (2020). *Kentsel Ve Ekolojik Omurga Olarak Meles Çayı Ulusal Kentsel Tasarım Fikir Projesi Yarışması*.
- İzmir İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, (2021). <https://izmir.ktb.gov.tr/Tr-248575/Selluka--Plaketi-Ve-Belgesi.Html>
- İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2021). *İzmir Büyük Yangınında Kaybedilen Kiliseler*.
<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210621/izmir39in-buyuk-yanginda-kaybedilen-kiliseleri.html>
- İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2022). *UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras*.
<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-90964/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras.html>
- İzmir Kalkınma Ajansı, (2015). *İzmir Bölge Planı (2014-2023)*. http://izka.org.tr/wp-content/uploads/pdf/01_bolgeplani_1.pdf
- İzmir Kalkınma Ajansı, (2021). *İzmir Endüstriyel Miras Envanteri*. İzmir Kalkınma Ajansı.
- İzmir Kalkınma Ajansı. (2011). *İzmir Kültür Turizmi Sektör Araştırması Tespit Ve Öneriler*.
Tr31\11\Dfd01\0008.
- İzmir Ticaret Odası, (2021). *İzmir Ekonomisi*. <https://www.izto.org.tr/tr/tg/izmir-ekonomisi>
- İzmir Şehri Milletlerarası İmar Plânı Müsabakası Jüri Raporu, (1952). Sayı: 1952-05-08 (249-250-251-252) Sayfa: 119-138.
- İzmir Vakfı, (2021). *İzmir Turizm Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı*. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir Kalkınma Ajansı'nın Destekleri ile.
- İzmir Valiliği, 2021. <https://izmirsehri.wordpress.com/cografi-ozellikleri/>
- İzmirart Mobil Uygulaması, (2021). <https://www.izmir.art/tr/etkinlik-rotalari>
- İzmirtarih Mobil Uygulaması, (2021). <http://ibbizmirtarih.com/>
- İZTO, (2017). <https://www.izto.org.tr/tr/tg/izmirde-krvaziye-turizmi>

- Jacobson, J., & Holden, L. (2007). *Virtual Heritage: Living In The Past*. Techné: Research In Philosophy And Technology, 10(3), 55-61.
- Jimura, T. (2018). *World Heritage Sites: Tourism, Local Communities And Conservation Activities*. CABI.
- Jonsen-Verbeke, M. (1999). *Industrial Heritage: A Nexus for Sustainable Tourism Development*. Tourism Geographies, 1(1), 70-85.
- Kansu, Ş. A. 1963. *Ege (İzmir) Paleolitiğine Ait İlk Not*. Belleten, 27 (107): 485.
- Kansu, Ş. A. 1969. *İzmir Dolaylarında Bulunan İkinci Bir Alt Paleolitik Alete Ait Not*. Belleten, 33 (29): 79.
- Kar, M., Zorkirişçi, E., Yıldırım, M. (2004). *Turizm ve Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme*. Akdeniz İİBF Dergisi, 4(8), 87-112.
- Karadağ, A. (2000). *Kentsel Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları ile İzmir*. Ege-KOOp'un Katkılarıyla.
- Karadağ, A. Baykal, F. (2021). *Industrial Heritage In The Urban Identity And Memory Axis*. Ege University Publications Faculty of Letters Publication No. 210.
- Karadağ, A., & İncedere, L. (2020). *Kentsel Belleğin Sürdürülebilirliği Açısından İzmir'deki Endüstri Miras Alanlarının Önemi: Alsancak Liman Ardı Bölgesi Örneği*. Ege Coğrafya Dergisi, 29(1), 57-71.
- Karadağ, A. (2012). *Bornova Ovası ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası*. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- Karakaya, E. (2012). *Reconstruction Of Anatolia For The Construction Of Nation-State: Roles Attained To Ankara and İzmir*. 15th International Planning History Society Conference. Cities, Nations And Regions In Planning History. Academic Press.
- Kasaba, R. (1993). *İzmir*. Review (Fernand Braudel Center), 387-410.
- Kaya, İ. (2015) *Kültürel Dönüş ve Yeni Kültürel Coğrafya. İçinde: Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı*.
- Kayın, E. (2013). *İzmir Kent Ansiklopedisi Mimarlık-1 Birinci Cilt İçinde: İzmir'in Kentsel ve Tarihsel Gelişiminin Anahatları*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir.
- Keyder, Ç., Özveren, Y. E., & Quataert, D. (1993). *Port-Cities In The Ottoman Empire: Some Theoretical And Historical Perspectives*. Review (Fernand Braudel Center), 519-558.
- Kılıç, M. (2011). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Smyrna'nın Kamu Yapıları*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Kızılgöl, A. G. Ö., Erbaykal, E. (2008). *Türkiye'de Turizm Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 351-360.

- Kluckhohn, C., & Smith, A. L. (1949). *Mirror For Man: The Relation of Anthropology to Modern Life*. Routledge.
- Kodaş, D., Eröz, S. (2012). *Kırsal Turizm ile Kültürel Turizmin Bütünleşmesi*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012(1), 169-174.
- Kolay, A. (2017). *Anadolu'da İşletmeye Açılan ilk Demiryolu Hattı: İzmir-Kasaba (Turgutlu) Demiryolu*. Asos Journal Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi.
- Komnena, A. (1979). *Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*. Çev: Umar, B. İnkılap Kitabevi.
- Konak Belediyesi, (2018). *İzmir İli Konak İlçesi 1215 Ada 3 Parsel 24m-3d Pafta 1/1000 Ölçek Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu*.
- Konak Kaymakamlığı, (2021). *Ekonomik Durum*. <http://www.konak.gov.tr/ekonomik-durum>
- Kongar, E. (1989). *Kültür Üzerine*. Remzi Kitabevi.
- Kozak, A., M., Evren, S., Onur, Ç. (2013). *Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması*. Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, (1): 7-22.
- Kozak, N., Kozak, M. A., Kozak, M. (2019). *Genel Turizm: İlkeler ve Kavramlar*. Detay Yayıncılık.
- Krill De Capello, H. H. (1970). *The Creation of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*. International Organization, 24, Pp 1-30.
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A Critical Review Of Concepts And Definitions*. Papers. Peabody Museum Of Archaeology & Ethnology, Harvard University.
- KUTO, (2010). *Dünyada ve Türkiye'de Kruvaziyer Turizmi ve Kuşadası Limanı*. https://kuto.org.tr/site/assets/files/1581/kruvaziyer_turizmi_ve_kusadasi_limani_raporu.pdf
- Kütükoğlu, M. (1985). *Osmanlı Dış Ticaretinin Gelişmesinde İzmir Limanı ve Gümrüklerinin Rolü*. 1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100. Yılı, İzmir ve Ticaret Odası Sempozyumu, İzmir.
- Kütükoğlu, M., S. (2000). *XV. ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*. İzmir: İzmir Kent Kitaplığı, 2000.
- Labadi, S., Logan, W. (2015). *Approaches to Urban Heritage. Development and Sustainability*. Routledge.
- Leask, A., Fyall, A. (2006). *Managing World Heritage Sites*. Routledge.
- Lee, J. H. (2010). *Bizans Siyasî ve Sosyal Tarihinde Tasvir Kırıcılık: İkonoklazma Dönemi (787-843)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Ortaçağ Anabilim Dalı Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

- Lew, A., Hall, C. M., Timothy, D. J. (2008). *World Geography of Travel and Tourism: A Regional Approach*. Butterworth-Heinemann.
- Livingstone, D. N. (2018). *Coğrafyanın Kısa Bir Tarihi*. Çev: Yavan N., Anlı K., C. International Journal of Geography and Geography Education, 38, 311-317.
- Lomine, L (2005). *Tourism In Augustan Society*. Histories Of Tourism:Representation, Identity And Conflict, Channel View Publications, S.71-88, United Kingdom.
- Lu, J., Xiao, X., Xu, Z., Wang, C., Zhang, M., & Zhou, Y. (2022). *The Potential Of Virtual Tourism In The Recovery Of Tourism Industry During The Covid-19 Pandemic*. Current Issues In Tourism, 25(3), 441-457.
- Lurçat., A. *Le Plan d'aménagement de la Ville de Smyrne*. L'Architecture 40, no. 4 (1927): 117-26.
- Maccannell, D. (2013). *The Tourist: A New Theory Of The Leisure Class*. Univ Of California Press.
- Madrigal, M. (2014). *Birinci Yüzyıl Anadolu Kiliseleri*. Kutsal Kitap ve Arkeoloji.
- Makuvaza, S. (Ed.). (2017). *Aspects Of Management Planning For Cultural World Heritage Sites: Principles, Approaches And Practices*. Springer.
- Malinowski, B. (1960). *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*. Oxford University Press.
- Merriam, S. B. (1988). *Case Study Research In Education: A Qualitative Approach*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Miura, K. (2005). *Conservation Of A 'Living Heritage Site'a Contradiction In Terms? A Case Study of Angkor World Heritage Site*. Conservation And Management Of Archaeological Sites, 7(1), 3-18.
- Müller, W.W. (1963). *Die Stadtbefestigungen Von Izmir, Sığacık Und Çandarlı*. Deutsches Archäologisches Institut Ableitung, Istanbulur Mitteilunge.
- Navarrete, T. (2019). *Digital Heritage Tourism: Innovations In Museums*. World Leisure Journal, 61(3), 200-214.
- Niyet, İ. Z. (2020). *Destinasyonların Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: İzmir Örneği*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Oban Çakıcıoğlu, R. (2006). *İzmir'in Eski Kentsel Dokusunun Korunması Ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitim Anabilim Dalı Coğrafya Öğretmenliği Programı Doktora Tezi.
- Oikonomōn, K. O., Slaars, B. F., & Çev. Umar, B. (2001). *Destanlar Çağından 19. Yüzyıla İzmir: Etude Sur Smyrne*. İletişim Yayınları, İstanbul.

- Olsen, D. H. (2003). *Heritage, Tourism, and the Commodification of Religion*. Tourism Recreation Research, 28(3), 99-104.
- Ozar, Y. (2020). *Hellenistik Dönem’de Smyrna Çevresindeki Kaleler*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klâsik Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Ölgen, M. K. (2003). *Sibercoğrafya: Yeni Bir Coğrafi Yaklaşım*. Ege Coğrafya Dergisi 12, No. 1.
- Özbey, V., & Saban, D. (2019). *UNESCO Dünya Miras Listesi’ne Doğru Anavarza Antik Kenti*. Art-Sanat Dergisi, (11), 299-324.
- Özgen, N. (2010). *Bilim Olarak Coğrafya ve Evrimsel Paradigmaları*. Ege Coğrafya Dergisi, 19(2), 1-26.
- Özgüç, N., Tümertekin, E. (2014). *Coğrafya: Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Panzer, E., de Graaff, T., & de Groot, H. L. (2021). *European Cultural Heritage And Tourism Flows: The Magnetic Role of Superstar World Heritage Sites*. Papers in Regional Science, 100(1), 101-122.
- Parry, R. (2007). *Recoding The Museum: Digital Heritage And The Technologies Of Change*. Routledge.
- Patton, M. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Beverly Hills, Ca: Sage.
- Patuelli R., Mussoni, M. & Candela, G. (2013). *The Effects of World Heritage Sites On Domestic Tourism: A Spatial Interaction Model for Italy*. Journal of Geographical Systems, 15, 369-402.
- Pedersen, A. (2002). *Managing Tourism At World Heritage Sites: A Practical Manual For World Heritage Site Managers*. UNESCO.
- Perez-Alvaro, E. (2016). *Climate Change and Underwater Cultural Heritage: Impacts And Challenges*. Journal Of Cultural Heritage, 21, 842-848.
- Piotrowski, J. M., Arezki, R., Cherif, R. (2009). *Tourism Specialization and Economic Development: Evidence from the UNESCO World Heritage List*. International Monetary Fund.
- Pırnar, İ., Kurtural, S. (2017). *Kent Markalaşmasında Müzelerin Rolü ve İzmir Mega Müze Projesi*. Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi, 491-502.
- Pırnar-Tavmergen, İ. (1998) *Turizmin Ekonomiye Olumlu Etkileri ve Türkiye Örneği*. Hazine Dergisi, Ekim, Sayı:12, 53-66.
- Poulios, I. (2014). *Discussing Strategy in Heritage Conservation: Living Heritage Approach as An Example of Strategic Innovation*. Journal Of Cultural Heritage Management and Sustainable Development.

- Pow, C. P. (2016). *Cultural Geography*. International Encyclopedia of Geography: People, The Earth, Environment and Technology: People, The Earth, Environment and Technology, 1-17.
- Richards, G. (2000). *Tourism And The World Of Culture And Heritage*. Tourism Recreation Research, 25(1), 9-17.
- Richards, G. (2014). *The New Geographies of Tourism: Space, Place and Locality*. Anais... Wageningen Geography Lectures, 13.
- Richards, G. (2018). *Cultural Tourism: A Review of Recent Research and Trends*. Journal Of Hospitality and Tourism Management 36: 12-21.
- Richards, G. (Ed.). (2001). *Cultural Attractions And European Tourism*. Cabi.
- Richards, G. (Ed.). (2007). *Cultural Tourism: Global And Local Perspectives*. Psychology Press.
- Richards, G., & Richards, G. B. (Eds.). (1996). *Cultural Tourism In Europe*. Cab International.
- Richards, G., & Wilson, J. (2006). *Developing Creativity In Tourist Experiences: A Solution To The Serial Reproduction Of Culture?*. Tourism Management, 27(6), 1209-1223.
- Rodwell, D. (2018). *The Historic Urban Landscape And The Geography Of Urban Heritage*. The Historic Environment: Policy & Practice, 9(3-4), 180-206.
- Roigé, X., Frigolé Reixach, J. (2010). *Constructing Cultural and Natural Heritage: Parks, Museums and Rural Heritage*. Constructing Cultural And Natural Heritage, 1-233.
- Ruggles, D. F., Silverman, H. (2009). *From Tangible To Intangible Heritage*. In Intangible Heritage Embodied (Pp. 1-14). Springer, New York, Ny.
- Ryan, C., Chaozhi, Z., & Zeng, D. (2011). The impacts of tourism at a UNESCO heritage site in China—a need for a meta-narrative? The case of the Kaiping Diaolou. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(6), 747-765.
- Sanders, D. H. (2014). *Virtual Heritage: Researching and Visualizing The Past In 3d*. Journal Of Eastern Mediterranean Archaeology & Heritage Studies, 2(1), 30-47.
- Santa-Cruz, F. G., López-Guzmán, T. (2017). *Culture, Tourism and World Heritage Sites*. Tourism Management Perspectives, 24, 111-116.
- Scazzosi, L. (2004). *Reading and Assessing the Landscape As Cultural And Historical Heritage*. Landscape Research, 29(4), 335-355.
- Seraphin, H., Sheeran, P., Pilato, M. (2018). *Over-Tourism And The Fall Of Venice As A Destination*. Journal Of Destination Marketing & Management, 9, 374-376.
- Shaw, S. J., & Shaw, E. K. (1997). *History Of The Ottoman Empire And Modern Turkey: Volume 1, Empire Of The Gazis: The Rise And Decline Of The Ottoman Empire 1280-1808* (Vol. 1). Cambridge University Press.

- Silberberg, T. (1995). *Cultural Tourism and Business Opportunities For Museums And Heritage Sites*. Tourism Management, 16(5): 361-365.
- Silverman, H., Ruggles, D. F. (2007). *Cultural Heritage and Human Rights*. H. Silverman Ve D.F. Ruggles (Edt.). Usa.: Springer, 3-22
- Singh, R. B., Anand, S. (2013). *Geodiversity, Geographical Heritage And Geoparks In India*. Int J Geoheritage, 1(1), 10-26.
- Soykan, F. (1999). *Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm*. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 10(1), 67-75.
- Soykan, F. (2003). *Kırsal Turizm Ve Türkiye Turizmi İçin Önemi*. Ege Coğrafya Dergisi, 12(1).
- Sörries, R. 2001. *The Encyclopedia Of Christianity*, Wm. B Eerdmans Publishing Company.
- Sözer, A.N. (1988). *İzmir: Ege'nin Metropolü*.
- Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). *Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 419-426.
- Şahin, B., Avcıkurt, C., Soylu, Ç., Duman, H., Şalk. (2021). *Dünya Mirası ve Turizm: UNESCO, Programlar ve Uygulamalar*. Detay Yayıncılık.
- Şahin, H. (2020). *Coğrafi İşaretili Ürünlerin Gastronomi Turizmi Destinasyonuna Etkisi: İzmir İli Örneği*. İstanbul Ayyansaray Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Şenocak, B. (2003). *Levant'ın Yıldızı İzmir: Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler*. Şenocak Kültür Yayını.
- Şentürk, A. (2012). *UNESCO Dünya Miras Listesinde Yer Almanın, Ülke Kültürel Miras Koruma Politikalarına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2021). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-46095/somut-olmayan-kulturel-miras.html>
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve İzmir Kalkınma Ajansı, (2019). *TCDD İzmir Alsancak Limanının Geçmişten Günümüze Bölge Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi*.
- T.C. Ulaştırma Bakanlığı Denizcilik İstatistikleri, (2022) <https://denizcilikistatistikleri.uab.gov.tr/kruvaziyer-istatistikleri-2022>
- Taner, T., Ecemiş, S., Aydoğan, M., Karataş, N. (2002). *Kemeraltı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu*. Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir.
- Tanis, F. (2016). *The Lost Identity Of Izmir*. International Planning History Society Proceedings, 17(1), 381-389.

- Tanrıver, D. A. (2017). *Eski Smyrna'nın Keşfi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (42), 67-78.
- TARKEM, (2021a). <http://www.tarkem.com/tarihi-alan/>
- TARKEM, (2021b). <http://www.tarkem.com/kurumsal/>
- Taşcı, B., Özden, B., Davras, F., Akkurt, H. B. (2015). *Rediscovering The 19th Century Of A Port Town In Levant: Smyrna/Izmir*. Athens Journal Of Mediterranean Studies, 1(1), 61-79.
- Tekeli, İ. (1992). *Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü*. Üç İzmir, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (1995). *Bir Modernite Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması*. Ege Mimarlık, 2/16, 51-55.
- Toprak, M. A. (2021). *Müzik Coğrafyasında Temel Yaklaşımlar: Anglo Amerikan ve Türkiye Coğrafya Gündeminin Karşılaştırılması*. Ege Coğrafya Dergisi 30, No: 429-445.
- Towner, J. (1996). *An Historical Geography Of Recreation And Tourism In The Western World: 1540–1940*. Chichester: Wiley.
- Tozan, M. (2017). *Bir Sağlık Kenti Olarak Antik Smyrna*. Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları Iı. Ege Yayınları.
- Tuan, Y. F. (1991). *A View of Geography*. Geographical review, 99-107.
- TUİK, (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi109&dil=1>
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive Culture: Researches Into The Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom* (Vol. 2). J. Murray.
- Ulutürk, Z. G. (1998). *Turizmin Ekonomik Etkisinin Ölçülmesi*. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 9(1), 31-38. .
- UNESCO İzmir Tarihi Liman Kenti Yönetim Planı, (2022).
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, (2021). *UNESCO Öğrenen Şehirler Ağı*.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, (2021). *UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı*.
- UNESCO, (1972). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- UNESCO, (1992). <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#1>
- UNESCO, (2001). *UNESCO 2001 Convention on the Protecting Underwater Cultural Heritage*. <https://en.unesco.org/underwater-heritage/2001>
- UNESCO, (2002). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000132540>
- UNESCO, (2003). <https://ich.unesco.org/en/convention>
- UNESCO, (2004). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000147097>

- UNESCO, (2011). <https://whc.unesco.org/en/hul/>
- UNESCO, (2020). *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention (1954)*. https://en.unesco.org/sites/default/files/1954_Convention_EN_2020.pdf
- UNESCO, (2020). <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6471/>
- UNESCO, (2021a). <https://whc.unesco.org/en/governingbodies/>
- UNESCO, (2021b). <https://whc.unesco.org/en/financialregulations/>
- UNESCO, (2021c). *Operational Guidelines*. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>
- UNESCO, (2021d). *World Heritage List*. <https://whc.unesco.org/en/list/>
- UNESCO, (2021e). *UNESCO Tentative List*. <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/>
- UNESCO, (2021f). *List of World Heritage in Danger* <https://whc.unesco.org/en/danger/>
- UNESCO, (2021g). *Intangible Cultural Heritage*. <https://ich.unesco.org/en/lists>
- UNESCO, (2022). <https://whc.unesco.org/en/canopy/trogir-branding/>
- Unur, K. (2000). *Turizmin Türkiye'nin Ödemeler Dengesine Etkisinin Analizi*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (3), 1-17.
- UNWTO. (2017). *Definitions Committee on Tourism and Competitiveness*. Ctc
- Urry, J. (1990). *The Tourist Gaze: Leisure and Travel In Contemporary Societies*. London: Sage.
- Urry, J. (1996). *How Societies Remember the Past*. In *Theorizing Museums*. S. Macdonald A G. Fyfe, Eds., Pp. 45–68. Blackwell Publishers.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi I. Cilt: Anadolu Selçukluları Ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime Ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar*. Atatürk Kültür , Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu -Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünlü, T. (2020). *On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Akdeniz Liman Kentinin Yapısı*. Planlama, 30(1), 1-14.
- Ültay, E., Akyurt, H., Ültay, N. (2021). *Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi*. İbad Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 188-201.
- Ürkmez, Ö. (2018). *Antik İzmir'de Göçler ve Kentsel Dönüşüm*. I. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kritik Tartışmalar Kongresi (Iccds'18). İzmir Demokrasi Üniversitesi.
- Vasquez, M., A. Marquandt, F., M. (2000). *Globalizing The Rainbow Madonna: Old Time Religion In The Present Age*. Theory, Culture & Society 19: 119-142.
- Vecco, M. (2010). *A Definition of Cultural Heritage: From the Tangible to The Intangible*. Journal Of Cultural Heritage, 11(3), 321-324.
- Visitizmir Mobil Uygulaması, (2021). <https://www.visitizmir.org/tr/icerikler/1>
- Visitizmir, (2021). <https://www.visitizmir.org/tr/icerik/111>

- Wang, R., Liu, G., Zhou, J., Wang, J. (2019). *Identifying The Critical Stakeholders for the Sustainable Development of Architectural Heritage of Tourism: From the Perspective of China*. Sustainability, 11(6), 1671.
- Williams, S. (2009). *Tourism Geography: A New Synthesis*. Second Edition, Routledge.
- Yalçın, E. (2021). *İzmir Tarihi Kemeraltı Çarşısı Bağlamında Kent Kimliği Olgusu*. Dokuz Eylül Üniversitesi Doktora Tezi.
- Yanardağ, M. Ö. (2014). *İzmir’de Turizm Yatırımlarının İhtiyaç Analizi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 81-104.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz, E. İnceköse, Ü. (2017). *İzmir’de Bir Kentsel İmgenin Dönüşümü: Büyük Efes Oteli*. Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekan ve Kimlik Üzerine Araştırmalar. S. 61-77
- Yılmaz, F. Yetkin, S. (2002). *İzmir Kent Tarihi*. İzmir Liseleri Sertifikalı Kent Tarihi Konferansları Projesi.
- Young, M. (1999). *The Social Construction of Tourist Places*. Australian Geographer 30(3): 373-389.
- Zandi-Sayek, S. (2012). *Ottoman Izmir: The Rise Of A Cosmopolitan Port, 1840-1880*. U Of Minnesota Press.
- Zhang, J., Xiong, K., Liu, Z., & He, L. (2022). *Research Progress and Knowledge System of World Heritage Tourism: A Bibliometric Analysis*. Heritage Science, 10(1), 1-18.
- Ziegler, V., Laroche, D., Maeso, J. (2020). Ataçay, E. (Çev. 2020): *Le Corbusier Türkiye’de: İzmir Nazım Planı (1939-1949)*. E. Kırmızı Kedi Yayınevi 1. Basım.
- Zoğal, V., & Emekli, G. (2018). *Urla’da (İzmir) İkinci Konutların Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma*. Turizm Akademik Dergisi, 5(1), 189-204.
- Zoğal, V., & Emekli, G. (2020). *Türkiye’de COVID-19 Salgını Sürecinde İkinci Konutların Değişen Anlamları*. International Journal of Geography and Geography Education, (42), 168-181.

FOTOĞRAFLAR

Foto 1- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Bağlantı Noktası: İlk Yerleşim Halkası Yeşilova Höyüğü ve Çevresi (Bornova, 2021).

Foto 2- Yeşilova Höyüğü'nde Kazı Çalışmaları Devam Etmektedir (Bornova, 2021).

Foto 3- Yeşilova Höyüğü'nde Deneyim Kazanma-Canlandırma Odaklı Çalışmalar Yürütülmektedir (Bornova,2021)

Foto 4- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Bağlantı Noktası: Yeşilova Höyüğü ile Bağlantılı Olan Yassitepe Höyüğü (Bornova, 2021)

Foto 5- İzmir Tarihi Liman Kenti'nin Bağlantı Noktası: İkinci Yerleşim Halkası Smyrna-Tepekule Höyüğü (Bayraklı, 2021)

Foto 6- Günümüzde Smyrna-Tepekule Höyüğü Konut Alanları Arasında Kalmıştır (Bayraklı, 2021)

Foto 7- Günümüzde Kadifekale'den İzmir'in Kentsel Peyzajı (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022)

Foto 8- İzmir'in Üçüncü Yerleşim Halkası: Kadifekale ve Yamaçları (sightseeingkusadasi.com, 2022)

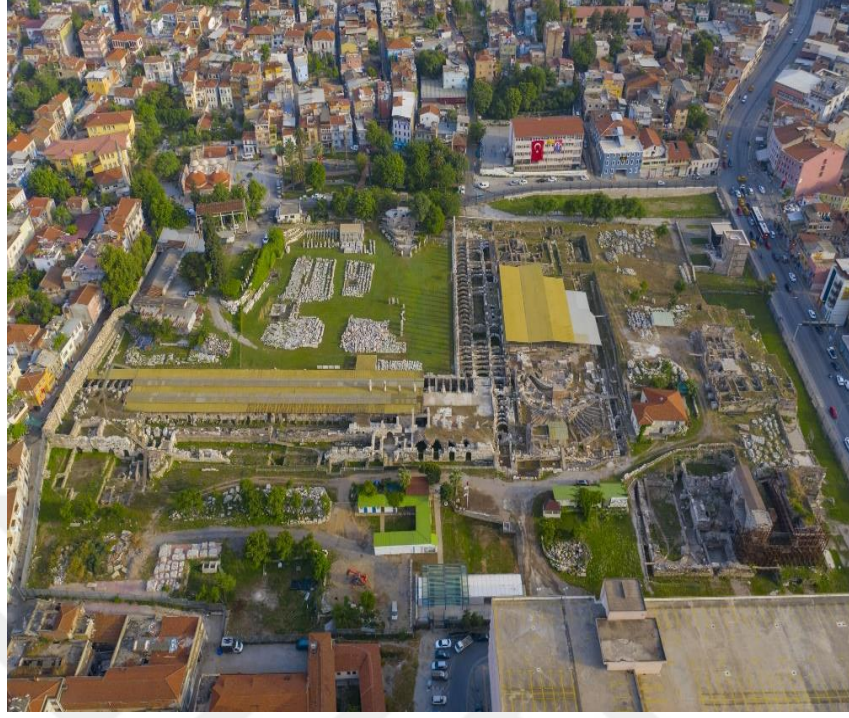

Foto 9- Smyrna Agorası (turkishmuseums.com, 2022)

Foto 10- İzmir (Alsancak) Limanı'na Uğrayan Kruvaziyer Gemisi (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022)

Foto 11- Tarihi Kemeraltı Çarşısı (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021)

Foto 12- Tarihi Kemeraltı Çarşısında QR Kod Uygulamaları (Konak, 2022)

Foto 12- Tarihi Kemeraltı Çarşısında İyi Uygulama Örneği: Abacıoğlu Hanı (Konak, 2022)

Foto 13- Tarihi Kemeraltı Çarşısı 'nda SOKÜM'e yönelik çalışmalar (Konak, 2022)

Foto 14- Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nda Antikacılar Çarşısı (Konak, 2022)

Foto 15- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Sokak İyileştirme Çalışmaları (Konak, 2022)

Foto 16- Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nda Başdurak Cami (Konak, 2022)

Foto 17- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Hanların Önemli Bir Kısım Korunamamakta ve Değerlendirilememektedir (Konak, 2022)

Foto 18- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Yukarı Aya Yanni Kilisesi'nin Yerel Halk Tarafından Aykırı Kullanımı (Konak, 2022)

Foto 19- Basmane'de Kültürel Miras Varlıkları Kaybolmaya Yüz Tutmaktadır (Konak, 2022)

Foto 20- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Ara Sokaklar Yerel Halk ve İşletme Sahipleri Tarafından Bilinçsizce Kullanılmaktadır (Konak, 2022)

Foto 21- İzmir Tarihi Liman Kenti'nde Kültürel Miras Unsurları Gölgelemektedir (Konak, 2021)

UNESCO DÜNYA MİRASI YOLUNDA: İZMİR TARİHİ LİMAN KENTİ

-GÖRÜŞME FORMU-

Sizi **Prof. Dr. Gözde EMEKLİ** danışmanlığında yürütülen **Gözde Kavtelek**'in 'UNESCO DÜNYA MİRASI YOLUNDA: İZMİR TARİHİ LİMAN KENTİ' başlıklı **yüksek lisans tez çalışmasına** davet ediyoruz. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. **Formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır. Çalışmaya katıldığınız ve bilime katkı sunduğunuz için şimdiden teşekkür ederiz.

Araştırmacı: Gözde KAVTELEK gozdekavtelek123@gmail.com

- 1) Kendinizi tanıtır mısınız? (Ad, Yaş, Eğitim Durumu, Çalıştığınız Kurum)
- 2) UNESCO Dünya Mirası programı nedir? Ne işe yarar? Turizme nasıl bir katkı sağlar?
- 3) UNESCO Dünya Mirası alanlarının turizmde nasıl bir yerleri var, sizce turizmde başarılılar mı?
- 4) İzmir ve İzmir Tarihi Liman Kenti size hangi sözcükleri ifade etmektedir?
- 5) İzmir turizmi denince aklınıza gelenler nedir? İzmir turizminde öne çıkan başlıklar nelerdir? İzmir turizmi hak ettiği yerde midir?
- 6) UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti'nin İzmir turizmi içindeki yeri nedir? İzmir Tarihi Liman Kentinin turizm destinasyonu olması için neler yapılmalıdır?
- 7) İzmir Tarihi Liman Kenti alanı UNESCO Dünya Mirası aracılığı ile korunabilir mi? Bu alan yatırımları ve turistleri kendine çeker mi? UNESCO İzmir Tarihi Liman Kenti'nin iyileştirilmesi ve geliştirilmesini mi sağlar, zarar mı verir?
- 8) Günümüzde kültürel miras yaklaşımlarının değişmesi, çeşitlenmesi ve bütüncül perspektiflere yönelmesi UNESCO Dünya Mirası adayı İzmir Tarihi Liman Kenti ve turizmini nasıl destekler?
- 9) İzmir Tarihi Liman Kenti alanında dijitalleşme bağlamında ne tür çalışmalar yürütülmekte? Bu alanda kültürel miras ve turizme yönelik kullanılan dijitalleşme araçları nelerdir? İzmir ve Tarihi Liman Kenti'nin turizminde ne gibi etkiler yaratmaktadır?
- 10) İzmir Tarihi Liman Kenti ortaya çıkan COVID-19 küresel salgını gibi risk ve diğer olağan krizlere karşı turizmde nasıl bir dayanıklılık sergilemektedir? Risk ve kriz zamanlarında turizm açısından dijitalleşmenin nasıl bir önemi ve rolü vardır?
- 11) İzmir Tarihi Liman Kenti'nin UNESCO Dünya Mirası alanı haline gelmesi özelde yönetim alanını genelde İzmir kenti ve turizmini nasıl etkileyecektir? Mekan, ev sahibi topluluk ve turist/ziyaretçi arasındaki ilişkiler üzerinde nasıl bir etki yaratacaktır?
- 12) İzmir Tarihi Liman Kenti'nin turizm açısından güçlü yönleri ve zayıf yönleri nelerdir? UNESCO yolunda olan İzmir Tarihi Liman Kenti'nde turizm açısından fırsatlar ve riskler nelerdir?
- 13) Eklemek istediğiniz başka bir şey var mıdır?

ÖZGEÇMİŞ

Gözde Kavtelek, 2016 yılında kayıt olduğu Ege Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Coğrafya Bölümü'nü 2020 yılında bölüm birinciliğı ile bitirdi. Aynı yıl Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve İktisadi Coğrafya Tezli Yüksek Lisans Programı'na kayıt oldu. Üniversite yaşamı boyunca çeşitli ulusal-uluslararası etkinlikler, uygulamalar, projeler ve kongrelerde görev aldı. İlgi alanları; turizm coğrafyası, kültürel miras ve yeni turizm eğilimleri olmakla birlikte 'UNESCO Dünya Mirası Sürecinin Turizm Coğrafyası Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi: İzmir Tarihi Liman Kenti Örneğı' adlı yüksek lisans tezini hazırlamaktadır.

